

134

9-14

14 JUL 2009

134

9-19

ՀԱՆՆԷՍ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ՈԳԵՀԱՐՑՈՒԹԻՒՆ

ԵՆԹԱԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
 ԻՆՔՆԱԹԵԼԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. — ԹԵԼԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. — ՀՈԳԵԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ
 ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԿԱՄՐԻՆ ՈՒՃԳ
 ՔՆԱԾՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ԳՈՒՆ
 ՅԱՏԱԿԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆՑՈՒՄ. — ՀԵՌԱԿՐՈՒԹԻՒՆ
 ՈԳԵՀԱՐՑՈՒԹԻՒՆ. — ՄԻՆՏԻՈՄՈՒԹԻՒՆ

Ե Ի Ա Յ Լ Ն

530

52-94

Կ. ՊԱՆԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Օ. ԱՐՋՈՒՄԱՆ
 Զարհարձրար Յակոբեան խան

1909

530
152-ԳԱ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

134
9-14
ur

ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ՈԳԵՅԱՐՑՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ԵՆԹԱԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԻՆՔՆԱԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ. — ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ. — ՀՈԳԵԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ
ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԿԱՄՔԻՆ ՈՒԺԸ
ՔՆԱԾՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ՔՈՒՆ
ՅՍՏԱԿԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆՑՈՒՄ. — ՀԵՌԱԿՐՈՒԹԻՒՆ
ՈԳԵՀԱՐՑՈՒԹԻՒՆ. — ՄԷՏԻՈՄՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ Ա Յ Լ Ն

136

Կ. ՊՈԼԻՍ

1909

ՏՄԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
Օ. Մ. ԶՈՒՄԱՆ

№ 21

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Հոգեկան կամ նորագոյն յորջորջումով՝ հոգեզանցական (métapsychique) կարգ մը զարմանալի երևույթներն ու հրաշալի փորձերը վերջին տարիներու մէջ սկսած են մեծապէս շահագրգռել եւրոպեան և ամերիկեան ժողովուրդները, նոյն իսկ գիտական աշխարհը, և այսօր խիստ բազմաթիւ մասնաւոր թերթեր, հանդէսներ և ընկերակցութիւններ եռանդաւով կ'ընթացին այդ երևույթներով ու փորձերով, թո՛ղ այդ մասին հրատարակուած գիրքերը որոնց թիւն անհամար է և ամէն օր աւելնալու վրայ:

Մենք՝ իբրեւ երկար տաննէ ի վեր նախաախրող և հետաքրքրուող մը հոգեկան ու թաքուն գիտութիւններու, կարելի եղածին չափ հետեւած ենք անոնց շուրջ տեղի ունեցող շարժման ո՛չ միայն ընթերցումներով այլ նաեւ բաւական մըն ալ փորձերով: Եւ որովհետեւ մեր մէջ գրեթէ անծանօթ և բոլորովին նոր են այդ գիտութիւնները, խորհեցանք թէ մեծապէս հետաքրքրական և օգտակար կրնայ ըլլալ համառօտիւ մեր ժողովուրդին ծանօթացնել զանոնք յարմար հրատարակութեամբ մը:

Մեր այս գիրքը կը ծառայէ այդ նպատակին ու թէեւ Մագնիսականութիւն եւ Ոգեհարցութիւն անունը կը կրէ, բայց անոր մէջ ուրոյն գլուխներով նկատի առնուած են այդ երկու խնդիրներուն հետ՝ յարակից բոլոր հոգեզանցական երևույթներն ու փորձերը: Այդ գլուխներէն իւրաքանչիւրին նիւթերը կը կազմեն հոգեկան գիտութիւններու ուրոյն ճիւղեր որոնց վրայ առանձին առանձին հատորներ կան հրատարակուած: Մենք՝ կրնանք ըսել,

իւրաքանչիւր գլուխի սեղմութեան մէջ խտացուցած ենք մէյ մէկ ամբողջ գիրք, տեսականէն աւելի տեղ տալով գործնական ծանօթութիւններու, այնպէս որ մեր բնութեցողները պիտի կրնան անձաւք եւ յայտնապէս կաստել այն բոլոր զարմանալի փորձերը որոնց վրայ պիտի խօսինք:

Պատրաստելու համար այս գիրքը՝ մենք օգտուած ենք ո՛չ միայն մեր կատարած բազմաթիւ բնութեցումներէն և տեսական ուսումնասիրութիւններէն, այլ նաեւ մեր անձնական փորձառութենէն ու դիտողութիւններէն: Եւ կը կարծենք թէ առանց այդ վերջին պայմանին, մեր գործը մեծապէս թերի պիտի բլար: Գրքիս իրբեւ աղբիւր ծառայած են բազմաթիւ երկեր, մասնաւորապէս Գ. Ֆլամարիոնի, Ա. քսաքոֆի, Բաբիւսի, Լէօն Տընիի, Ժիւլ Լերմիւայի, Ժ. Պոնէի, Հ. Տիւրվիլի, Տօքթ. Լամօթ Սափի, Թ. Ատքինսի, Կրասէի, Տօքթ. Էամօն Տիւբուշի, Պինէի և Ֆէրէի կարգ մը գործերը՝ մագնիսականութեան, քնածութեան, թելագրութեան, ոգեհարցութեան և գիւլօղիկմբ (occultisme) վրայ, ինչպէս նաեւ ինչ ինչ թերթեր ու հանդէսներ:

I

ԻՆՔՆԱԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Այսօր գրեթէ առ հասարակ ընդունուած է մտային կամ հոգեկան երեւոյթներու երկուութեան վարկածը ուրուն համեմատ անոնք երկու դասակարգի կը բաժնուին, գիտակից եւ առաքիպական, անգիտակից եւ ենքաքիպական կամ ուրիշ բառով՝ ենքաքիտակցական (subconscient) եւ քեւոյթներ որոնք ուրոյն ջղային կեդրոններու միջոցաւ կը գործեն: Ըստ այս դրութեան՝ մարդուն մէջ գիտակից եւ անգիտակից կամ ենթագիտակցական եւ մը, գործունէութեան բաւական որոշ չըջանականերով: Գիտակից եւ անգիտակից կամ աւարկայական են այն երեւոյթները՝ որոնք մարդկային կամքի և զգայարանքներու միջոցաւ գիտակցաբար տեղի կ'ունենան, զորօրինակ՝ խորհիլ, զգալ, քալել, խօսիլ, գրել և ին: Անգիտակից եւ անգիտակից ու ենթակայական են անոնք որ ուղղակի կամեցողութեամբ մը տեղի չեն ունենար, այլ անգիտակցօրէն և ինքնաշարժ մեքենականութեամբ մը, ինչպէս՝ արիւնի շրջանի, մարսողութեան, շնչառութեան գործողութիւնները, և բոլոր կենսական ու բնագոյական երեւոյթները, ինչպէս նաեւ անգրագարձ ու մեքենական-ունակական արարքները: Մասնաւորապէս grand sympathique բառած ջղային դրութիւնը անգիտակից եւ արամադրութեան կամ գոնդրոյին (contrôle) տակ է:

Անգիտակից եւ կամ ենթագիտակցութիւնը ունի ինչ ինչ յատկութիւններ: Նախ՝ անկախ է գիտակից եւ անկէ անկախօրէն կրնայ գործել. ասոր յայտնի օրի-

նակը կ'ընծայէ քունը որու միջոցին գիտակից եւին գործունէութիւնը դադարած է, մինչ անգիտակից եւը արթուն է և կը գործէ։ Անգիտակից եւին գործունէութեան դադարումը կը նշանակէ մահ։

Երկրորդ՝ անգիտակից եւը կոյր մեքենականութեամբ մը չէ որ կը գործէ, այլ իմացականութեամբ մը։ Նետեալ բար անոր յատուկ երեւոյթները մեր կամքէն ու գիտակցութենէն անկախ ըլլալով հանդերձ՝ նոյնքան իմացական են։ Զորօրինակ՝ արիւնը կը շրջաբերի մարմնին մէջ և հրաշալի իմաստութեամբ մը մարմնին ամէն մէկ հիւսուածքին կը բաշխէ իրեն յատուկ սնունդը և ին։ Աւելին կայ. գործարանաւորութեան մէջ սպառում մը, խանգարում մը, անկանոնութիւն մը տեղի կ'ունենայ որուն մէջ գիտակցութիւնը չունինք, բայց անգիտակից եւը գտնի կը տեսնէ, պատահածին գիտակից է, և ահա՛ արիւնին միջոցաւ սովորականէն աւելի սնունդ, և ջղային թելերու միջոցաւ բաւականաչափ ուժի հոսանք կը զրկէ հոն փափաքաւորմանը համար։ Այս կարգի երեւոյթներ են այն ինքնաբեր դարմանումները զոր բժիշկները հիւանդին բնութեան կը վերադրեն և ստուգիւ՝ դեղերէ աւելի բնութիւնն է որ կը մաքաւի հիւանդութեան դէմ։ Բայց բնութիւնը տարտամ բառ մըն է կամ կոյր ոյժ մը, և մենք պարտինք ընդունիլ թէ մարդուն անգիտակից եւէն ուղղուած ջղային կամ հոգեկան ոյժն է որ շատ անգամ անհաւատալի բուժումներ կ'իրագործէ։ Դեռ վերջերս կարդացինք բժիշկի մը ըրած մէկ պատմութիւնը անբուժելի համարուած թոքախտաւորի մը մասին որ սակայն ինքնին բժշկուեր է և ժամանակ մը վերջ ուրիշ հիւանդութեամբ մը մեռեր է։ Բժիշկը հետաքրքրուեր է մեռնողին դիպրոսութիւնը կատարելու և դարմանքով տեսներ է թէ վերքերու կոյտ մըն է թոքը զոր սակայն բնու-

թիւնը (իր բառով) ճարտար վիրաբոյժի մը պէս կտրեր, կտրտեր և վարպետօրէն կարկտեր, սպիացուցեր է։

Երրորդ՝ անգիտակից եւը տեսակ մը գոնդրոյի պաշտօն կը կատարէ գիտակից եւին վրայ որուն ընդունած բոլոր տպաւորութիւնները, ամէնէն աննշաններն անգամ, հաւատարմօրէն կ'արձանագրէ կը պահէ, զանոնք յարմարատնին վերլուծելու կամ երեւան բերելու համար։ Հետեւաբար անգիտակից եւը տեղեակ է նաեւ թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ գիտակից եւին մէջ (այս վերջինին մէջ ջնջուած, մոռացութեան մասնուած տպաւորութիւններն անգամ սքանչալեւով, վերլուծելով), մինչդեռ գիտակից եւը անտեղեակ է բոլորովին անգիտակից եւին մէջ անցած դարձածներուն։ Իր այս հանգամանքով անգիտակից եւը կարող է ազդել նաեւ գիտակից եւին տրամադրութեան ենթակայ ջղային կեդրոններուն վրայ և զանոնք գործունէութեան մէջ դնել ինքնին, առանց գիտակից եւին կամ մեղոյութեանը։ Ասոր արդիւնք են անբարդարձ արարքները (actes reflexes), մարդուս շատ մը մեքենական բնագիւղային գործերը, ինչպէս նաեւ մէտիոմական ինքնաշարժ դրութեան երեւոյթները և ին։

Զորօրոյ՝ անգիտակից եւը գիտակից եւին յատուկ բոլոր առարկայական տպաւորութիւնները ինք կրնայ առանձինն արտադրել իբրեւ զուտ ենթակայական երեւոյթներ որոնք առարկայական տպաւորութիւններ ըլլալու պատրանքը կուտան, առանց արտաքին տպաւորիչ կամ գրգռիչ ազդակներու գոյութեան։ Ասոր արդիւնք են երազները, զանազան զգայարանական պատրանքները, քնաշրջութիւնը և ին։ Անգիտակից եւը միեւնոյն ուժով կրնայ նաեւ առարկայական տպաւորութիւնները չեղոքայնել, անդգալի դարձնել գիտակից եւին, ինչպէս՝ մարմնական ցաւ մը անդգալի ընել, առարկայ մը անստանալի կամ ձայն մը անսելի դարձնել ևն.։

Հինգերորդ՝ անգլիականից եւր որքան որ անկախ գիտակից եւէն, և հետեւաբար կամքի ազդեցութենէն, բայց որովհետեւ միշտ անոր հետ յարաբերութեան մէջ է, ինչ ինչ միջոցներով կրնայ նաեւ աստիճան մը հարստակիլ գիտակից կամքին: Արդէն կը թուի թէ իսկապէս ենթագիտակցութիւնը գիտակցութեան թաքուն և խորագոյն մէկ աստիճանն է, ինչպէս կը կարծեն շատեր, որով անգլիականից եւր գիտակից եւէն բոլորովին տարբեր էութիւն մը կարելի չէ համարել, այլ անոր տակ ծածկուած թաքուն և բնդարձակագոյն մէկ կողմը գիտակցութեան, թէեւ հոգեկան, մանուսանդ հոգեզանցական շատ մը երեւոյթներու մէջ անգլիականից եւին ինչ ինչ արտայայտութիւնները գիտակից եւէն տարբեր՝ գոգցեալ օտար երկրորդ էութեան մը պատրանքը կու տան շատ անգամ: Ասոր կարգէն են քնածական, հեռակրային և ոգեհարցական կարգ մը երեւոյթներ ուր անգլիականից եւր իբրեւ կրկնակր (le double) մարդուն, գործարանաւորութենէն դուրս կ'ելլէ և որոշապէս կը յայտնուի զանազան ձեւերով որոնց մասին պիտի խօսինք իւրիշը: (*)

Նկատի առնելով անգլիականից եւին այս բացատրուած հանգամանքները որոնց վրայ ամէնէն առաջ ուղեցինք խօսիլ, անոր համար որ անգլիականից եւին և անոր յատկութիւններուն ծանօթութիւնը հարկ է և պիտի նպաստէ յաջորդ գլուխներու մէջ բացատրուելիք հոգեկան և բնւոյթներու հակացողութեան համար, նկատի առնելով՝ կ'ըսենք, այդ հանգամանքները, զիւրին է տեսնել թէ անգլիականից եւին միջոցաւ կարելի է մեր կազմութեան

(*) Բրօք. Կրասէ հոգեկան բարձրագոյն և ստորին կեղրոններու հանձարեղ վարկածով մը կը բացատրէ ենթագիտակցական երեւոյթները, բայց զորիս սահմանը չի ներեր այդպիսի բացատրութիւններու մոտեցումը:

մէջ առաջ բերել ուղած փոփոխութիւնները եթէ կարենանք անոր գործունէութիւնը մեր կամքին ենթարկել և վարել ըստ հաճոյս: Այս նպատակին ծառայող միջոցները կամ մարդանքները կը կազմեն ինչ որ կը կոչուի թելադրութիւն և ինքնաթելադրութիւն: Մենք այս գլուխին մէջ պիտի խօսինք ինքնաթելադրութեան վրայ, յաջորդին թողով թելադրութիւնը:

Ինքնաթելադրութիւնը՝ առանձին առնելով, ենթագիտակցութեան կամ անգլիականից եւի քիչ մը բարդ տեսութենէն զատ՝ կրնանք աւելի պարզօրէն բացատրել: Յայտնի է թէ արտաքին ամէն զգայութիւն, ինչպէս նաեւ ներքին ամէն գաղափար կամ մտածում ուղեղին վրայ տպաւորութիւն մը առաջ կը բերէ: Այս տպաւորութիւնն ընդունող ուղեղային կէտը, անդրադարձ հակազդեցութեամբ մը, կը ձգտի առաջ բերել այդ տպաւորութեան համապատասխան գործ մը կամ զայն վերածել համապատասխան գործի մը: Եթէ այդ տպաւորութեան համապատասխան գործը ուղեղին գիտակից կեղրոններուն, այն է՝ գիտակից եւին յարակից և մեր կամքին ենթակայ գործ մըն է, անմիջապէս կրնայ իրագործուիլ. բայց եթէ ջգային անգլիականից և ինքնաշարժ կեղրոններէ, այն է՝ անգլիականից եւէն կախում ունի և մեր կամեցողութենէն անկախ է, ուղեղին հակազդեցութիւնը անգոր կը մնայ և առաջին տպաւորութիւնը գրեթէ արգիւնք մը չ'ունենար: Այսպէս՝ զորօրինակ, ենթադրենք թէ պարտէզի մը մէջ ենք և կը տեսնենք հրապուրիչ վարդերով բեռնաւորուած վարդենի մը որ վայրկեանական փափաքը կ'արթնցնէ մեր մէջ հառ մը քաղելու. վարդին առաջ բերած զգայութիւնը ու ծնուցած փափաքը անմիջապէս գործի կը փոխուի և մեր ձեռքը կ'երկնայ ծաղիկը փրցնելու. բայց ենթադրենք թէ տեսնուինք

և մեր բազկերակը վայրկեանը 120 անգամ մը կը տրոփէ, կամ պալար մը հանած ենք որ սասաիկ կը կոտտայ. մեր փափաքովը կամ կամեցողութեամբը կարող չենք ըլլար ո՛չ մեր բազկերակին դարկը 80ի իջեցնելու, ո՛չ ալ մեզ անդգայ դարձնելու պալարի ցաւին:

Ասոր հետ մէկտեղ պէտք է կարծել թէ մեր այս փափաքը կամ կամեցողութիւնը ո՛րեւէ ազդեցութիւն չ'ունենար. ապահովաբար այն ալ ապաւորութիւն մը կը թողու ուղեղին վրայ, միայն թէ որովհետեւ ուղեղակի մօր կամքէն կախում ունեցող գործ մը է, առաջին տպաւորութիւնը չի բաւեր, այլ պէտք է որ այդ տպաւորութիւնը կրկնուելով չեշտուի, համապատասխան արդիւնքը առաջ գալու համար: Ըստ Տօքթ. Լիէպօի՝ յաճախ կրկնուած ամէն գաղափար վերջապէս ուղեղին մէջ կը փորագրուի և առաջ կը բերէ այդ գաղափարին համապատասխան գործը: Ուրեմն այս կերպով, զորօրինակ՝ արխնի չըմանին վրայ ազդեցութեամբ ինքզինք որեւէ ցաւի անդգայ դարձնելու կարելիութիւնն ալ անհասանալիան է և այս կարողութիւններն ունեցող մարդոց օրինակներ տեսնուած են, ինչպէս հնդիկ Յագիրները որոնցմէ մինքանի մը տարի առաջ Անգլիոյ թագաւորին առջև այսպիսի փորձ մը ըրաւ, ըստ կամս արտին բարբախտմանը յամբաղնելով, մինչև բոլորովին դադարեցնելու մօտ աւարձանով մը:

Պէտք է ընդունիլ ուրեմն թէ մարդկային կամքը տեսական ճիշդով մը կարող է ներգործել իրմէ ուղեղակի կախում չունեցող ջղային կեդրոններու վրայ ալ, և հետեւաբար ազդեցութիւն մը իր գործ դնել մարդկային գործարանաւորութեան ամէն մասերուն և անոր պաշտօններուն վրայ, առաջ բերելու համար անոնց մէջ բաղձալուծ փոփոխութիւնները: Այն ներգործութիւնը զոր

այս կերպով մենք մեր անձին վրայ պիտի կրնանք ընել, կը կոչուի ինքնաթերադրութիւն (auto-suggestion), որ թերադրութիւնէն (suggestion) կը տարբերի անո՛վ որ այս վերջինը ուրիշ մը կամքին միջոցաւ կը ներգործէ, մինչդեռ ինքնաթերադրութիւնը՝ ինքիւր կամքին միջոցաւ:

Որպէս զի ինքնաթերադրութիւնը բաղձալուծ արդիւնքը առաջ բերէ, հարկ է որ կրկնուի և ո՛րքան աւելի կրկնուի, ա՛յնքան աւելի ազդեցիկ կը դառնայ: Յետոյ՝ ինքնաթերադրութեան ատեն հարկ է մեկուսանալ արտաքին աշխարհէ և ազդեցութիւններէ, պէտք է ջրդային հանգարտ և կրաւորական վիճակ մը ստանալ ու միտքէ հանելով տարբեր ամէն խորհուրդ և մտազբաղում, ուշադրութիւնը կեդրոնացնել ինքնաթերադրութեան առարկայ եղող գաղափարին վրայ: Մարդ ո՛րքան աւելի կարող ըլլայ այս պայմաններու մէջ կատարել ինքնաթերադրութիւնը, ա՛յնքան աւելի արդիւնաւոր կըլլայ այն:

Ինքնաթերադրութեան ամէնէն յարմար ժամանակն է գիշերը, պառկելու միջոցին: Ենթադրենք թէ ձեր մարմնին ո՛րեւէ մէկ կէտին վրայ ցաւ մը, անհանգստութիւն մը կ'ըզգաք. գիշերը՝ երբ քնանալու համար անկողին մտնէք, գիշերային լուծեան և մթութեան մէջ ձեր մըտածումը կեդրոնացուցէ՛ք ձեր մարմնին ցաւած կամ անհանգիստ կէտին վրայ, աչքերնիդ փակեցէ՛ք և սկսեցէ՛ք կրկնել «ա տեսակ խօսքեր. «Յաւս կ'անցնի կոր, ցաւ անցաւ, ա՛լ ցաւ չունիմ, հանգիստ եմ, այլևս ցաւ պիտի չունենամ» և ըն: Այս թերադրութիւնը 15 - 50 անգամ կրկնեցէ՛ք, յետոյ քիչ մը կեցէ՛ք և վերսկսեցէ՛ք կրկնել նոյն խօսքերը մինչև որ ձեր քունը տանի:

Առաւուս երբոր արթննաք, հաւանաբար բարւոքում մը պիտի զգաք ձեր վիճակին վրայ, բայց երբ ո՛րեւէ բարւոքում չ'ըզգաք, հետեւեալ գիշերը կը կրկնէք միև-

նոյն թեղադրութիւնը և այսպէս կը շարունակէք քանի մը դիւերներ մինչեւ որ բաղձացուած արդիւնքը ձեռք բերէք: Միտքը՝ մասնաւորապէս քունի միջոցին, անդիտակից գործունէութեամբ կ'աշխատի պրփրեակադորձել ինքնաթեղադրութեան դադափարը: Ասոր մէկ սովորական օրինակը տալու համար յիշենք թէ մարդ երբ առտուն կանուխ կատարելու գործ մը ունենայ և առջի իրիկուէնէ պառկելու ատեն միաքր դնէ իր արթննալու սովորական ժամէն առաջ այսինչ ժամուն արթննալ, ճիշդ այդ ժամուն կ'արթննայ ինքնին. ասիկա արդիւնք է ինքնաթեղադրութեան:

Ինքնաթեղադրութիւնը աւելի ուղեւղիկ կ'ըլլայ եթէ պառկելէ առաջ թուղթի մը վրայ 15—20 անգամ գրէք զայն, յետոյ բարձրաձայն նոյնքան անգամ կրկնէք, յետոյ պառկէք և մտաւորապէս կրկնէք նոյնը մինչեւ որ քնանաք: Այս կերպով կատարուած ինքնաթեղադրութիւնը գրելու միջոցաւ՝ շարժողութեան, կարգալու միջոցաւ՝ տեսութեան և լսելու միջոցաւ ալ լսողութեան երբեակ ճամբաներով ուղեղին վրայ ազդեցութեամբ կ'ըլլայ և բնականաբար աւելի ուժ կ'առնէ, որովհետեւ ազդեցութիւնն ընդունող ուղեղին քանի մը կէտերը միանգամայն կը գործակցին թեղադրեալ գաղափարն իրականացնելու համար:

Այսպիսի ինքնաթեղադրութիւններ կրնան արդիւնաւորապէս իզորոք դրուիլ եթէ ո՛չ ծանր ու քրոնիկ հիւանդութիւններու, գոնէ ամէն տեսակ թեթեւ ցաւերու և անհանդատութիւններու համար (ինչպէս են՝ զլուխի ցաւ, ականջի կամ ականցի ցաւ, անքնութիւն, դրժուարամարտութիւն, գէշ ակորժակ, պնդութիւն, յօդա-ցաւ և ինչ.), և վերջապէս ա՛յնպիսի պարագաներու մէջ ուր գործարանական ծանր վնասուած մը (lésion) գոյու-

թիւն չունի կամ հիւանդութիւնն արդիւնք է գործարանի մը տարականոն (anormal) գործունէութեան կամ կենսական ուժին նուազման կամ սպաւման: Ասկէ զատ՝ ինքնաթեղադրութեամբ կրնանք դարմանել նաեւ զուտ հոգեկան կամ բարոյական անստուոր տրամադրութիւններ, ունակութիւններ կամ նկարագրի թերութիւններ. օրինակի համար՝ երկչոտ մէկը՝ համարձակ ըլլալու, տըխրարոյ կամ մեղամաղձոտ մէկը՝ զուարթ դառնալու ինքնաթեղադրութիւններ կրնայ կատարել և բարեփոխումներ ձեռք բերել ինք իր վրայ:

Ինքնաթեղադրութեան համար պէտք է ընտրել ա՛յն պիտի բառեր և իշտքեր՝ որոնք պարզօրէն արտայայտեն թեղադրելի գաղափարը և ճշտիւ հակադէմ դարմանել ուզուած հիւանդութեան կամ թերութեան վրայ: Յետոյ աւելի բաւ է ներկայ ժամանակ գործածել քան թէ ապաւնի, և իրեւ թէ դարմանելի թերութիւնը կամ հիւանդութիւնը գոյութիւն չունենար մեր վրայ, բնկ՝ զորօրինակ, «Ես առողջ եմ, ես զուարթ եմ» ևն. փոխակ բռնելու «Ես առողջ պիտի ըլլամ, ես զուարթ պիտի ըլլամ» ևն: Ապաւնի ժամանակ կրնանք գործածել որոշ ժամանակի մը հետ յարաբերելով միայն. այսպէս կրնանք ինքնաթեղադրութիւնը կատարել բռնով. «Երբոր առտուն արթննամ, գլուխիս ցաւը անցած պիտի ըլլայ» ևն: Եթէ որոշեալ ժամանակին բարեօքում մը չզգաք իսկ ձեր վրայ, մի՛ հաստատէք հիւանդութեան գոյութիւնը, այլ ուրացէ՛ք զայն, և եթէ կարելի է՝ ձեր շուրջիններուն ալ պատուիրեցէք, որ հաստատեն թէ «Դուք առողջ էք, ցաւերնիդ անցած է» ևն:

Մարդկային միտքը՝ իր անգիտակից գործունէութեան պայմաններուն մէջ որու չնորհիւ ինքնաթեղադրութիւնը կ'իրագործէ, կամ ուրիշ բառով՝ ինչպէս վերը բացատ-

րեցինք, մարդկային գիտակից եւմին տակ թաքուն անգիտակից եւր կարելի է նամանցնել դիւրահաւան մարդու մը որ ամէն սուտ կը կլլէ և կ'աշխատի համակերպիլ անոր :

Ընթնաթեկադրութեան աստեղ հարկ չկայ կամքի բոլոր նազըօսիկ ճիգեր ընել, այլ հանդարտօրէն և վստահութեամբ պէտք է կատարել զայն: Նո՛յն իսկ հաւատքն ալ անպատճառ պայմանն չէ, և մեքենայէս կատարուած ինքնաթեկադրութիւններն ալ զուրկ չեն ազդեցութենէ: Երբեմն ինքնաթեկադրութեան (ինչպէս նաեւ թեկադրութեան) արդիւնքը ժամանակի կը կարօտի երեւան զալու համար, բայց վերջապէս ամէն թեկադրութիւն ուշ կամ կանուխ իր ազդեցութիւնը կունենայ մանաւանդ թեկադրական (suggestible) անձերու վրայ: Ուրեմն եթէ առաջին փորձերուն արդիւնքը բաղձացուածին չափ անմիջական և վճռական չըլլայ իսկ, պէտք չէ բնաւ յուսահատիլ, այլ պէտք է համբերութեամբ շարունակել փորձերը և սպասո՛ւլ եղէք որ իվերջոյ դուք ալ պիտի դարմանաք ձեր ձեռք բերած յաջողութեան վրայ և հետզհետէ որոշ գիտակցութիւնը պիտի ունենաք թէ ձեր գործարանաւորութեան մեքենական պաշտօններուն, անոր բոլոր կենսական գործողութիւններուն սկսած էք արդիւնք տեսնալ և ձեր մէջ թաքուն ջղալին ոյժը կարող էք ըստ հաճոյս ուղարկել կամ կուտակել ձեր մարմնին ո՛ր կէտին վրայ որ ուզէք, ձեր մարմնական կամ հոգեկան առողջութեան մէջ բաղձացուած կանոնաւորութիւնը ձեռք բերելու համար:

Ընթնաթեկադրութիւնը նաեւ կամքի մարդանքի առաջնակարգ միջոց մըն է: Կամքով տկար մէկը կրնայ ուղղակի իր կամքը զօրացնելու ինքնաթեկադրութիւններ ալ կատարել, բայց որեւէ տարբեր ինքնաթեկադրութիւն ալ

անուղղակի կերպով կամքի զօրացման կը նպաստէ, որովհետեւ որքան որ ալ պարզ և դիւրին ըլլայ ինքնաթեկադրութեան փորձը, եթէ մեքենաբար իսկ կատարուի՝ անձանկրօյթ կերպով և կանոնաւորութեամբ կատարուելու համար կը պահանջէ աստիճան մը յարատեւութեան ոգի: Ուրեմն երբոր մարդ կամքի ճիգով մը գիտնայ դիմադրել առաջին թուլացումներուն, և համբերութեամբ ու կանոնաւորութեամբ շարունակելով փորձերը, ինքնաթեկադրութեան վարժութիւնը ձեռք բերէ, այդ վարժութիւնն իսկ կամքի մարդանք մը պիտի ըլլայ և պիտի նպաստէ անոր զօրանալուն, և կամքը զօրանալով՝ փոխադարձաբար պիտի նպաստէ ինքնաթեկադրութեան, զայն հետզհետէ աւելի ազդեցիկ և արդիւնքը աւելի անմիջական դարձնելով:

Երբ մարդ ինքնաթեկադրութեան վարժութեամբ կամքի զօրութիւն ձեռք բերէ, անոր շնորհիւ պիտի կրնայ իր անձին վրայ իշխել, ինքզինքը վարել և մարդ ինքզինք վարել գիտնալով՝ կարող պիտի ըլլայ իր բարոյական անձը փորձութիւններէ հեռու պահել, իր մէջ ծնող յուսմիտութիւնները կամ անորոշութիւնները դիւրութեամբ զսպել, մոլութիւններու դիմադրել, իր թերութիւններն ուղղել և իր յատկութիւնները կատարելագործել: Ուր որ կամքի ուժը առանձին չբաւէ այս բանին, ինքնաթեկադրութիւնն օգնութեան պիտի համարի և արդիւնքը վճռական պիտի ըլլայ:

Այնպիսի պարագաներու համար իսկ՝ որոնք ընդհանրապէս կը կարծուին թէ արտաքին պայմաններէ կախում ունին, ինքնաթեկադրութիւնը կրնայ իր օգուտն ունենալ: Զորօրինակ՝ կեանքի մէջ յաջողութիւնը շատ անգամ բախտի գործ կամ միջավայրի պայմաններու արդիւնք կը համարուի, բայց ուշադրութեամբ քննելով

խնդիրը, պիտի համոզուինք թէ յաջողութիւնը աւելի ներքին անհատական պայմաններէ կախում ունի քան թէ արտաքին: Յաջողութեան տարրերը մարդ էապէս ինք իր մէջ կը կրէ: Յարատեւութիւնը, պատահութիւններէն օգուտ քաղելու ճարպիկութիւնը, սուր դիտողութիւնը, համակրութիւն ներշնչելու, սիրտ գրաւելու յատկութիւնները, նախաձեռնութեան ոգին, վարչական տաղանդը եւն որոնք յաջողութեան ճշմարիտ պայմաններ կը համարուին, էապէս անհատական են և կրնան ինքնաթելադրութեամբ ու կամքի զօրութեամբ ձեռք բերուիլ և մշակուիլ: Մնաց որ երբ մարդ իր անձին, իր անձնական տրամադրութիւններուն վրայ իշխելու, զանաւր վարելու կարողութիւնը ձեռք բերէ, ապահովաբար նոյն ուժով պիտի կրնայ ուրիշներու, արտաքին պայմաններու վրայ ալ իշխել: Առաջին յաղթութիւնը իր անձին վրայ իշխելուն, ինքզինք վարելուն մէջ կը կայանայ: Ինքնաթելադրութիւնը կարելի է կիրարկել նաեւ մեր հոգեկան կարողութիւնները զարգացնելու, նկարագիրը բարեփոխելու, մեր ընդունակութիւնները զօրացնելու և բնաւորութիւնը ազնուացնելու, բարձրացնելու համար:

Ինքնաթելադրութիւնն արդի հոգեբանութեան մէկ նոր էջը կազմած է այլ ևս, և թէպէտեւ իր գործնական գիտակից կիրարկութիւնը կրնայ նոր գիւտ մը համարուիլ, բայց իր արդիւնքները մարդկութեան չափ հին են: Այսպէս՝ ուխտավայրերու միջոցաւ հաւատքով կատարուած բժշկութիւնները արդիւնք են անգիտակից ինքնաթելադրութեան: Հիւանդը կատարեալ վստահութեամբ կը դիմէ ուխտավայր մը որուն կատարած հրաշալի բժշկութիւններուն համբաւը մեծ ապաւորութիւն թողած է իր մտքին վրայ. այս ապաւորութիւնը և անոր ծնցուցած հաւատքը հիւանդին համար կ'ըլլայ զօրեղ ինքնաթելա-

դրութիւն մը որուն չորսնիւ իրապէս կը բժշկուի: Ուխտավայրերը այս տեսակետով նշանակելի օգտակարութիւններ ունեցած են ժողովուրդին և կ'արժէ որ անոնց համբաւը պահպանուի:

Աղօթքն ալ գերազանց ինքնաթելադրութիւն մըն է: Սկեպտիկներն ի՞նչ կ'ուզեն ըսեն, աղօթքէն արդիւնաւորութիւն հնարաւորութիւնը կարելի չէ սերանալ և հարկ չկայ զայն միշտ գերբնական աղդեցութեան վերագրել, վստիկ կան պարագաներ՝ ուր աղօթքին ծնցուցած ինքնաթելադրութիւնը կը բաւէ բաղձացուած փոփոխութիւնը առաջ բերելու աղօթողին գործարանաւորութեան կամ հոգեկան տրամադրութիւններուն մէջ, երբ աղօթքին աւարկայ եղող խնդրանքը աղօթողին անձնական պայմաններէն կախում ունի: Ո՞չ ապտքէն աղօթքն ալ նոյն պայմաններու մէջ կը կատարուի որոնց մէջ որ պարտի կատարուիլ ինքնաթելադրութիւնը, զօրօրինակ՝ առանձնապէս, արտաքին աշխարհէն մեկուտանալ, բոլոր ուշադրութիւնը գաղափարի մը վրայ կեդրոնացնել ևն: Յետոյ՝ աղօթքն ալ ինքնաթելադրութեան պէս կրկնուելու, յեղյեղուելու պէտք ունի: Բոլոր տարբերութիւնը սա է որ առաջինը՝ աղօթքը գերադայն էութեան կ'ուղղուի, մինչ վերջինը՝ ինքնաթելադրութիւնը ինք իր եսին: Այս տարբերութիւնը սակայն արդիւնքը չի փոխեր և անոնք որ ինքնաթելադրութեան մասին կը թերահաւատին, ազէկ է որ դիմեն աղօթքի միջոցին որ իբրեւ կոչ մը ուղղած գերբնական թաքուն ուժերու, կրնայ հոգեկան աշխարհէն, անտեսանելի ոլորտէն դէպի մեզի ձգել մասնաւոր խորհրդաւոր օգնութիւններ որոնց մասին հոս տեղը չէ խօսիլ:

Կարգ մը ժողովրդական տեղորոշանքներ ինչպէս մէջ ալ քիչ չափով կրնանք գտնել երբ

հկատի առնենք թէ կրնան ինքնաթեկադրութեամբ մեկնուել: Օրինակի համար՝ ինչ ինչ հիւանդութիւններէ կամ փորձանքներէ զերծ մնալու կամ բուժուելու համար մասնաւոր բժշանքներ կամ նուսխաններ կը յանձնարարուին պատաւ մամիկներու կամ վնասներու կողմէ: Անշուշտ այդ առարկաներուն գերբնական ազդեցութիւն մը ընծայել տղայական ըմբռնում մը պիտի ըլլար: Բայց զանոնք կրողին այն համոզումը և հաւատքը թէ ինք այդ բժշանքներու շնորհիւ պիտի բուժուի կամ պաշտպանուած է այս կամ այն հիւանդութեան դէմ, զօրաւոր ինքնաթեկադրութիւն մը կ'ըլլայ իրեն, և այդ ինքնաթեկադրութեան շնորհիւ կրնայ ստուգիւ բուժուիլ կամ զերծ մնալ այն հիւանդութենէն:

Բայց ինքնաթեկադրութիւնը միշտ բարերար արդիւնքներ չէ՝ որ կ'արտադրէ. ան ո՛րքան բարերար՝ նոյնքան ալ յոռի ազդակ մը կրնայ ըլլալ մեր գործարանաւորութեան համար ինչ ինչ պայմաններու մէջ: Մարդկային մտքին կամ ուղեղին վրայ անգամ մը ընդունուած ո՛րեւէ տպաւորութիւն անպատճառ հետք մը, ծալք մը կը թողու և զաղափարներու զուգորդութեան օրէնքով այդ տպաւորութիւնն ինքնին կը կրկնուի ամէն անգամ որ նման պայմաններ գոյութիւն առնին: Այսպէս՝ շատ անգամ միտքը ակամայ կրկնելով իր ընդունած մի որեւէ յոռի տպաւորութիւնը, (զորօրինակ՝ չարագուշակ ազդարարութիւն մը, գէշ երազ մը, յոռի ընթերցում մը ևն.) ինքիւ վրայ անգիտակից թեկադրութիւն մը ի գործ կը դնէ որ վերջապէս գործի կը փոխուի և կազմութեան մէջ առաջ կը բերէ համապատասխան մնայուն փոխանդիւններ: Կարգ մը բնապաշտ կամ անկապաշտ վէպերու բարքերու վրայ յառաջ բերած տպաւորարար և անբաւարոյց ազդեցութիւնը արդիւնք է ճիշտ այսպիսի

անգիտակից ինքնաթեկադրութեան: Երբեմն անգիտակից ինքնաթեկադրութեան ծագումն անցայտ կը մնայ: Միտքը՝ գիտակից տպաւորութիւններէ զատ, շատ անգամ կ'ընդունի անգիտակից հարեանցի տպաւորութիւններ՝ որոնց բնաւ չանդրադատեալ մեր գիտակցութիւնը, բայց որովհետեւ ենթագիտակցութեան մէջ ամենէն աննշան տպաւորութիւններն իսկ կ'արձանագրուին, այս անգիտակից տպաւորութիւններն ալ իրենց կարգին կը վերցուշուին անգիտակից եսին մէջ և կը կրկնուին անգիտակցաբար, ու անա՛ տեղի կ'ունենան անգիտակից ինքնաթեկադրութիւններ՝ որոնց պատճառներն անգամ անծանօթ կը մնան մեզի:

Մագդ իր խորհուրդները, մտածումները կարելի և զածին չափ մաքուր, բարձր պահելու է. յոռի, ստորին մտածումները եթէ անպատճառ իրագործուելու մտքով չըլլան իսկ, դարձեալ իրենց հետքերը կը թողուն մաքին վրայ և կրնան գէշ ազդեցութիւններ իգործ դնել անգիտակից ինքնաթեկադրութեամբ: Պէտք է գիտնալ թէ ամէն գաղափար իր մէջ կը պարունակէ ինքզինք իրականացնելու ուժը: Գաղափարները իսկապէս իրագործիչ ուժեր են, միայն թէ իրագործումը կրնայ տեղի ունենալ աւելի կամ նուազ հեռաւոր ժամանակի մէջ: Կամենալը կարենալ է, ըսուած է. նոյնքան ճիշտ է թէ՛ մտածելը ընել է: Շատ անգամ քայլ մը կայ մտածման և գործին մէջ: Ահաւասիկ եղբարկան օրինակ մը զայս հաստատող:

Օսմ. Սահմանադրութեան հրատարակուելէն քիչ վերջ Պէրպէրեան վարժարանի երկու հայ ուսանողներ միասին կը գիշերեն Իւսկիւտարի իրենցմէ մէկուն տան մէջ: Առտուն երբ կ'արթննան, անոնցմէ մըն այնտեղ գտնուած ատրճանակն առնելով կ'սկսի հետը խաղալ և յետոյ կատակելով ատրճանակին փողը ծակալին կը դնէ

և կ'ըսէ ընկերին. «անձնապանակը պայտէս կընեն, չէ՞ . . .» :
Հազիւ թէ խօսքը աւարտած էր, ատրճանակը կը պայթի
և հէք երիտասարդը անկենդան գետին կը փռուի :
Յալանի կ'երևի թէ անձնապանակութեան մտածումը որ
յանկարծ տարաբախտ զոհին մտքին մէջ ծագեցաւ և զինք
մղեց ատրճանակը ճակտին տանելու շարժումէն, ահաւոր
ինքնաթիւադրութեամբ մը գործի փոխուելով, ակամայ
շարժում տուաւ մատերուն և փլթակը քաշուելով՝ սեղի
ունեցաւ սոսկալի առամբ :

Դժբախտաբար մարդիկ շատ մը ջղային հիւանդու-
թիւններ, բարոյական ախտեր և հոգեկան յոռի տրա-
մադրութիւններ, ինչպէս նաեւ բոլոր գէշ սովորութիւն-
ները և ունակութիւնները գիտակից կամ անգիտակից
սպաւորութիւնէ առաջ եկած անգիտակից և ակամայ
ինքնաթիւադրութիւններու կը պարտին : Ռամիկներու
մէջ գէշ նշան համարուած գէպք մը, հանդիպում մը,
զորօրինակ՝ գէշ մեկնում և երազ մը, շան մը ունալը,
աչք խաղալը ևն . կրնան անտեղծին շարժումները ըլլալ
ա՛յնպիսիներու համար որոնք այս տեսակ նախապաշա-
րուանքներու կը հաւատան :

Ընդհանրապէս ջղային անձերը պատրաստ որսեր են
պայտիս անգիտակից և ակամայ ինքնաթիւադրութիւն-
ներու : Բայց ով որ ալ ըլլայ՝ ամէն պարագայի մէջ
պարտի զգուշանալ պայտիս յոռի ինքնաթիւադրութիւն-
ներ առաջ բերող պատճառներէ և եթէ անգիտակցա-
բար ենթադրուած է, պէտք է գիտակից ինքնաթիւադ-
րութեամբ հակադդէ անոր արդիւնքներուն վրայ և ինք-
զինք փրկէ անոր ազդեցութենէն : Յուսահատութիւնը,
յուռետեսութիւնը, կասկածատնութիւնը, մեկամայձոտու-
թիւնը միշտ յոռի ինքնաթիւադրութիւններ կը ծննդնեն
մեր մէջ, մինչդեռ լաւատեսութիւնը, գուարժարարոյու-
թիւնը, ինքնախտանութիւնը կազդուրիչ ինքնաթիւ-
ադրութիւններու արգիւրներ են և մեզ կը զօրացնեն
միտքով ալ, մարմնով ալ :

II

ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ընդհանուր սահմանով՝ քեղարուքիւն (suggestion)
կը կոչուի այն ազդեցութիւնը զոր ուղեղին կամ մտքին
վրայ իզորմ կը դնէ գուրսէն փոխանցուած և անկէ
չմերժուած գաղափար մը կամ սպաւորութիւն մը : Բայց
գործնական տեսակէտով և անձուկ միտքով թելադրու-
թիւնը գործողութիւն մըն է որով մէկու մը ուշադրու-
թիւնը և կամքը կ'ուղուի կեդրոնացնել հաստատուն
գաղափարի մը վրայ՝ որոշ արդիւնք մը ձեռք բերելու
գիտումով : Այս արդիւնքը ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ թե-
լադրեալ գաղափարին հետեւ կամ մօտ ժամանակի մէջ
գործի և իրականութեան փոխուիլը :

Թելադրութիւնը ճիշտ այն կերպով կ'ազդէ՝ ինչ
կերպով որ կ'ազդէ ինքնաթիւադրութիւնը : Թելադրու-
թիւնը ինքնաթիւադրութիւնէն կը տարբերի անով որ
մինչդեռ այս վերջինը ենթակային կամքին միջոցաւ կը
գործէր, թելադրութիւնը ուրիշի մը կամքին միջոցաւ
կը ներգործէ ենթակային վրայ : Այսպէս՝ ինչպէս որ ինք-
նաթիւադրութեան միջոցաւ կրնայինք մեր կամքը գոր-
ծածել մեր ջղային զօրութիւնը գործարանաւորութեան
մէջ ուղուած ուղղութեամբ վարելու և մեր անձին վրայ
փափաքուած արդիւնքը ձեռք բերելու համար, ա՛յնպէս
ալ մեր կամքը կրնանք գործածել յօգուտ մեր նմաններուն,
խօսքով կամ շարժումներու միջոցաւ ուրիշի մը մտքին
վրայ ազդելու և բո՛ւն իսկ անոր միջնորդութեամբ են-
թակային ջղային զօրութիւնը և կամքը վարելով՝ փա-
փաքուած նպատակին հասնելու համար :

Թեկադրութիւնը կը գործէ և կ'արդիւնաւորուի հետեւեալ սկզբունքներուն համաձայն :

1. Ամէն թեկադրեալ գաղափար առաջ կը բերէ մտային տալաւորութիւն մը . ուղեղին տալաւորւած կէտը կը հակադդէ այդ գաղափարին համապատասխան գործ մը յառաջ բերելու համար : Օրինակ՝ որկրամոլի մը առջեւ ճոխ ճաշի մը նկարագրութիւնը ըրէ՝ ք և Խորժարեկը զգացութիւններ պիտի արթնցնէ, քանոր մէջ որ սովորաբար կը թարգմանուի սա շատ ծանօթ ասացուածով : «Բերնին ջուրերը վազեց» :

2. Յաճախ կրկնուած ամէն գաղափար վերջապէս ուղեղին վրայ կը տալաւորուի և կրնայ անոր համապատասխան գործը առաջ բերել : Օրինակ՝ փողոցը շատ առողջ մարդու մը կը հանդիպի, կը մօտենա, ք և իրեն կ'ըսէ, ք. «Այդ ինչ էք եղեր, դեմ-դեղին կտրեր էք, հիւանդ էք» : Եթէ այս միտնային խօսքը 5—10 հոգի կրկնեն այդ մարդուն, մարդը ստուգիւ հիւանդացած տուն կը դառնայ : Ծիշտ թեկադրութեան ոյժն է որ կը բացատրուի սա ժողովրդական տաւածով : «Մարդու մը քառասուն օր խեւ բեւա նէ խեւ կ'ըլլայ» :

Թեկադրութիւնը, անդիտակցաբար, ամէն վայրկեան մեր վրայ ու մեր շուրջ կը ներգործէ : Ինչ որ մեր շուրջ կը լսուի, ինչ որ կը գործուի, ամենէն աննշան դէպքերն ու պարագաներն անգամ ա՛յնքան պատճառներ են թեկադրութեան : Մարդկային միտքը պարզապէս թեկադրութիւններով կազմուած է . դաստիարակութիւն ըստա՞ծը պարզապէս թեկադրութիւն է, միջալացրի աղբեցութիւն ըստա՞ծը նմանապէս թեկադրութիւն է :

Ամէն խօսք որ կը խօսուի՝ ունիւղերին վրայ թեկադրութիւն մը առաջ կը բերէ : Արդարեւ փաստաբանը՝ իր պաշտպանողականով, դատաւորին և ժողովուրդին

վրայ թեկադրութիւն իզործ կը դնէ, քահանան իր քաւրոզով, հրապարակախօսը իր պերճախօսութեամբ նմանապէս թեկադրութիւն իզործ կը դնեն : Բանի մը համար մէկը համոզելը պարզապէս զանի թեկադրութեան ենթարկել ըսել է : Շատ անգամ պատահած է որ մէկը համոզելի խօսքերու աղբեցութեան տակ հաւանի ա՛յնպիսի բանի մը որուն երբեք չհաւանիլ միտքը դրած էր կանխաւ :

Բայց թեկադրութիւնը միայն խօսքի միջոցաւ չէ՝ որ իր աղբեցութիւնը իզործ կը դնէ, այլ ամէն միջոցներով : Այսպէս՝ երաժիշտին համար օրօրոցին կշռական երկրումը թեկադրութիւն մըն է զինք քունի առաջնորդող : Զաղացպանը իր աշօրիքին աղմուկովը կը քնանայ, և կ'արթննայ երբ աղմուկը դադրի : Հաւաքումի մը մէջ երբ մէկը յօրանջէ կամ հաղայ, կ'սկսին ամէնքն ալ յօրանջել կամ հաղալ : Մարդ երբ լացող մէկը տեսնէ, իր աչքերն ալ արցունքոտիլ կ'սկսին, և երբ մէկը տեսնէ որ կը ծիծաղի, ինք ալ կը մղուի ծիծաղելու : Բժիշկի մը ներկայութիւնը միայն իր հիւանդին քով՝ թեկադրութիւն մը և բարեբարներգործութիւն մը կ'ընէ հիւանդին վրայ : Ուրեմն կան աչքի, շարժումներու, շօշափումի և այլ միջոցներով կաւած թեկադրութիւններ : Օրինակի տարափոխութիւն կամ նմանոցութիւն (imitation) կոչուած հոգեբանական հանգամանքները թեկադրութիւն են պարզապէս :

Արթնութեան վիճակի մէջ թեկադրութիւնը շատ անգամ դատողութեան միջոցաւ կը ջլատուի կամ կը չեղոքանայ : Օրինակի համար՝ եթէ մէկը մեղի խորհուրդ մը տայ, գաղափար մը թեկադրէ, գործի մը մղէ, մենք մեր դատողութեան բոլոր անկախութեամբը կը խորհինք անոր մեղի ինպատակ կամ աննպատակ կողմնորոշ վրայ և ազատ կամքով մեր որոշումը տալով կը հաւանիք կամ կը մերժենք :

Բոլոր թեղադրութիւնը նկատելի ոյժ մը կ'ստանայ և առանց հակառակութեան կ'ընդունուի, երբ որեւէ միջոցաւ կամ պարագայով մը միտքը կրաւորական վիճակի մը մէջ կը գտնուի և կամքն ու դատողութիւնը ջնջուած կամ տկարացած կ'ըլլան: Մտքի սղակի վիճակներ առաջ կուգան ամէն անգամ որ ուշադրութիւնը կ'անջատուի ու կը կեդրոնանայ հաստատուն և պարզ գաղափարի մը վրայ, այնպիսի կերպով մը որ ուրիշ ամէն տպաւորութենէ վերանայ, անջատուի: Այսպիսի վիճակներ են հաւքնական քունը, ինչպէս հաւք մտգնիտական քունի այլ և այլ աստիճանները, որոնց վրայ յետոյ պիտի խօսինք:

Արթուն վիճակի մէջ ալ թեղադրութիւնը նոյնքան ազդեցիկ է մասնաւորապէս տպաւորական (impressionable) և թեղադրական (suggestible) անձերու վրայ որոնց թիւը կարծուածէն աւելի շատ է: Օրինակ մը: Բրօֆ. Սլօսոն, օր մը, բանախօսութեան մը միջոցին լեցուն սրտակ մը բերաւ որուն պարունակած հեղուկին ինչ ըլլալը ներկաներէն ո՛չ մէկը չէր գիտեր այն սրտակէն քանի մը կաթիլ կաթեցուց կտոր մը բամբակի վրայ և խնդրեց ներկաներէն որ ձեռքերնին վեր վերցնեն երբոր հոտը զգան: Քանի մը վայրկեանէն հոտը տարածուեցաւ մինչև սրահին խորերը. մինչև իսկ քանի մը անձեր անհանգստութիւն զգալ՝ սկսան...: Արդ՝ սրտակին պարունակածը ուրիշ բան չէր՝ այլ թորեալ ջուր առանց որ և է հոտի:

Թեղադրութիւնը ազդեցիկ և արդիւնաւոր կը դառնայ հաւք երբ ենթական հաւատք և վստահութիւն ունի թեղադրութեան ազդիւրին վրայ: Անոնց համար որոնք գերքնական միջամտութիւններու չեն հաւատար, ուխտաւայրերու միջոցաւ կատարուած բժշկութիւնները կատարելապէս կը բացատրուին թեղադրութեան միջոցաւ: Հի-

ւանդին՝ ունեցած՝ հաւատքը՝ ուխտաւայրին վրայ՝ հզօր թեղադրութիւն մը կ'ըլլայ և ենթական մէջ կը ծնայէ հարկաւոր ինքնաթեղադրութիւնը հիւանդ գործարանին դրկելու համար պէտք եղած ջրային ուժը և զայն կազդուրելու, բուժելու: Նոյն իսկ բժշկական դեղերու միջոցաւ ձեռք բերուած բուժումները շատ անգամ թեղադրութեան, այսինքն՝ բժիշկին կամ դեղին կարողութեան վրայ հիւանդին ունեցած վստահութեան արդիւնք են քան թէ դեղին ազդեցութեան: Այս մասին իբրեւ յատկանշական օրինակ կրնանք յիշել Նաբօլէոն Գ. ի օրով թաղային պարզ բժիշկի մը կողմէ պալատական ակտաւոր տիկնոջ մը արուած հետեւեալ դեղագիրը որուն շնորհիւ տիկնոջ առողջացաւ և լիարուան վարձատրեց այդ բժիշկը:

Aqua sequane	100	gr.
Illa répétita	20	»
Eadem	5	»

Թարգմանութիւնը սա է.

Սէնի ջուր	100	կրամ
Նոյն ջուրը կրկին	20	»
Միեւնոյնը	5	»

Վերջապէս թեղադրութիւնը ամէն կարգի անձերու վրայ ալ իր ազդեցութիւնը կ'ունենայ, երբ կրկնուի՝ ինչպէս ինքնաթեղադրութիւնը: «Թեղադրութիւնը կրնայ բաղդատուիլ ջուրի կաթիլին որ միեւնոյն կէտին վրայ շարունակական եղանակով մը և միշտ ինչպիսի՝ քարը կը ծակէ և վերջապէս անոր միւտ կողմը կ'անցնի»:

Թեղադրութիւնը իր այս յատկութիւններով աչսօր հզօր միջոց մը դարձած է կարգ մը հիւանդութիւններու բուժման համար և հիմն է բուժական մասնաւոր դրութեան մը որ կը կոչուի քերաքրսիսի դարմանում (Thérapeutique suggestive): Հոգեքոմօթիս (Psychothéra-

pie) կոչուածն ալ նոյն դրութեան վրայ հիմնուած է: Ասիկա դարմանումն եղանակ մըն է որուն միջոցաւ փորձողին կամքը թելադրութեամբ կ'ուժեղցնէ հիւանդին կամքը, կամ անոր տեղը կը բռնէ երբ չստ տկար է, և այս կերպով ուղղակի իր կամքին կամ անոր կամքին միջնորդութեամբը հիւանդին մտքին վրայ կը ներգործէ, ազդեցութիւն մը կը բանեցնէ ջգացին դրութեան վրայ՝ գործարարաւորութեան պաշտօններուն մէջ առաջ բերելու համար ուղուած եղանակաւորումը կամ բարեփոխումը և զանոնք վերադարձնելու համար իրենց բնական հաւասարակշռութեան: Բուժական թելադրութիւնը, երբ կատարուի մանաւանդ քնածութեան մէջ, կրնայ չստ մը հիւանդութիւններ չուտով արմատէն բուժել, մէկ քանիներու մէջ՝ ալ բարեփոխումներ առաջ բերել: Նոյն իսկ անհոգի հիւանդութիւններու մէջ իսկ զոր չի կրնար բուժել, գէթ կրնայ հիւանդին ցաւերուն և նեղութիւններուն մէջ մեղմացում մը առաջ բերել:

Թելադրութիւնը անհոգի միջոց մըն է զոր կրնայ ամէն մարդ փորձել մեծ դիւրութեամբ և յաջողութեամբ: Գլխաւոր պայմանն այն է որ փորձողը լըլութեամբ առնէ խնդիրը՝ յետոյ՝ լարուած այլ ո՛չ բանադրօտիկ կամ ցողութեամբ մը, փափաք և վստահութիւն ունենայ փորձին յաջողութեան վրայ: Ենթական ևս իր կարգին պէտք է որ վստահութիւն ունենայ փորձողին վրայ և հաւատութիւն՝ թելադրութեան ներքինութեան: Անպատճառ թելադրութեան գորութեան վրայ հաւատք ունենալը պայման չէ, բայց հաւատք ունենալը յաջողութեան կը նըպաստէ և կրնայ արդիւնքը փութացնել:

Այս պայմաններու մէջ փորձող (opérateur) և ենթակայ (sujet) պէտք է որ ազմուկէ՝ հեռու սենեակ մը քաշուին, եթէ կարելի է՝ առանձին, եթէ ոչ՝ մէկ երկու

հոգիէ աւելիի ներկայութիւնը թոյլատրելու չէ: Ենթական պէտք է որ հանգիստ կերպով բազմի աթոռի մը կամ նստարանի մը վրայ, և կարելի եղածին չափ թոյլ ու կրակոտկան վիճակ մը առնէ, և տէքերը փակելով սպասէ, միտքը ամփոփելով բուժումը դադարեալին վրայ առանց տարբեր բան խորհելու: Փորձողը պարտի այն ատեն սկսիլ թելադրութեան յատակ ձայնով, վստահ չեղածով և ծանր ծանր: Աւելի լաւ է կանխաւ ըլլալիք թելադրութեան համար պատրաստել բանաձև մը որ պէտք է յատակօրէն և կտրուկ ոճով արտայայտէ թելադրելի գաղափարը, հիւանդութեան և անոր ախտանշաններուն հակադրող խօսքերով: Օրինակի համար՝ ստամոքսի հիւանդութիւն ունեցողի մը կրնանք սապէս թելադրել. «Բու ստամոքսդ կանոնաւորապէս պիտի գործէ, մարսողութիւնը լաւ պիտի կատարուի, չպիտի փսխես, ստամոքսիդ վրայ ցաւ չունիս սյլես, ախորժակդ պիտի բացուի և պիտի ուտես ինչ որ հաճելի է քեզի, ո՛րեւէ տեղդ ցաւ պիտի չզգաս, կատարելապէս պիտի բուժուիս, պիտի կազդուութիւն ան»: Միւսին թափառեալ պէտք է կանոնաւորապէս կրկնել մինչև կէս ժամ և աւելի իսկ եթէ ենթական նուազ թելադրելի է: Պէտք է ըսել թէ նիստը ի՛նչքան երկար տեւէ և թելադրութիւնը ի՛նչքան աւելի կրկնուի, անքան աւելի հաւանականութիւն կայ որ թելադրութիւնը պիտի իրականանայ: Այս նիստերը պէտք է չարժիք երկու-երեք անգամ կրկնել, և եթէ կարելի է՝ օրուան միւսին ժամերուն, և հետզհետէ թելադրութեան պէտք է աւելի հաստատող չեղած մը տալ, ապառնիները սահմանականի փոխելով, այսինքն՝ փոխանակ ըսելու «ստամոքսդ կանոնաւորապէս պիտի գործէ, մարսողութիւնը լաւ պիտի կատարուի, ախորժակդ պիտի բացուի, պիտի բուժուիս ևն.» ըսել «ստա-

մոքսդ կանոնաւոր կը դործէ կոր . մարտդութիւնդ լաւ է , ախորժակդ բացուած է , ա՛լ բուժուած ես են» :

Որչափ ատեն որ հիւանդին վիճակին վրայ ակնսրե բուժում մը չի գիտուիր , թեկադրութեան նիստերը պէտք է 15—20 անգամ և աւելի իսկ կրկնել , բայց շատ անգամ առաջին փորձերէն իսկ հիւանդին վրայ կ'սկսին երեւիլ բարւոքման նշաններ : Մինչև անգամ եթէ ենթական թեկադրելի է , մէկ փորձով իսկ կրնայ բուժումը իրագործուիլ : Իրեւ օրինակ յիշենք Տօքթ . Ժէրօ Պոնէի պարզ թեկադրութեամբ մը կատարած մէկ բժշկութիւնը : Նոյն Տօքթորը Ալճերիայի Չերմուկներուն մէջ հանդիպեցաւ օրիորդի մը որուն աջ սրունքը և աջ բազուկը ջղալուծուած էր երկու տարիէ ի վեր : Ջերմուկը ուր կը գտնուէր 15 օրէ ի վեր օգուտ մը ըրած չէր իրեն : Տօքթորը թեկադրութեան ենթարկեց յիշեալ օրիորդը պարզապէս հաստատելով թէ իր բազուկն ու սրունքը կրնար շարժել , թէ կարող էր զանոնք գործածել , բաւական է որ կամք ընէր : Արդիւնքը անմիջական եղաւ և հետեւեալ օրը ամէն մարդ տեսաւ անդամաւործ օրիորդը որ քալելով բաղնիք կուգայ :

Այն պարագային իսկ որ անմիջական բարւոքումներ ձեռք չբերուին , պէտք չէ երբեք յուսահատիլ : 15—20 անգամ փորձերը կրկնելէ յետոյ՝ պէտք է սպասել : Շատ անգամ կը պատահի որ թեկադրութիւնը ժամանակ վերջ իր աղեղեցութիւնը իդործ կը դնէ : Երբեմն ալ կը պատահի որ հիւանդութիւնը բուժուի , բայց ժամանակ վերջ նորէն երեւան գայ : Այն ատեն պէտք է քանի մը անգամ ևս թեկադրութեան փորձը կրկնել , և այս անգամ բուժումը վերջնական կ'ըլլայ :

Ինչպէս ինքնաթեկադրութիւնը , նոյնպէս և թեկադրութիւնը կրնանք աւելի արդիւնաւորապէս և ազդուօրէն

ծառայեցնել նկարագրի թերութիւններու , յոռի ունակութիւններու և մոլութիւններու բարւոքման և բուժման համար : Երկչոտութիւնը , տխրութիւնը , կամքի տկարութիւնը , ծուլութիւնը , ալքոլամոլութիւնը ևն . թեկադրութեամբ բուժելի տկարութիւններ են : Այս մասին ինքնաթեկադրութեան համար , գործածուելիք բանաձևերը կրնան գործածուիլ նաև թեկադրութեան համար , և ապահովապէս թեկադրութիւնը՝ երբ վարժ ու ինքնաւստահ մէկէ մը կ'ուղղուի , ինքնաթեկադրութենէն շատ աւելի ազդեցիկ և արդիւնքն աւելի անմիջական կրնայ ըլլալ : Թեկադրութիւնը կարելի է գործածել նաև անհատին մէջ բարոյական և իմացական յատկութիւններ ստեղծելու , կամ արդէն եղածները զարգացնելու , զօրացնելու , ինչպէս նաև նկարագրի բարեփոխելու , բնաւորութիւնն աղնուացնելու և բարձրացնելու համար :

Բժիշկ թեկադրող մը յայտարարած է թէ թեկադրութեան և ինքնաթեկադրութեան դռանանքը մարդկութեան մէջ ծաւալելու գործին պատրաստուած քանի մը հազար անկեղծ , ջերմասնու և վստահութիւն ներշնչող անձեր պիտի կրնան , 10 տարուան կարճ շրջանի մը մէջ , վերանորոգել աշխարհը , պայմանաւ որ ընդհանուր մարդկութիւնը յօժարակամութիւն ցոյց տայ այս մէթոտով մաքրագործուելու , աղնուանալու :

Թեկադրութեան համար մեր աւելի ըսելիքները կը թողունք գրքիս այն գլուխին ուր պիտի խօսինք քնածութեան վրայ որու միջոցին թեկադրութիւնն ստուգու շատ աւելի հզօր և հրաշալի հանգամանք մը կ'առնէ :

III

ՄԱԳՆԵՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԱՄՔԻՆ ՈՒԺԸ

Մարդկային մարմինն մէջ խտացած հասանելի (fluide) մը կայ որ մարմինն չուրջ ալ կը ճառագայթէ և կրնայ ազդեցութիւններ կամ՝ եղանակաւորումներ առաջ բերել իր ճառագայթման շրջանակին մէջ դրուած էակներու կամ առարկաներու վրայ։ Այսպէ՛ս կրնայ սահմանուել շատերէ ընդունուած այն զօրութիւնը որ կենդանային մագնիսականութիւն, անձնական մագնիսականութիւն կամ՝ պարզօրէն՝ մագնիսականութիւն (magnétisme) անուաներով կոչուած է և որուն կը վերագրուի նաեւ ստուգիւ մագնիսականութեան կամ ելեքտրականութեան նման յատկութիւններ։

Այս զօրութիւնը, շատերու կարծիքով, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մէկ եղանակաւորումը տիեզերական համասփիւռ հասանելիին կամ եթերին — որուն տարբեր եղանակաւորումներն են լոյս, ջերմութիւն, էլեկտրականութիւն ևն. — թափանցած՝ մարդկային գործարանաւորութեան և հոն կուտակուած։ Գործարանաւորութեան մէջ ասիկա ջղային կամ կենսական զօրութիւն (force nerveuse ou vitale) ըսուածն է որ գործարանաւորութենէն դուրս ալ ճառագայթելով՝ կը գառնայ կ'ըլլայ մագնիսականութիւն կամ ուրիշ բաներով ալ՝ ջղային ճառագայթող զօրութիւն (force neurique rayonnante), հոգեկան զօրութիւն (force psychique), կամ Ն ճառագայթներ (rayons N) ինչպէս կոչւած են զայն ուրիշ գիտուններ։

Կ'ընդունուի թէ մարդկային մարմինը տեսակ մը էլեկտրական կամ եթերական խտացուցիչ և կուտակիչ

է, թէ միջնորդող անապառ աղբիւր մը ըլլալով եթերական թրթռումներու, ուժի պէտք եղած քանակութիւնը կը հայթայթէ մեզի՝ իւրացուելու համար մարդկային գործարանաւորութենէն։ Այս կերպով իւրացուած ուժը կը կուտակուի գլխաւորաբար ջղային կեդրոններուն, մասնաւորապէս plexus solaire կոչուած ողնաձուծի կեդրոնական մեծ ջիղին մէջ որ ստամոքսի խոռոչին տակ դեւտեղուած է։ Կը կարծուի թէ այս ջիղը տեսակ մը ուղեղ է — ենթագիտակցական կամ անգիտակից եսին կայանը զոր կը կոչեն որովայնի ուղեղ (cerveau abdominal) — որով և ազդեցութիւն ունի ո՛չ միայն չնչառութեան, սրտի բտրախման՝ այլեւ մարդկային յուզումնական բնութեան վրայ։ Ինչ ինչ գիտուններ plexus solaire-ը կը համարեն ճշմարիտ մագնիսական կեդրոն մը, ընդունակ ուրիշներու վրայ ազդելու կամ ուրիշներէ ազդուելու։ Այս կերպով մեզմէ իւրաքանչիւրին մէջ կազմուած է զօրութեան անտեսանելի վառարան մը ուրկէ շարունակ հոսանքներ կ'արձակուին ո՛չ միայն գործարանաւորութեան մէջ՝ այլեւ գործարանաւորութեան շուրջ և առաջ կը բերեն գիտակից կամ անգիտակից արդիւնքներ։

Այս զօրութիւնը կրնայ գործել մեր կամեցողութենէն անկախաբար, լոկ մեքենական կամ բնագիտական օրէնքներով։ Ինչպէս որ տաք առարկայի մը հետ երբոր հաղորդակցութեան մէջ դնենք պաղ առարկայ մը, աստիճանաբար ջերմութեան փոխանցում մը տեղի կ'ունենայ տաքէն դէպի պաղը մինչեւ որ երկու առարկաներու միջև բտաէլաստիկութեան հաւասարակշռութիւն մը հաստատուի, այնպէս ալ մէկու մը անձնական մագնիսականութիւնը կրնայ իր շուրջ ուղեղեղութիւններ գործել անգիտակցաբար, զօրաւորէն դէպի տկար։ Այս կերպով

կանութեան ընծայուած շատ մը երեւոյթներու մէջ թեկադրութիւնն ալ իր գերն ունի, բայց ինչ ինչ իրողութիւններ կը հաստատեն մազնիսականութեան գոյութիւնն ու ազդեցութիւնը՝ առանց լուռ կամ յայտնի որեւէ թեկադրութեան մը միջամտութեանը։ Հեղինակաւոր մազնիսագիտոյնք կը պատմեն նկատելի թիւով հրաշալի բժշկութիւններ՝ ոչ-թեկադրելի բնականոն (normal) անձերու վրայ արթնութեան ասոնն գործադրուած մազնիսական հպանցումներու միջոցաւ ձեռք բերուած, և այս արդիւնքները շատ անգամ գերազանց են այն արդիւնքներէն զոր կարելի է ձեռք բերել պարզ թեկադրութեան օգնութեամբ։ Յետոյ կան մտային թեկադրութեան երեւոյթները որոնք մտածման և կամքի ուժի, — որ ըսել է՝ մազնիսականութեան — միջոցաւ կ'իրագործուին և չեն կրնար երբեք բացատրուիլ թեկադրութեամբ կամ ինքնաթեկադրութեամբ և որոնց վրայ պիտի խօսինք իրենց կարգին։

Համոզուելու համար մագնիսականութեան ինքնուրոյն գոյութեան, անկախ թելադրութենէն կամ ինքնաթելադրութենէն, կարելի է փորձել հետեւեալը: Թիկնալին ձգողութեան փորձով անձի մը մագնիսականի ըլլալը ստուգելէ յետոյ՝ անոր աչքերը կը կապենք մասնաւոր զգուշութիւնով, և իրեն կ'իմացնենք թէ քառորդ ժամու մը չափ այսպէս պիտի մնայ որու միջոցին թերեւ իր վրայ սզդուի իհուռուստ գործադրուած ինչ ինչ միջոցներով: Յետոյ՝ ժամանակ մը վերջ կը կատարենք իհուռուստ թիկնալին ձգողութեան փորձը զանազան ուղղութիւններով, առանց կոթակային լուր տալու կանխաւ, առանց ո՛րեւէ աղմուկի, առանց ո՛րեւէ խօսքի որ բնութիւն ունենայ յայտնելու թէ ո՛ր վայրկեանին կը գործուի և մարմինն դէպի ո՛ր կողմը գործողութիւնը կ'ուղղուի: Եթէ ձգողութիւնը տեղի ունենայ մեր ուզած ուղղու-

Թեամբ, այսինքն ենթական հակի դէպի այն կողմը ուր
դնւք կը քաշենք իհեռուստ մեր ձեռքերով, փորձը յա-
ջողած ըսել է:—Սյս կարգի փորձերու մէջ անպատճառ
առաջին փորձով յաջողութիւն սպասելը սխալ է: Փորձը
քսնի մը անգամ կրկնելով, կ'աւելնայ թէ՛ ենթակային
զգայնութիւնը թէ՛ փորձողէն թորած մազնիսական հո-
սանքը:

Քնածութեան փորձերու մէջ իզորը գրուած մագնիսական բարդիքներու մասին թողով խօսիլ քնածութեան յատուկ գլուխին մէջ, մենք այժմ խօսինք մագնիսականութեան քնածութենէ անկախ գործնական կիրարկութիւններուն վրայ :

Մազնիսականութիւնը գլխաւորաբար կը կիրարկուի զանազան հիւանդութիւններու բուժման համար և անոր այս կիրարկութիւնը գրեթէ անփոփոխ հին է որչափ մարդկութիւնը : Պատմութեան մեղի աւանդած և պարզ չնշարկուներու , ձեռք դնելներու միջոցաւ կատարուած գրեթէ բոլոր հրաշալի բժշկութիւնները արդիւնք են մազնիսականութեան : Հին հրաշագործները հզօր կամքի և մտանիսականութեան տէր անձեր էին , միւսոյն ասոն ատուելու իրենց նմաններուն հանդէպ սիրոյ և գութի գերագոյն զգացումով մը , ինչ որ կարեւոր է մազնիսականութեան բարի ազդեցութեանը համար :

Այսօր մագնիսական բժշկութիւնը մեթոտաւոր դրու-
թիւն մը եղած է և մագնիսական դպրոցին հետեւող-
ները (magnétiste) լայն սահմանի մը մէջ կիրարկութեան
դրած են զայն: Մագնիսական բրադիքնիքուն հիմը հին
պարզ միջոցներն (procédé) ըլլալով հանդերձ՝ այդ բրա-
դիքները զանազան եղանակաւորումներով իզործ կը
դրուին իւրաքանչիւր հիւանդութեան համեմատ: Այսպէս՝
մագնիսական հպանցումները կը կատարուին հիւանդին

մարմինն գլխաւորաբար ակաաւոր մասերուն վրայ, երկայնքին կամ լայնքին, երբեմն ալ բոլորաձև, ձեռք բերուելիք բուժման հանգամանքին համեմատ: Ընդհանուր կանոնն է հպանցումները վերէն վար կատարել, երբնք վարէն վեր: Մեր գործին սահմանը չի ներեր խրաքանչիւր հիւանդութեան համար յանձնարարուած միջոցները ուրոյն ուրոյն ցոյց տալ, այլ պիտի բաւականանանք նըշանակելով ամէնէն պարզ և գործնական կանոնները որոնք կրնան պատշաճիլ ամէն հիւանդութեան ալ, բաւական է որ փորձողը բարի և հաստատ կամեցողութեամբ մը գործի ձեռնարկէ:

Պէտք է հիւանդին հետ առանձնանալ աղմուկէ հեռու սենեակ մը և եթէ առանձնանալ կարելի չէ, ներելի է հիւանդին պարագաներէն մէկ երկու անձի միայն ներկայ գտնուիլը: Հիւանդը պարտի հանգիստ և կրաւորական գիւրքով մը, աչքերը գոց բազմիլ թիկնաթուի մը վրայ և եթէ նստելու կարողութիւն չունի՝ կրնայ պաւկիլ և սպասել: Հիւանդին իր բուժման համար հաւատք ունենալը կամ ոչ՝ անպատճառ պայման չէ, բայց օգտակար է որ փորձողը իր կարողութեան և յաջողութեան վրայ վրաստանութեամբ մը հիւանդին մօտենայ: Սմէնէն առաջ՝ օգտակար է որ փորձողը ձեռմակ մաքուր մուսլին մը չորս ծալելով՝ հիւանդին մարմինն ցաւած մասին վրայ դնէ, և բերանը կպցնելով այդ մուսլինին՝ սկսի շնչել, քիթէն օդը ներշնչելով և բերնէն տաք շունչը արձակելով հիւանդին մարմինն վրայ, առանց բերանը լաթին վրայէն վերցնելու: Այս գործողութիւնը մէկ երկու վայրկեան շարունակելէ վերջ՝ պէտք է ձեռնարկել մազնիսակաւ հպանցումներու գոր պէտք է կատարել հիւանդին մերկ մարմինն վրայ, և եթէ այս մասին արգելք մը կայ, հաջուտին վրայէն ալ կարելի է ընել: Փորձողը իր երկու

ձեռքերը հիւանդին մարմինն ակաաւոր մասին վրայ թեթեւակի դնելով, պարտի յամրաբար դէպի վար քաշել ձեռքերը և յետոյ վերցնել նախ՝ ամբ, յետոյ՝ մասերը, և վերցնելու ատեն թոթուել մասերը հիւանդին մարմինէն բան մը դուրս վանելու պէս: Այս հպանցումները պէտք է կատարել մարմինն հիւանդ մասին չըջանակին մէջ կամ է կատարել մարմինն հիւանդի մը յօդացաւոր սրունքը դարեթէ զորօրինակ՝ հիւանդի մը յօդացաւոր սրունքը պէտք է շարունակել մանել կ'ուզենք, հպանցումները պէտք է շարունակել մինչև ոտքերու մատերուն ծայրերը, իբրեւ թէ մատերուն ծայրէն ցաւը դուրս վանելու ձեով մը: Բաւորդ ժամէն մինչև կէս ժամ շարունակելէ յետոյ այս գործողութիւնները, վերջին պահուն կը պատուիրենք հիւանդին որ երեք անգամ երկբար և խոր շնչաւութիւններ ընէ և մէք այդ միջոցին երեք անգամ կը կրկնենք հպանցումները ա'յնպիսի կերպով մը որ հիւանդը շունչը դուրս տուած ատեն՝ մենք ալ մեր ձեռքերը հիւանդին մարմինէն վերցնենք մատերնիս թոթուելով: Այս գործողութիւնն ալ կատարելէ յետոյ՝ հիւանդին կ'ըսենք որ իր ցաւերը հանդարտած են, և աչքերը բանալ տալով կը վերջացնենք նիստը: Այս գործողութիւնը ամէն օր կամ գէթ չարաթիւ երկու անգամ պէտք է կրկնել, միշտ միևնոյն ժամուն, մինչև հիւանդին կատարեալ բուժումը:

Մազնիսական դարմանումը կարելի է կատարել նաեւ տուելի պարզ ձեով մը, այն է՝ պարզապէս հիւանդին մարմինն ակաաւոր մասերուն վրայ ձեռք դնելով և ա'յնպէս քաւորդ ժամուան չափ կենալով: Այդ միջոցին պէտք է մաւաւորապէս յեղցեղել նաեւ ձեռք բերել ուղուած բուժման բաղձանքը: Այս կերպն ալ նոյնքան արդիւնաւոր կրնայ ըլլալ եթէ մազնիսացնողը քիչ շատ օժտուած է մազնիսական ուժով և ճշմարտապէս անկեղծ ու ջերմ բարեկամեցողութեամբ մը: Ահաւասիկ Հ. Տիւր-

վիլի հրահանգած նո՛յնքան՝ պարզ մէկ միջոցը : «Հօր մը , մօր մը , ազգականի կամ բարեկամի մը չգոյութեան , կառքելի է ընտրել հուսկու գիւղացի մը որ ըլլայ պարկեշտ , համակրելի և ոգեւորուած բարիք ընկու բաղձանքով : Կը խնդրուի անկէ նստիլ հիւանդին առջև , ձեռքերն առնել ձեռքերուն մէջ , նայուածքն ուղղել անոր ստամոքսին . յետոյ՝ հիւանդին դարմանումէն զտառ ուրիշ բանի վրայ չխորհելով՝ ձեռքերը դնել ցաւած տեղին վրայ , հոն թողուլ քիչ մը ատեն և ապա պտտցնել յամբարար վերէն վար : Այս պարզ հպումով տեսակ մը հաւատարմակրօնութիւն կը հաստատուի երկուստեք , դի առողջութիւնը կը հաղորդուի ինչպէս հիւանդութիւնը» :

Ապահովարար ի՛նչ ձեռով ալ կատարուին այս քրահիւքները , հոսանիւթի փոխանակութիւն մը տեղի պիտի ունենայ փորձողին և ախտաժէտին միջև , քիչ մը ոյժ և կեանք պիտի անցնի հիւանդին , անոր գործարանաւորութիւնը պիտի թուի ինքնին պատշաճիլ իր պէտքերուն լաւագոյն՝ քան որչափ կրցած չէին ընել բաղմաութիւ մեթոտիկ միջոցներ , և վերջապէս աւելի կամ նուազ կարճ տեւողութեան մը մէջ հիւանդութիւնը պիտի փառատի : Երբեմն կը պատահի որ միայն մէկ նիստը կը բաւէ բուժման համար , բայց երբեմն հարկ կ'ըլլայ մինչև 10—15 անգամ կրկնել նիստերը կատարեալ բուժումը ձեռք բերելու համար : Եւ ինպատո՞ մագնիսականութեան պէտք է ըսել թէ՛ մագնիսականութեամբ ձեռք բերուած բուժումն ի՞ր աւելի վճռական են քան թեւաբուժութեամբ ձեռք բերուածները որոնց մէջ շատ անգամ հիւանդութիւնը ժամանակ վերջ կրկին երևան կ'ելլէ և պէտք կ'ունենայ նոր թեւաբուժութեամբ մը վերստին բուժուելու : Մնաց որ կան հիւանդութիւններ որոնք մագնիսականութեամբ բուժուելու շատ յարմար են , ինչ-

պէս ֆիզիքական և գործարանական ցաւերն ու հիւանդութիւնները , և կան ալ որ թեւաբուժեամբ բուժուելու յարմար են , ինչպէս են զուտ բարոյական , մտային և ջղային հիւանդութիւնները : Ասկէ դատ՝ թէ՛ մագնիսականութիւն թէ՛ թեւաբուժիւն կարելի է խառն ի գործ դնել գրեթէ բոլոր հիւանդութեան պարագաներու համար և այս կէտը թերեւ շատ անգամ աւելի վճռական արդիւնքներ կուտայ : (*)

Մագնիսական բուժումներ կարելի է ձեռք բերել նաեւ ինքնամագնիսացմամբ (auto-magnétisation) : Հիւանդը՝ փոխանակ մագնիսացնողի մը ազդեցութեան ենթարկուելու , ինքիւր ախտաւոր գործարանին վրայ ինքիւրեն հպանցումներ կատարելով կամ ձեռք դնելով՝ ինքիւնք կը բուժէ : Յետոյ կայ նաեւ մագնիսացնողներու միջոցաւ կանխաւ մագնիսացուած աւարկաներով (ինչպէս՝ ջուր , երկաթ են .) բժշկելու դրութիւնը , այնպէս՝ ինչպէս Պօղոս առաքեալ հետաւոր հիւանդներ կը բուժէր իր թաշկինակը զրկելով անոր : Մեր գործին սահմանէն դուրս է սակայն այս մասին մանրամասնութիւններու մտնել :

Ձերձ ո՛րեւէ շահախնդիր նպատակէ՝ որպէս պարտի ըլլալ , մագնիսական բժշկութիւնը պարզ և խոնարհ հոգիներուն , հաւատացեալներուն , ընտանիքի հայրերուն և մայրերուն ու բոլոր սիրելի գիտցողներուն գործն է : Ամէն բարի և առողջ մարդ որ քիչ մը գութ ունի իր նման-

(*) Գաւառներու մէջ աղօթող կոչուած կիներ կան որոնք իրերեւ թէ չար աչքի հանդիպած հիւանդ մանուկներու վրայ մասնաւոր աղօթքներ կ'ըսեն , միեւնոյն ատեն ձեռքով կամ դանակով մը կարգ մը հպանցումներ ի գործ դնելով հիւանդին մարմնին վրայ և կը պատահի շատ անգամ որ հիւանդը կը բուժուի : Այս կիները յանգէտս մագնիսականութիւն ի գործ կը դնեն :

ներուն համար, կրնայ զաջն փորձել և անոր կիրառութիւնը, ինչպէս կ'երեւի, ամէնէն հասարակ և պարզ մարդաց ալ մատչելի է: Անիկա ուրիշ բան չի պահանջեր բաց իթէ իր անձին վստահութիւն, հաւատք՝ անհուն զօրութեան վրայ որ ամենուրեք կը ճառագայթէ կեանք և ոյժ: Ինչպէս Յիսուս և առաքեալները, ինչպէս սուրբերն ու մարգարէները, ինչպէս մոգերը, մեղմէ ամէն մէկը կրնայ ձեռք դնել և բռնկել եթէ եւանդուն կամք ունի բռնակու:

Մագնիսականութիւնը հոգեկան ոյժ մը ըլլալով՝ մեր մտածումներուն և զգացումներուն համաձայն յատկութիւններ կ'աւել: Անիկա զգացուն գործիք մըն է որ զինք չարժող մեր բարոյական և հոգեկան տրամադրութիւններուն համեմատ լաւ կամ յտէի ազդեցութիւններ կը գործէ: Անոնք որ չեն կրեր մաքուր սիրտ, ուղիղ նկարողիւ և անկողծ ու բարի հոգի մը, երբեք յարմար անձեր չեն մագնիսականութիւն կիրարկելու: Այսպիսիներէ բխող մագնիսականութիւնը՝ իրեւ հորապատ ցոլացումը իրենց հոգիին, զարկ է բարի յատկութիւններէ և որ աւելին է՝ կրնայ յտէի ազդեցութիւն գործել փոխանակ լաւի: Պարագան նոյնն է նաեւ թելադրութեան համար, քանզի թելադրութեան արդիւնքներուն մէջ գրեթէ միշտ մագնիսականութիւն ալ խառնուած է, ինչպէս մագնիսականութեան մէջ՝ թելադրութիւն:

Բարի մագնիսականութիւն կայ, չար մագնիսականութիւն կայ: Բարի հոգիներէն ճառագայթող մագնիսականութիւնն ալ բարի է, իսկ չար հոգիներէն բխողը՝ չար: Անձեր կան՝ որ ուր որ երթան կամ երեւան, իրենց չուրջ հակակրութիւն, խորշում, նողկանք միայն կը ներշնչեն, նոյն իսկ յանգէտս իրենց. ասոնք չար մագնիսականութեամբ տողորուած անձեր են: Չար աչ-

քի ժողովրդական հաւատալիքը իր լուծումը կը գտնէ այս բացատրութեամբ: Անձեր ալ կան որոնք ամենուրեք համակրութիւն, զուարթութիւն, խանդավառութիւն կը փռեն և իրենց չուրջլինները իրենց ետեւն կը քաշեն կը առնին. ասոնք ալ բարի մագնիսականութեամբ օժտած անձեր են: Պատմութեան շատ մը մեծ մարդերը իրենց բարոյական մեծ ազդեցութիւնը զոր գործած են ժողովուրդներու վրայ, իրենց վիճ հոգիներէն, բարձր մտածումներէն, գորովալի զգացումներէն բխած մագնիսականութեան կը պարտին:

Յոռի զգացումները, չար մտածումները վերջնական զանոնք կրող անձին՝ ինքիւրեն համար ալ վնասակար տարր մը կը դառնան: Պէտք է մոռնալ թէ, ինչպէս թելադրութեան և ինքնաթելադրութեան գլուխներուն մէջ բացատրեցինք, ամէն զաղափար ինքիւր մէջ կը կրէ զինք իրականացնող ուժը. հետեւաբար՝ ինչպէս բարի զգացումները, մտածումները, դիտաւորութիւնները դէպի իրենց կը քաշեն համանման բնութիւն ունեցող հոսոնիսթներ և վերջապէս օրհնութիւններ կը բերեն ու կ'իրագործեն զիրենք արտադրող անձին համար, նոյնպէս չար, ստորին զգացումներն ու զաղափարները համանման յոռի հոսանիսթներ կը ծծեն միջավայրէն և վերջապէս կը վնասեն զիրենք արտադրող անհատին:

Կամք և մտածում հակառակ վերացեալ հանգամանքներ և բառեր համարուելուն, իրական ուժեր են: Կառնեալը կարեւոր է, ըսուած է, և ասիկա տառապէս ճշմարիտ խօսք մըն է: Կամքի ուժը բնազանցական բացատրութիւն մը չէ՝ երբեք: Այդ ուժը պարզապէս մագնիսականութիւնն է որ կամքի միջոցաւ գործունէութեան կը դրուի: Կամքի և մտածման ուժով մենք կարող ենք մեր անձին և նոյն իսկ ուրիշներու համար իրագործել

ինչ որ ուզենք : Այդ ուժը թաքուն ձգողութիւններ ի գործ կը դնէ տիեզերական հոսանիւթներու վրայ և վերջապէս մեր մէջ ու մեր շուրջ կ'ստեղծէ այն պայմանները որով պիտի կրնանք յաջողիլ մեր դիտաւորութիւններուն մէջ : Բոլոր մեծ մարդիկը, բոլոր մեծ հանձարները որոնք խոչալ մը, գաղափար մը հետապնդած են իրենց հողիին բոլոր ուժովը և վերջապէս այդ խոչալը յաջողած են իրագործել, իրենց յաջողութիւնը պարզապէս կամքի ուժին կը պարտին :

Մարդուն մէջ թաքուն ա'յսքան թանկագին և ամենազօր կարողութիւնէ մը մենք ուրեմն մեծ բարիքներ կրնանք ակնկալել եթէ զիսնանք զայն զարգացնել ու գործունէութեան մէջ դնել : Այս կարողութիւնը ամէն մարդու մէջ ալ կայ և ինչպէս մարդկային ամեն կարողութիւն որ մասնաւոր վարժութեամբ և մարզանքով միայն երևան կ'ելլէ ու կը զարգանայ, այնպէս է նաև մագնիսականութիւնը : Լմի՛չք մէկ օրուան մէջ անշուշտ ձեռք բերած էք այն ֆիզիքական տարապայման ուժը որուն փորձերը մեզ կը զարմացնեն, ո'չ ալ երաժիշտը իր հիմնալի տաղանդին տիրացած՝ կարճ միջոցի մը մէջ : Անոնք մարզանքի և վարժութեան երկար շրջան մը բուրրած են, մինչև որ հասած են այդ կարողութեան : Այսպէս ալ մագնիսականութիւնը մեր մէջ քնացող ոյժ մըն է զոր կարելի է երևան բերել . խնդիրը զայն արթնցնել և գործունէութեան դնելուն մէջ է, յարմար մարզանքով մը : Եւ կան կամքի ու մագնիսականութեան մարզանքի (entrainement) համար սքանչելի միջոցներ որոնց վրայ պիտի խօսինք :

Մագնիսական մարզանքներուն առաջինը՝ գործարանաւորութեան մէջ միջերուած մագնիսական հոսանիւթը պահել զիսնալուն մէջ է : Արդ՝ հոգեկան կարգ մը վի-

ձակներ՝ ինչպէս բարկութիւնը, վախը, տխրութիւնը, անհամբերութիւնը, և բոլոր կիրքերն ու մարմնական ախտախները երբ սանձարձակ գոհացում կը գտնեն, մեր պահեստի մագնիսական հոսանիւթը կը պարպեն, կ'ազաւեն, և ասոր ամէնէն յայտնի տպացոյցն այն է որ բարկութեան թափէ մը, վախի տագնապէ մը և գոհացած որեւէ ախտախնէ յետոյ՝ իրեւ անմիջական հակազդեցութիւն, թուլութիւն մը, լքում մը, ուժասպառութիւն մը կը տիրէ գործարանաւորութեան մէջ : Լ'նդհակառակը՝ համբերութիւնը, ժուժկալութիւնը, պաղարիւն հանդարտութիւնը, զուարթարարութիւնը, արիասրտութիւնը այդ հոսանիւթը կուտակող և աւելցնող պատճառներ են : Ամէն բաղձանք կամ ցանկութիւն որ կը ծնի մեր մէջ որեւէ ձեւի տակ, իր հետ կը ծնցնէ մագնիսական հոսանք մը որ խկոյն կը վասնուի երբ այդ բաղձանքը կը գոհացուի . իսկ կը միջերուի՝ երբ ան գոհացում չի գտներ ու կը զսպուի : Այս կերպով զսպուած ոյժ-բաղձանքներու չնորհիւ գործարանաւորութեան մէջ կը կազմուի չտեմաբան մը պահեստի ուժի, պատրաստ մեղի ծառայելու կարելոր ձեռնարկներու մէջ, և որուն մագնիսական ձգողութեան չնորհիւ պիտի կրնանք մեղի քաշել կեանքի բոլոր ազդոր բաները :

Այս նկատողութիւններէն կրնանք քանի մը գործնական դասեր քաղել որոնք պարտին մեզի համար կեանքի կանոն ըլլալ եթէ կ'ուզենք մեր մագնիսական ուժը պահել և զօրացնել : Լ'նդհանուր դասն այն է որ ամէն անգամ երբ որեւէ բաղձանք զգաք ձեռք մէջ, կամքի ձիգով մը զայն ձեռք մէջ բռնէք՝ անոր գոհացումը մերժելով : Եւ ասիկա կ'ըսենք ո'չ միայն մարմնական ախտախներու, ցանկութիւններու և մոլութեան աստիճանի հասած զօրաւոր բաղձանքներու համար, այլ նաև ամէնէն

աննշան և պղտիկ փափաքներու համար իսկ՝ զոր մենք կը գոհացնենք սովորաբար առանց խղճահարութեան և շատ անգամ անպիտակցօրէն: Այսպէս կամքի գիտակից ձեռք բողձանք մը զսպելով, զօրութիւնը տկարացնող դատարկումէն զերծ պիտի մնաք և միւսնոյն ստան ձեզի համար պիտի ստեղծէք ձեռնութեան վիճակ մը որ կը տեսէ ա՛յնքան երկար տանն որքան որ այդ բողձանքը չի չեղոքանար՝ գոհացում գտնելով:

Իբրեւ առաջին մարզանք բողձանքի զսպումի, գաղտնապա՛հ եղէք: Երբոր որեւէ լուր մը ունենաք, ի՛նչքան ալ սովորական և աննշան բան մը ըլլայ, հակառակ այն հաճոյքին զոր պիտի վայելէք ձեր ծանօթներէն մէկուն հաղորդելով զայն, լուծի՛ւն պահեցէք, մարդու մի՛ ըսէք: Ո՛րեւէ գաղտնիք ո՛չ միայն ձեր մէջ պահեստի ոյժ մըն է, այլ նաեւ այդ ոյժը դուրսէն ալ իրեն ուրիշ ուժեր կը քաշէ, այնպէս՝ ինչպէս որ ձեր պանքան դրած դրամը շա՛հ կը բերէ ձեզի:

Զգուշացէ՛ք պարծենկոտութենէ որ մագնիսականութիւնը տկարացնող ամէնէն յոռի ազդակն է: Այս մոլութիւնը որմէ շատ մարդիկ կը կարծեն թէ իրենք զերծ են, կը յայտնուի յաճախ ա՛յնպիսի ստուպատիր ձեւերու տակ որ մարդ չի կրնար կասկածիլ անոր գոյութեան վրայ: Պարծենկոտ մարդը ամէնէն աննշան տախիբներէն ալ օգուտ քաղել կ'ուզէ իր անապարծութիւնը գոհացնելու, իր որեւէ մէկ գերազանցութիւնը, կարծեցեալ կամ իրական յատկութիւնը ցուցադրելու համար, առանց խորհելու թէ ասով ինքզինք կը տկարացնէ: Ամէնէն լուրջ մարդիկն ալ կ'ուսնենան տկարութեան վայրկեաններ ուր տախիբը գալուն՝ զրեթէ անդիմադրելի բողձանքէ մը մղում ընէ բաւով մը, խօսքով մը ուղղակի կամ անուղղակի հասկցնելու կամ զգացնելու իրենց խօսակիցներուն պարագայ մը որ

ընտրիւն ունենայ իրենց վարկը աւելցնելու, իրենց արժանիքը կամ մի որեւէ տաղանդը ցոյցեցնելու: Արդ, այսպիսի պարագայի մը մէջ, ի՛նչքան անդիմադրելի ըլլայ ձեր զգացած բողձանքը, ա՛յնչտի աւելի զօրութիւն միջևրած պիտի ըլլաք զայն չգոհացնելով: Ուրեմն համառութիւնը, խոնարհութիւնը, հեղութիւնը ուժի աղբիւրն են:

Երբ մէկու մը դէմ զայրոյթ մը զգաք, ի՛նչքան ալ ներքնապէս զրգուտիք և անդիմադրելի բողձանք մը զգաք պարպուելու, թող մի՛ տաք որ պոթիկայ ձեր զայրոյթը, զսպեցէ՛ք ինքզինքնիդ, և Զանալէ՛ք որ հանդարտ և մեղմ խօսքերով խաղաղի ձեր զրգուտիւնը. ասով ուժի մեծ հոսանքի մը վասնումն արգիլած պիտի ըլլաք:

Խորհրդաւոր եղէք: Մարդիկ ընդհանուր ստամոքի կը ձգաին դէպի այն անհատները որոնք խորհրդաւոր են, որոնց մէջ չհասկցուած բան մը կայ: Գետը որքան խորունկ ըլլայ, ա՛յնքան ալ լուռ կ'ըլլայ: Ուրեմն հանդիպած մարդուն տոջե ինքզինքնիդ, ձեր սիրտերը, ձեր մտածումները մի՛ բանաք, դուք ձեր անձին աւելում մի՛ ընէք երբեք: Անթափա՛նց մնացէք ունայն հետաքրքրութիւններու առջև, ձեր արժանիքը, ձեր կարողութիւնը, ձեր հմտութիւնը զգացուցէ՛ք ձեր խօսակցութիւններուն մէջ իբրեւ թէ քօղի ներքեւ, այնպէս որ անոնց հետաքրքրութիւնը խայթէք, և ա՛յնքան միայն, առանց երբեք բոլորովին բացուելու: Գիտէք որ քօղածածուկ կիները աւելի հետաքրքրութիւն և հրապոյր կ'ազդեն: Ուրեմն խօսեցուցէ՛ք. թողուցէ՛ք որ անոնք իրենց գիտցածները հաղորդեն ձեզի, դուք եթէ ոչ լուռ՝ գէթ մէկտ վերապահութեամբ շարժեցէ՛ք: Ո՛րեւէ անակնկալ, ի՛նչքան ալ անսովոր ըլլայ, պաղարիւն հանդարտութեամբ լսեցէ՛ք և

բնաւ մի՛ յուզուիք, մի՛ գրգռուիք: Այս կերպով ո՛չ միայն ձեր ուժը սքանչելապէս պիտի պահէք, այլ նաեւ որքան ասուն որ խորհրդաւոր (mystérieux) մէկը մնաք, այնչափ աւելի ուրիշները ձեզի պիտի ձգէք և անոնց յարգանքն ու հիացումը պիտի գրաւէք, այսինքն թէ անոնցմէ դուք զօրութիւն պիտի քաշէք, փոխանակ դուք անոնց զօրութիւն ասլու:

Ո՛րքէ փորձութեան առջեւ տեղի մի՛ տաք: Փորձութիւնը, ինչ որ ալ ըլլայ այն, գոհացում չգտնելու պայմանաւ, սքանչելի միջոց մըն է մագնիսականութեան մթերման: Փորձութեան ենթարկուելէ մի՛ խուսափիք և երբոր ենթարկուիք, յաղթեցէ՛ք անոր. ասով ձեր պահեստի ուժը աւելցուցած պիտի ըլլաք:

Վերջապէս ջանացէ՛ք զսպել ձեր թէ՛ մտքի թէ՛ մարմնի այն բոլոր բաղձանքները որոնց գոհացումին մէջ այլապէս իրական և տեսական օգուտ մը չպիտի գտնէք եթէ ոչ վաղանցիկ հաճոյք մը: Կեանքի մէջ օրինաւոր բաղձանքներ կան, ճշմարիտ յաջողութեան և կատարելութեան խտեւրներ որոնց համար կ'արժէ գոհողութիւն ընել: Մենք մեր բոլոր ուժը պէտք ունինք այս տեսակ բարձր փափաքներու և խտեւրներու իրադործման համար, մինչդեռ անդին մենք մեր էութեան գեանաքարչ ցանկութիւններուն, ստորին ախորժակներուն, սին հաճոյքներուն համար մեր բոլոր արամադրելի ոյժը կը վատնենք և երբոր ուզենք ճշմարտապէս բարձր և աղնիւ նպատակ մը հետապնդել, կը ակարանանք, կ'անճրկինք կը մընանք. ո՛րքէ ազդեցութիւն չենք կրնար գործել մեր միջաւայրին վրայ և հետեւորար չենք յաջողիլ, որովհետեւ ուժասպառ եղած ենք անհաշիւ ու անպէտ վատնումներով:

Այս բոլորն ընդունելէ յետոյ՝ կրօնքներու պարտադրած

մարմնաբացութեան և ներանձնացման սկզբունքները իրենց բանաւոր բացատրութիւնը կը գտնեն: Եւ ասուգիւ ծով, պահք, կուսակրօնութիւն, վանական և ճգնաւորական կեանք մարմինն բաղձանքները անէացնելով հոգին զօրացնելու նպատակն ունին. միայն թէ երբեմն ծայրայեղութիւններու տարուելով կրցած չեն իրենց նպատակին ծառայել: Յետոյ բոլոր առաքինութիւնները—համբերութիւն, ժուժկալութիւն, ներողամտութիւն նոյն իսկ թշնամիներու հանդէպ, այլապիտութիւն, հեղութիւն, համեստութիւն, խոնարհութիւն ելլն—որոնք բոլորն ալ մարդկային եսին այս կամ այն բնազդական հակումներուն սանձուժը կ'ենթադրեն, նմանապէս հոգեկան ուժի և մագնիսականութեան աղբիւրներ են: Ահա թէ ո՛ւր կը կայանայ առաքելի և անձնաբաց մարդուն ոյժն ու մեծութիւնը, ահա թէ ո՛ւր կը կայանայ անհատական նկարագիր կամ նկարագրի զօրութիւն ըսուածը: Մարդ իր ախորժակներն ու բաղձանքները զսպելով, փորձութիւններու դիմադրելով հեազհեա՛է կը հասնի ինքիւր անձին տէր ըլլալու, իր անձին վրայ իշխելու, ինքզինք վարելու կարողութեան, առանց որու մարդ ազատ կամքէ զուրկ ողորմելի գերի մըն է: Եւ մարդ մը որ կարող է ինքիւր անձին վրայ իշխելու, այն նոյն ուժով կրնայ նաեւ ուրիշներուն վրայ իշխել, կրնայ ուրիշները իր նըպատակներուն իրադործման ծառայեցնել նոյն իսկ յանգէտս անոնց: Այնպիսին իր մէջ կը կրէ զօրութեան անսպառ աղբիւր մը՝ որ շարունակ կը ճառագայթէ ու կ'ազդէ իբր շուրջ, դէպ՛ իրեն քաշել բերելու համար կեանքի, տեսանելի ու անտեսանելի աշխարհի բոլոր ցանկալի բաները:

Մարդ անշուշտ մէկ օրէն միւսը այս կարողութեան չի հասնիր, և որչափ ալ դիւրին երեւոյց դո՛նէ պզտիկ

բաղձանքները զսպելու գործը, մարդու մը համար որ իր բոլոր քմահաճոյքները, իր բոլոր վաղանցիկ բաղձանքները վայրկենապէս և մեքենաբար դոհացնել սորված է, բաւական դժուարին խնդիր մըն է այս: Պէտք է սակայն յարատեւութեամբ և հաստատամտութեամբ գործել, երբեք չվհատիլ, և անգամ մը որ մարդ իր այն փոքրիկ անշահ քմահաճոյքները զսպելու կարողութիւնը ձեռք բերէ, հետզհետէ կարող պիտի ըլլայ իր մեծագոյն ցանկութիւններն ալ զսպելու, և վերջապէս պիտի հասնի կատարեալ անձնիշխանութեան և կամքի գերազոյն զօրութեան խտէալին:

Մագնիսականութեան զօրացման համար յիշենք նաեւ քանի մը միջոցներ որոնք հրահանգուած են մասնագէտներու կողմէ: Կ'ենթադրուի թէ թոքերուն և ջղային մագնիսական կեդրոններուն միջեւ սերտ յարաբերութիւն մը կայ: Մոզական անձնապատրաստութեան միջոցներէն մին է նաեւ շնչառութեան մարզանքը: Ահա այս պատճառաւ մագնիսականութեան համար ալ շնչառութեան մի մասնաւոր վարժութիւնը օգտակար կը համարուի: Այս վարժութիւնը կատարելու համար ամէն առտու երբ անկողնէն կ'իլլէք, իջէ՛ք ձեր տան պարտէզը և եթէ պարտէզ չունիք, բացէ՛ք ձեր սենեակին պատուհանը, թեւերնիդ կտխ՝ հանգիստ դիրքով կանգնեցէ՛ք և բերաննիդ գոցելով՝ ձեր քիթէն յամբարար երկար շնչառութիւն մը ըրէ՛ք այնչափ երկար ու խոր՝ որքան որ կըրնաք. յետոյ ձեր շունչը բռնեցէ՛ք ա՛յնչափ ժամանակ որքան որ կարենաք, և ապա բերաննիդ բանալով՝ կըրկին յամբարար և երկարօրէն արտաշնչեցէ՛ք թոքերնիդ իսպառ պարպելու աստիճան. յետոյ կրկին նոյն ձեւով շունչ առէ՛ք, նո՛յն ձեւով բռնեցէ՛ք ձեր շունչը և նոյն ձեւով արտաշնչեցէ՛ք, ու այսպէս շարունակեցէ՛ք մինչեւ

հինգ վայրկեան: Այս միջոցին ձեր կուրծքը, մէջքը կամ փորը կաշկանդող կամ ճնշող հագուստներ պէտք չէ որ կրէք, հետեւաբար առանց գիշերանոցնիդ հանելու՝ այս փորձը կը կատարէք: Նոյն փորձը կարելի է կատարել նաեւ իրիկունը անկողնի մէջ, հանգիստ դիրքով կռնակի վրայ տարածուած, առանց ճնշող վերմակի: Այս մարզանքի միջոցին խորհեցէ՛ք թէ մագնիսականութիւն կը ծծէք կոր, թէ ձեր մագնիսական զօրութիւնը կ'աւելնայ կոր: Այս մարզանքը պէտք է շարունակել քանի մը շաբաթ անընդհատ, ու ժամանակ անցնելէ վերջ՝ գոնէ երկու անգամ վերսկսելով կրկնել միեւնոյն ձեւով:

Մագնիսականութեան և կամքի զօրացման համար կարելի է նաեւ պարզ ինքնաթեկադրութեան հետ փորձել հետեւեալ միջոցը: Առէ՛ք ջուրի գաւաթ մը, երկու երբորդը ջուրով լեցուցէ՛ք, սեղանի մը վրայ ձեր առջեւ դրէ՛ք զայն և հանգիստ դիրք մը առնելով՝ գաւաթին կեդրոնին նայեցէ՛ք խորհելով ու ձեր միտքէն կրկնելով թէ մագնիսական պիտի ըլլաք, թէ ձեր մագնիսականութիւնը պիտի զօրանայ, թէ ձեր կամքին ուժը պիտի աւելնայ, թէ կարող պիտի ըլլաք թէ՛ ձեր անձը թէ՛ ուրիշները վարել եւն: Այս ինքնաթեկադրութեան հետ աչքի սեւեւումը պէտք է որ սեւէ կէս ժամուան չափ: Այս փորձը կատարելու է իրիկունը պառկելէ անմիջապէս առաջ և քանի մը շաբաթ կրկնելու է ամէն իրիկուն: Կաւելի է ինքնաթեկադրութեան բանաձեւը թուղթի մը վրայ գրել և քանի մը վայրկեան գաւաթին վրայ աչքի սեւեւումէ վերջ՝ սեւեւումն ընդհատել և բանաձեւը կարդալ քանի մը անգամ. յետոյ վերսկսիլ աչքի սեւեւումը, միեւնոյն ատեն մտաւորապէս կրկնելով ինքնաթեկադրութեան բանաձեւը: Հաւատացեալներու համար միեւնոյն միտքով կատարուած առանձնական սղօթքն ալ ինքնաթեկադրութեան տեղը կը բռնէ:

Այս մարզանքները որքան որ ալ անմիջական արգելանքներ ունենալ չթուին, եթէ լրջօրէն և յարատեւութեամբ կատարուին, անշուշտ արգելանաւոր պիտի ըլլան. ինչիւրը անվնաս շարունակելուն մէջ է:

Եթէ կ'ուզէք ընկերութեան մէջ ինպատու ձեր յաջողութեան գործածել ձեր մագնիսական ոյժը, ամէնէն առաջ պարտիք գիտակցիլ թէ ձեր մէջ կը կրէք գերազանց ոյժ մը որ ձեզի համար կարող է ապահովել ամէն յաջողութիւն, և այս վստահութեամբ պարտիք շարժիլ ձեր բոլոր ընկերական յարաբերութիւններուն մէջ: Յետոյ կան քանի մը ուրիշ պայմաններ:

Ամէնուն հետ քաղաքավարութեամբ վարուեցէք, ջանացէ՛ք ամէնուն հաճելի ըլլալ, բնաւ մէկու մը հակառակ մի՛ խօսիք, մարդու հետ մի՛ վիճիք: Խնդրի մը համար երբոր մէկու մը դիմէք, հանդարտ և ինքնավստահ չեղտով խօսակցութեան մտէ՛ք, առանց անհանձնելութեան նշաններ ցոյց տալու: Խօսելու տալին ձեր խօսակցին աչքերուն մէջտեղը (քթին արմատը) դիտեցէ՛ք չեղտակի առանց սակայն աչքի խիտ սեւեռման, առանց յօնքերնիդ պուտելու. երեւակայեցէ՛ք ձեր խօսակցին աչքերուն մէջտեղը ամբնապիտքը կէտ մը և անոր վրայ սեւեռած պահեցէ՛ք աչքերնիդ որչափ տալին որ խօսիք, իրեւ թէ այդ կէտին կ'ուղղէք ձեր խօսքը: Իսկ երբ ձեր խօսակցը կ'սկսի խօսիլ, աչքերնիդ վա՛ր առէք, ուրիշ տեղ նայեցէ՛ք, պայմանաւ որ ամէն անգամ որ դուք վերսկսիք խօսիլ, կրկին նոյն կէտին ուղղէք ձեր նայուածքը և ամէն անգամ որ ան խօսի, դուք ուրիշ տեղ դիտէք:

Ասոնք բոլորը սքանչելի միջոցներ են որով դուք պիտի կրնաք ազդել ձեր շուրջ, և ձեր յաջողութիւնը ապահովել: Եթէ նոյն իսկ ձեր յաջողութիւնը անմիջա-

կան ալ չըլլայ, ապահով եղէք որ ձեր նայուածքին, ձեր շարժումներուն մագնիսականութեան ենթարկուող անձը պիտի յիշէ զձեզ, կամայ ակամայ ձեր վրայ պիտի խորհի և վերջապէս տեղի պիտի տայ ձեր փափաքին կամ առաջարկին:

Ձեր մագնիսականութիւնը զօրացնելու և ձեր յարաբերութիւններուն մէջ այս պայմանները յաջողապէս կիրարկելու համար, կը յանձնարարուի նաև հետեւեալ վարժութիւնը: Քաշուեցէ՛ք առանձին վայր մը, օրինակի համար՝ դաշտ մը. նախ յամրաբար և երկարօրէն չնչեցէ՛ք ձինդ վայրկեանի չափ. ձեր թոքերուն բոլոր ուժովը ներշնչեցէ՛ք օդը և յետոյ արտաշնչեցէ՛ք միօրինակ և յամր ձեւով մը: Այն տալին ձեր ոտքերուն վրայ ուժգնակի անկուեցէ՛ք, և երեւակայական անձի մը, զորօրինակ՝ ձեր ծանօթներէն մէկուն ուղղուելով խօսեցէ՛ք, իրեւ թէ ձեր դիմացն ըլլար անիկա: Բնական կերպով մը խօսեցէ՛ք, ի՛նչ նիւթի վրայ կ'ըլլայ ըլլայ, բայց առաջուց պատրաստեցէ՛ք ձեր խօսակցութեան իւրաքանչիւր նախադասութիւնը:

Մագնիսական անձ մը իր շուրջ ազդեցութիւններ իզործ կը դնէ նոյն իսկ յանդէստ իրեն, զուտ մեքենական կամ բնադիտական օրէնքներով, ինչպէս վերը ակնարկեցինք: Չէ՞ մի որ մարդիկ կան որոնք ուր որ երթան, իրենց շուրջ համակրութիւն կը սփռեն. ամէն մարդ կ'ուզէ այդպիսիներուն հաճելի ըլլալ և ինքզինք խաղաս դնել անոնց: Ասոնք պարզապէս մագնիսական անձեր են: Աշխարհի շատ մը մեծ մարդիկ իրենց զօրութիւնը, իրենց բարոյական մեծ ազդեցութիւնը կը պարտին այն հզօր մագնիսական ձգողութեան զոր իրենց միջավայրին վրայ իզործ կը դնեն. նոյն իսկ անդիտակցարար: Բայց մագնիսականութիւնը կը գործէ նաև գի-

տակցաբար և մարդկային կամքը զայն գործունէութեան դնող գլխաւոր ազդակն է, բաւական է որ մարդ հասած ըլլայ վարելու իր ենթագիտակցական եւր որու տրամադրութեան տակ է նաեւ մագնիսականութիւնը: Մարդուած կամքի մը միջոցաւ շարժման մէջ դրուած հզօր մագնիսականութիւն մը իրագործիչ, նոյն իսկ ստեղծող մեծ ոյժ մըն է որուն կարողութեան համար չենք կրնար սահման մը որոշել: Ան կրնայ հրաշքներ գործել:

Հնութեան բոլոր մեծ հրաշագործներուն, մոգերուն, կախարդներուն զօրութեան գաղտնիքը ասոր մէջ կը կայանայ: Մեր գործին սահմանը չի ներեր սակայն որ հոս այս մասին աւելի ընդարձակ բացատրութեան մտնենք: Ուժգին փափաքը, աղօթքը, ջերմութեան հաւատքը, իբրեւ կամեցողութեան զանազան արտայայտութիւններ, նմանապէս մագնիսական ազդակներ են որով կը բացատրուին այն բոլոր հրաշալի արդիւնքները որոնք հաւատքի և աղօթքի միջոցաւ ձեռք բերուած են: Ուխտաւժայերբու, եկեղեցիներու մէջ հաւաքուած բազմութեան մը հաւաքական աղօթքը և հաւատքը կրնայ արտադրել հաւաքական մեծ ոյժ մը որուն համար անկարելի բան չկայ: Ուխտաւժայերբու մէջ տեղի ունեցած հրաշալի բըժարկութիւններէն շատերը արդիւնք են ներկայ հաւատացեալներէն ըրող մագնիսական հոսանքի ի հաւաքական ազդեցութեան: Յրանապի հաշակաւոր Լուրտի յաւատալայրին մէջ ա՛յնպիսի վաւերական բուժումներ տեղի ունեցած են որ կարելի չէ վերագրել ինքնաթելադրութեան կամ հիւանդին ենթակայական հաւատքին. նմանօրինակ բուժումներ կատարուած են նաեւ մեր Արմաշին մէջ: Երաշտութիւններու ատեն գաւառներու մէջ սովորութիւն է բացօթեայ տեղեր հսկումներ կատարել որոնց ներկայ կը գտնուի միշտ ջերմութեան մեծ բազմութիւն մը: Այս հսկումներու միջոցին գրեթէ միշտ կը պատահի որ անձրեւ տեղայ քիչ կամ չատ: Ահա թէ ուրի՛ր կը համար աղօթքէն ըրող մագնիսականութեան զօրութիւնը:

IV

ԲՆԱԾՈՒԹԻՒՆ ԿԱՍ ՄԱԳՆԵՍԱԿԱՆ ՔՈՒՆ

Բնածոթիւնը՝ (hypnotisme) գիտապէս խօսելով, մարդկային ջղային դրութեան մի մասնաւոր արտաբնախօսական (extraphysiologique) վիճակն է, ինչպէս կը սահմանէ Բրոֆ. Կրասէ, որ առաջ կը բերուի ինչ ինչ արուեստական միջոցներով: Այս վիճակը իր ինչ ինչ փուլերուն (phase) մէջ շատ կը նմանի քունի. այս պատճառով ընդհանրապէս ճանչցուած է մագնիսական քուն (sommeil magnétique) յորջորջումով: Այս քունը տեսակ մը ենթագիտակցական վիճակ է ուր գիտակից եւր աւելի կամ նուազ տեղի տուած է անգիտակից եւին:

Գնածութեան մասին երկու ուրոյն դպրոցներ գոյութիւն ունեցած են: Մագնիսականները (magnétiste) թէ՛ մագնիսական քունը և թէ՛ անոր յարակից բոլոր երեւոյթները կը վերագրեն փորձարկուէն ըսած մագնիսական հոսանքի (fluide magnétique) ազդեցութեան: Ասոնք միայն մագնիսական հաղնցումներ (passe magnétique) ի գործ կը դնեն մագնիսական քուն առաջ բերելու համար, առանց դիմելու ո՛րեւէ թելադրութեան: Հակառակը Տօք. Լիէպոյէ և Տօքթ. Բէրնէյժմէ առաջնորդուած Նանսիի դպրոցը միայն թելադրութեան կարեւորութիւն կ'ընծայէ, ժխտելով մագնիսականութեան գոյութիւնը. հետեւաբար Նանսիի դպրոցին հետեւողները թելադրութիւն միայն իգործ կը դնեն մագնիսական քունը և անոր յարակից երեւոյթները (phénomène) առաջ բերելու համար:

Այս դպրոցներէն անկախ գիտուններ և փորձարկու-

ներ սակայն երկու աղղակներուն ալ — մագնիսականութիւն և թելադրութիւն — միանգամայն ներգործութիւնը կ'ընդունին քնածական երեւոյթներու մէջ, և այսօր ընդհանրապէս մագնիսական քունի համար աւելի յաջողապէս իգործ կը դրուին ա'յնպիսի միջոցներ ուր մագնիսական միջոցներու (procédé magnétique) կը գործակցի թելադրութիւնը: Մենք ևս նախընտրած ենք այս վերջին խառն միջոցները մեր ընթերցողներուն ստուկեցնելու համար:

Մագնիսական քունը կը ներկայացնէ զանազան աստիճանական վիճակներ կամ փուլեր՝ ուրոյն երեւոյթներով: Քնածութիւնը՝ ըստ բարկեան զարդոյն որուն պէտքը եղած է Շարդօ, որ քնածութիւնը կը համարէր փնտաբանական վիճակ մը, քնածական երեք վիճակներ միայն գոյութիւն ունին, այն է՝ լեթարգի (léthargie), գադալեքսի (catalepsie) և ֆնաւյոյնիզմ (sommambulisme): Սակայն քնածական այս երեք վիճակներուն զփութար է նոյնութեամբ հանդիպիլ ամէն ենթակայի վրայ: Իրականութեան մէջ քնածութիւնը կը ներկայացնէ դեռ նախընթաց բաղմամբիւ վիճակներ՝ սկսեալ թեթեւ թմրութենէ մը մինչև որ հասնի այդ երեք վիճակներու յատկանշած խոր քունի աստիճաններուն: Ու յետոյ այդ երեք գլխաւոր վիճակներն ալ ունին բաղմամբիւ միջանկեալ փուլեր: Քնածութիւնը՝ Նանսիի զարդոյն ուսուցած ձեով որուն համեմատ քնածական մինչև ինը աստիճաններ կ'որոշուին, աւելի՛ գործնական է և համապատասխան՝ իրականութեան: Մենք սակայն աւելի ճիշտ կը կարծենք հետագայ դասակարգութիւնը քնածութեան այլևայլ աստիճաններուն համար:

1. — Քնածթմրութիւն՝ աչքերու փակումով միասին: Ենթական աչքերը չի կրնար բանալ եթէ թելադրենք որ չ'կարենայ բանալ:

2. — Սկզբնաւորութիւն գաղաթքսի: Երբոր ենթակային մէկ թեւը վեր վերցնենք և թող տանք, օդին մէջ այդ դիրքով առկախ կը մնայ աւելի կամ նուազ երկար ատեն, թելադրութեամբ կամ առանց թելադրութեան:

3. — Դնդերային կարծրութիւն՝ ըստ թելադրութեան: Օրինակի համար՝ ենթակային ձեռքը կը փակենք կամ թեւը կը ծալենք թելադրելով որ անկարելի է իրեն ձեռքը բանալ կամ թեւը շակել, և ենթական չի կրնար ընել այդ բաները: Ձեռքը կամ թեւը մեր տուած դիրքով կարծրացած կը մնայ:

4. — Սնչաբժ և կրաւորական վիճակ: Ենթական իր շուրջ անցած դարձածէն լուր չունենար այլևս, միայն զինք քնացնողին ձայնը կը լսէ: Այս վիճակին մէջ կարելի է անոր մարմինն որ և է մասը ցաւի անդադար զարձնել: Արթննալէ վերջ քիչ անգամ կը յիշէ և միայն ա'յն ինչ որ անցաւ իր և զինք քնացնողին միջեւ:

5. — Սկզբնաւորութիւն քնաշրջութեան: Ենթական փորձողին հրամանով կրնայ խօսիլ, աչքերը բանալ, քալել առանց արթննալու: Այս վիճակն արթնութեան երեւոյթն ունի, բայց արթննալէ վերջ ենթական բնաւ չի յիշեր ինչ որ անցաւ դարձաւ իր քնացած միջոցին: Եթէ դեռ չարթնցած՝ յետ արթնութեան այսինչ կամ այնինչ պահուն կատարելի գործերու համար թելադրութիւններ ընենք (suggestion post-hypnotique), յանդէսու և ճշտիւ կը գործադրէ ատենին, պայմանաւ որ ենթակային բոլորովին անհաճոյ բան մը չըլլայ թելադրուածը:

6. — Քնաշրջութիւն հանդերձ յիշողութեան կորուստով և զգայարանական պատրանքներու ենթակայութիւն (hallucinabilité) միայն քունի միջոցին: Թելադրութեամբ կրնանք ենթակային աչքին երեւցնել անդոյ տաարկա-

ներ, լսելի ընել անգոյ ձայներ, ճաշակել տալ անգոյ կերակուրներ կամ ըմպելիներ և հոտոտել տալ անգոյ ծաղիկներ և ըն:

7. — Քնաչըջութիւն հանդերձ յիշողութեան կորուստով և կարելիութիւն թեւադրութեամբ զգայապատրանքներ (hallucination) առաջ բերելու թէ՛ քունի միջոցին, թէ՛ յետ քունի (post-hypnotique):

Այս վիճակները իրականութեան մէջ անզգալաբար իրարու կը յաջորդեն և յաճախ չի նշմարուիր իսկ ենթակային բնականոն (normal) վիճակին մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնը: Ենթական ինք ալ շատ անգամ իր վիճակի մասին ենթակայ է պատրանքի և ոմանք նիստէն վերջ կը յայտարարեն թէ բնա՛ւ աղդեցութիւն կրած չեն կամ քնացած չեն, նոյն իսկ քնածութեան չորրորդ և աւելի աստիճաններուն հասած ըլլալով հանդերձ: Քանի մը թեւադրութիւններ թերեւս կը յիշեն, բայց եթէ բոլոր թեւադրութիւններուն և փորձի միջոցին պատահածներուն համարը պահանջենք, չեն կրնար մէկիկ մէկիկ վեր-յիշել: Մենք սակայն անոնց քունի աստիճանը կրնանք որոշել ա՛յն նշաններով զոր վերը նկարագրեցինք:

Ինչպէս կ'երեւի, այս եօթը վիճակներէն առաջին երեքին կամ չորսին մէջ ենթական պարզապէս աղդեցութիւն մը կը կրէ, առանց բոլորովին գիտակցութիւնը կորսնցնելու, հետեւաբար այդ երեք կամ չորս վիճակները քնաչըջանման (somnia buloidé) վիճակներ են. մինչդեռ վերջին երեք կամ չորս վիճակներուն մէջ ենթական կատարելապէս կը կորսնցնէ գիտակցութիւնն ու յիշողութիւնը, որով չի կրնար յիշել քնացած միջոցին ըսուածները կամ պատահածները բայց միայն այն ատեն երբ քունի ատեն թեւադրած ըլլանք որ յիշէ: Այս վերջիններն են ճշմարիտ քնաչըջական (somnia bulique) վի-

ճակները: Բայց թէ՛ քնաչըջանման թէ՛ քնաչըջական վիճակներուն մէջ ենթական աւելի կամ նուազ աստիճանով թեւադրելի (suggestible) է, այսինքն՝ ընդունակ թեւադրութիւններու, որով քնածութեան ամէն վիճակներն ալ աւելի կամ նուազ յարմար են բուժական թեւադրութիւններու համար: Անտարակոյս բո՛ւն քնաչըջական վիճակներու մէջ թեւադրութեան ուժը չա՛տ աւելի մեծ է և անմիջական:

Մագնիսական քունի գրեթէ հաւասարապէս ենթակայ են երկու սեռերն ալ, այդ թէ կին: Տղաք աւելի շուտով կը մագնիսանան քան չափահասները: Դարձեալ՝ երիտասարդները ու քիչ շատ զարգացած անձերը աւելի յարմար ենթականեր են քան թէ ծերերն ու տղէտ և ուսմիկ անձերը: Ու յետոյ՝ ենթակայութիւն ունեցողներու մէջ ալ ենթակայութեան աստիճանները անձէ անձ կը տարբերին: Կան բացառապէս յարմար ենթականեր որոնց վրայ առաջին փորձով իսկ կարելի է քնածութեան ամէնէն խոր աստիճանները ձեռք բերել, բայց ընդհանրապէս շատ ենթականեր առաջին փորձին մէջ քնածութեան մինչեւ երկրորդ կամ երրորդ, ու քիչ մը աւելի ընդունակները՝ հազիւ մինչեւ չորրորդ աստիճանին կրնան հասնիլ: Ասոր հետ մէկտեղ այսպիսիներուն ալ ենթակայութիւնը կարելի է աւելցնել յաջորդական փորձերով ու թեւադրութիւններով և վերջապէս հասցնել զիրենք քունի խորագոյն աստիճաններուն, թէև կարծողներ կան թէ իւրաքանչիւր ենթակայ ծայրագոյն (maximum) աստիճան մը ունի ուրկէ անդին չի կրնար անցնիլ ինչ որ ալ ըլլայ: Ստոյգ է նաև թէ անձեր կան որոնք խիստ անընդունակ են մագնիսական քունի և զորոնք քնացնելը եթէ ոչ բացարձակապէս անկարելի՝ դէթ բուռն միջոցներու կը կարօտի, փորձ և համբերող

մազնիսացնողի մը ձեռամբ գործադրուելու պայմանաւ : Մենք կը կարծենք թէ միջին հաշուով մարդոց հարիւրին 75ը քնածելի (hypnotisable) են աւելի կամ նուազ աստիճանով : Աւելցնենք նաեւ թէ ջղային տկարութենէ տառապողները, կասկածոտ և ալքովամոլ անձերը ընդհանրապէս զխնայող և յուսի ենթականեր են : Իսկ սրբտի հիւանդութիւն և խտերի (hystérie) ունեցողները մազնիսական քունի ենթարկել անխոհմութիւն է, զի կրնան վտանգաւոր հետեւանքներ առաջ գալ :

Քնածական փորձերու մէջ մազնիսացնողէն կը պահանջուի ինչ ինչ յատկութիւններ : Ամէնէն առաջ մազնիսացնողը պարտի վստահութիւն ունենալ ինքիւր վրայ և իր կարողութեան մասին հեղինակօրէն խօսիլ, այլ ո՛չ պարծուկ պոռոտախօսութեամբ : Նոր և անխաբ կենթակայի մը վրայ փորձելու ատեն՝ ենթակային հետ կարճ խօսակցութեամբ մը ջանալու է անոր համակրութիւնն ու վստահութիւնը գրաւել, որքան կարելի է՝ անոր մէջ հաւատք մը գոյացնելու համար փորձողին կարողութեան և մազնիսական փորձերուն օգտակարութեան մասին : Երբոր փորձը կ'սկսուի, նմանապէս պէտք է համարձակութեամբ և գիտակից ինքնավստահութեամբ շարժիլ ու խօսիլ, առանց հապճեպի, առանց վարանումի, առանց բռնազբօս ճիգի : Եթէ ենթական փորձողին վրայ տկարութեան կամ վարանումի նշաններ տեսնէ և սկսի կասկածիլ անոր կարողութեան մասին, հաւանաբար անոր թեւադրութիւններն անազդեցիկ պիտի մնան, զի ասով փորձողը ո՛չ միայն իր հմայքը պիտի կորսնցնէ յաջ և ենթակային, այլ և պիտի կորսնցնէ իր մազնիսական կարողութիւնն ալ որ ամէն բանէ աւելի հապտատ կամեցողութեան կը կարօտի արտահոսելու և ազդեցութիւն գործելու համար :

Փորձերու յաջողութեան համար, մանաւանդ երբ նոր ենթակայի մը վրայ կը փորձենք, կարեւոր է նաեւ որ ենթական սիրայօժար ուզէ ենթարկուիլ քնածութեան, զի եթէ զգկամակօրէն ենթարկուի փորձին, գիտակից կամ անգիտակից զխնայողութեամբ կը չեղօքացնէ մեր թեւադրութեան և մազնիսական հոսանքի թիւեր : Դարձեալ՝ թէ՛ մազնիսացնողը թէ՛ ենթական փորձի ատեն որեւէ ծանր մտահոգութիւն կամ յուզում ունենալու չեն : Մազնիսացնողը զուարթ և պաշարիւն տրամադրութեան մէջ գտնուելու է և փորձէն առաջ ոգելից ըմպելի գործածած ըլլալու չէ : Նմանապէս մազնիսացնողը պարտի վայելել կատարեալ առողջութիւն մտքի և մարմնի, և ենթակային օգտակար ըլլալու մտածումը միայն առարկայ ընել իր զիտաւորութեան, զի ենթական մազնիսացումով թաքուն յարաբերութեան մէջ կը մանէ զինք մազնիսացնողին հետ և անոր յատուկ գաղափարներէն ու զգացումներէն կ'ազդուի : Այս պատճառաւ իսկ քնածութիւնը գերազանցապէս բարի, ազնիւ ու վեհօգի մարդոց գործն է :

Քնածական փորձերու ատեն հետաքրքիր կամ ծաղրող անձերու ներկայութիւնն ալ կրնայ վնասել յաջողութեան : Մանաւանդ մազնիսացնողէն զատ ուրիշ ո՛չ մէկը խառնուելու է թեւադրութիւններուն, և փորձի տեսչութեան միջոցին ամէն ոք պէտք է որ լուութիւն պահէ և եթէ ըսելիք մը ունի՝ պէտք է որ ցած ձայնով, ենթակային անխելի կերպով հասկցնէ մազնիսացնողին, զի ներկաներու խօսքերը կրնան ենթակային լսուիլ և անկանոն թեւադրութիւններու ինչպէս նաեւ վնասակար արգելանքներու տեղի տալ :

Փորձի ամբողջ տեսողութեան միջոցին, մանաւանդ եթէ նոր ենթակայի մը վրայ առաջին անգամ կը փոր-

ձեռք, մագնիսացնողը պարտի իր բոլոր ուշադրութիւնը մագնիսացնելու գաղափարին վրայ կեդրոնացուցած ըլլալ: Երբոր ուշադրութիւնը ուրիշ կողմ դարձնէ, աղդեցութիւնը կը նուազի: Ենթակային համար ալ պայման է կատարեալ կրաւորական վիճակ մը, զերծ՝ որ և է խորհուրդէ: մրենայն ատեն անիկա բնաւ իր շուրջ անցած դարձածին հետաքրքրուելու չէ: Փորձէն առաջ թէյի կամ սուրճի գործածութիւնը ենթակային համար արգելիչ պատճառ մըն է:

Երբոր մէկը առաջին անգամ պիտի քնացնենք, նախ կ'ստուգենք անոր թելադրելիութեան կամ մագնիսանալիութեան աստիճանը: Ասոր համար բաւական է կատարել նախորդ մագնիսականութեան գլուխին մէջ ուսուցուած ետեւ քաշելու, առջեւ քաշելու փորձերը հետեւեալ թելադրութիւններով միասին, եթէ ենթական առանց թելադրութեան դէպի ետեւ կամ առջեւ չհակի:

Ետեւ քաշելու փորձին համար. «անդիմադրելի մղում մը պիտի զգաս դէպի ետեւ իյնալու, խորհէ՛ թէ դէպի ետեւ պիտի իյնաս, այո՛, դէպի ետեւ պիտի իյնաս, կ'իյնաս կոր»:

Առջեւ քաշելու փորձին համար. «Անդիմադրելի մղում մը պիտի զգաս դէպի առջեւ իյնալու, խորհէ՛ թէ դէպի առջեւ պիտի իյնաս, այո՛, դէպի առջեւ պիտի իյնաս, կ'իյնաս կոր, կ'իյնաս կոր»:

Մոռնալու չէ կանխաւ պատուիրել ենթակային որ իր կրելիք աղդեցութեան չդիմադրէ և ինքզինք թող տայ: Թելադրութեան վերջին մասերը կրկնելու է ձեռքերը դէպի ետեւ կամ առջեւ քաշելու ատեն: Դարձեալ պատուիրելու է ենթակային որ իրապէս իյնալէ չվախնայ և թէ դուք պատրաստ էք զինք բռնելու. միևնոյն ատեն զգուշութիւն ընելու է ատենին ենթական իյ-

նալէ արգելելու համար, զի երբեմն ենթականեր ա՛յնքան անդիմադրելի ձգողութեան կ'ենթարկուին որ իրենց հաւասարակշռութիւնը կը կորսնցնեն:

Այս փորձերով ո՛չ միայն մէկու մը ենթակայութեան աստիճանը կը հասկնանք, այլև աղդեցութեան սկզբընաւորութեամբ մը զանի պատրաստած կ'ըլլանք բուն քնանալու փորձին: Երբոր ձգողութեան փորձերը յաջողին աւելի կամ նուազ աստիճանով մը, քանի մը անգամ կրկնել պէտք է այդ փորձերը, և ամէն կրկնութեան պիտի տեսնէք թէ ենթակային դէպի ետեւ կամ դէպի առջեւ ձգողութիւնը հետզհետէ կը չեչտուի: Ասկէ յետոյ կրնանք բուն քնացնելու փորձին ձեռնարկել, բայց քնացնելու մեթոտին բացատրութենէն առաջ օգտակար կը համարինք ծանօթացնել նաև արթուն վիճակի մէջ կատարուելիք քանի մը նախնական փորձեր որոնք որքան զուարճալի՝ նո՛յնքան ալ նպաստաւոր են ենթակային պատրաստութեան համար: Ու յետոյ՝ անոնցմով մագնիսացնողը իր կարողութեան ալ ապացոյցները տուած կ'ըլլայ և համարում կը շահի:

Ձեռքերը կապելու փորձ.— Ենթական առջևնիդ կանդնեցուցէ՛ք և ձեռքերն իրարու կցել տուէ՛ք, մատերն իրարու մէջ անցուած ձեռով: Պատուիրեցէ՛ք որ կրցածին չափ բազուկներուն դնդերները ամրացնէ և ձեռքերը սեղմէ ամրապէս, միևնոյն ատեն միտքով ըսէ թէ «ձեռքերս կապուած են, չեմ կրնար իրարմէ դատել»: Ենթական պէտք չէ որ խնդայ կամ գործը ծաղրածութեան տայ: Ձեր ձեռքերուն մէջ առէ՛ք ենթակային ձեռքը և ըսէ՛ք որ ուղղակի ձեր աչքերուն մէջ նայի անխաթ, առանց ուրիշ տեղ դարձնելու աչքերը: Դուք ալ անոր աչքերուն մէջտեղը (քիթի արմատին) նայեցէ՛ք չեչտակի: Յետոյ հաստատ ձայնով մը ըսէ՛ք. «Հիմա պիտի տեսնես

որ ձեռքերդ իրարու կցուած ու սեղմուած են, ամբարապէս սեղմուած ու այլեւս չես կրնար իրարմէ զատել, զուր տեղը պիտի ջանաս իրարմէ զատել, ի՛նչքան աւելի զատել փորձես, ա՛յնքան աւելի ամբարապէս պիտի կապուին, հիմա այլեւս անկարելի է որ կարենաս իրարմէ զատել, ամբարապէս կապուած են ձեռքերդ»։ Այս թելադրութիւնը մէկ երկու վայրկեան կրկնելէ յետոյ՝ ձեռքերնիդ ետ քաշեցէ՛ք ըսելով. «Հիմա փորձէ ձեռքերդ իրարմէ զատել, բայց պիտի տեսնես որ չպիտի կրնաս»։ Եթէ տեսնէք որ ենթական ձեռքերը բանալու կը յաջողի, ըսէ՛ք որ ձեռքերը կրկին ամբարապէս սեղմէ եւ այս անգամ ա՛լ հաստատապէս պիտի կապուի։ Այս ըսելով հանդերձ՝ երկու ձեռքերով ենթակային ուսերէն սկսեալ բազուկներուն վրայէն մինչեւ ձեռքերը հպանցումներ կատարեցէ՛ք 4—5 անգամներ եւ հաստատելով հանդերձ թէ այս անգամ ձեռքերը կատարելապէս կապուած են, ըսէ՛ք որ փորձէ բանալ։ Եթէ ենթական ձեռքերը բանալ փորձէ առանց յաջողելու, փորձը յաջողած է. այն ատեն առանց սպասելու՝ ծափ զարկէք շուտ շուտ եւ հաստատօրէն ըսելով. «Շատ լաւ, հիմա ձեռքերդ ա՛լ թուլցած են, կրնաս բանալ»։ Այս թելադրութիւնը կրկնեցէ՛ք քանի մը անգամ մինչեւ որ ձեռքերը բացուին։ Երբեմն կը պատահի որ ենթական չկարենայ ձեռքերը բանալ. այն ատեն սեղմեցէ՛ք անոր ձեռքերը եւ ըսէ՛ք. «Հիմա երեք պիտի համբեմ եւ երբոր երեք ըսեմ, ձեռքերդ պիտի քակուին», եւ խոյն համբեցէ՛ք մէկ, երկու, երեք, եւ երեք ըսելու ատեն աղմուկից կերպով ծափ զարկէք եւ ըսէ՛ք. «Հիմա ալ քակուած են ձեռքերդ, կրնաս զանոնք իրարմէ զատել»։

Բազուկը կարծրացնելու փորձ. — ենթական ձախ բազուկը թո՛ղ երկնցնէ հորիզոնական դիրքով եւ դնելու

ները կրցածին չափ արմատնելով՝ ձեր աչքերուն մէջ թո՛ղ նայի եւ խորճի թէ իր բազուկը կարծրացած է եւ չպիտի կրնայ ծուել։ Իսկ դուք ենթակային դիմաց կանգնելով՝ ձեր ձախ ձեռքով բռնեցէ՛ք ենթակային երկնցած ձեռքը եւ անոր աչքերուն մէջտեղը՝ քթի արմատին սեւեւելով ձեր նայուածքը, աջ ձեռքով ենթակային երկնցած բազուկին վրայ, ուսէն սկսեալ մինչեւ ձեռքը, յամբ հպանցումներ կատարեցէ՛ք մէկ քանի անգամ, ամէն հպանցումի թելթե մը ճնշելով արմուկին վրայ. միեւնոյն ատեն թելադրեցէ՛ք ենթակային թէ իր բազուկը այդ դիրքով կարծրացած է եւ չպիտի կրնայ ծուել, թէ ի՛նչքան ծուել փորձէ, ա՛յնքան աւելի պիտի կարծրանայ։ Այս թելադրութիւնները հինգ ատեն անգամ կրկնեցէ՛ք հպանցումները շարունակելով, յետոյ հաստատապէս ըսելով թէ ա՛լ բազուկը ամրացած է, յարեցէ՛ք. «Հիմա փորձէ՛ ծուել եւ պիտի տեսնես թէ անկարող ես»։ Երբոր ենթական հաստատէ թէ չի կրնար կոր ծուել, այն ատեն թո՛ղ տուէք ձեռքը եւ մատերուն ծայրէն բռնելով բազուկը երկնցեցէք ու պիտի տեսնէք որ ստուգիւ կարծրացած է եւ ամբողջ մարմինն ալ կ'երեւայ բազուկին հետ։ Այս վիճակին մէջ մի՛ թողուք ենթական, ամօջապէս ծափ զարկէք եւ ըսէ՛ք որ բազուկը թուլցած եւ իր բնական վիճակը վերստացած է, թէ հիմա ա՛լ կրնայ ծուել զայն։ Այս թելադրութիւնը մէկ երկու անգամ ըսէ՛ք մինչեւ որ ենթակային բազուկը կատարելապէս թուլնայ։ Եթէ կարծրութիւնը դեռ շարունակուի, ձեռքերը քակելու համար հրահանգուած միւս միջոցներն եւս գործադրեցէ՛ք։

Անունը արհասանելի արգիլելու փորձ. — Կանգուն կեցէ՛ք ենթակային առջեւ եւ աջ ձեռքով թեթեակի սեղմեցէ՛ք անոր կոկորդին խոչափողին ցցուած մասը (pomme d'Adam). միեւնոյն ատեն անոր աչքերուն մէջտեղը նա-

յելով չեշտակի և կրկնելով հետեւեալը. «Հիմա երեք պիտի համբմամ, և երբոր երեք բռնամ, անուշդ պիտի չկրնատ արտասանել, բնա՛ւ պիտի չկրնատ, պիտի փորձես բացցանկարող պիտի ըլլատ արտասանելու, պիտի պապանձիս մնատ» : Այս թեւադրութիւնը քանի մը անգամ կրկնելէ յետոյ՝ կը համբէք մէկ, երկու, երեք, և երեք բակուտանն կը հաստատէք թէ ա՛լ անկարող է անուշն արտասանելու : Երբ որ չկարողանայ արտասանել, այն ատեն ծա՛փ զարկէք և բռնք որ հիմա ա՛լ կարող է արտասանելու :

Գաւազանը ձգելէ արդիւրոյ փորձ.— Տուէ՛ք ենթակային ձեռք գաւազան մը և երկու ձեռքերով թո՛ղ ամբապէս բռնէ զայն ու թո՛ղ ձեր աչքերուն մէջ նայի. իսկ դուք ձեր երկու ձեռքերու միայն բռնութիւն ու ցուցամատովը անոր սեղմուած ձեռքերը բռնելով՝ աչքերուն մէջտեղը նայեցէ՛ք և բռնէ՛ք որ խորհի թէ չի կրնար գաւազանը վար ձգել : Յետոյ թեւադրեցէ՛ք հետեւեալը. «Հիմա երեք պիտի համբմամ և երբոր երեք բռնամ, ձեռքերդ սեղմուած պիտի մնան և կարող պիտի չըլլատ գաւազանը վար ձգելու. ի՛նչքան աւելի վար ձգել փորձես՝ ա՛յնքան աւելի պիտի սեղմուի ձեռքդ» : Մէկ քանի անգամ այս թեւադրութիւնը կրկնելէ յետոյ՝ համբեցէ՛ք մէկ, երկու, երեք, և երեք բակուտանն ձեր ձեռքերը ետ քաշելով՝ հաստատեցէ՛ք թէ ձեռքերը սեղմուած են և գաւազանը չի կրնար ձգել : Երբոր անկարող ըլլայ գաւազանը վար ձգելու, անմիջապէս ծա՛փ զարկէք և բռնէ՛ք. «Հիմա ա՛լ գաւազանը կրնատ վար ձգել, ձեռքերդ թուլցած են և ինչ» : Այս փորձին ատեն փոխանակ երկու մատերով ենթակային սեղմուած ձեռքերը բռնելու, կարելի է ենթակային թեւերուն վրայ հպանցումներ կատարել :

Ժիշտ այս մեթոտով կարելի է ենթական ակտուի մը

վրայ նստելէ կամ նստած ակտուէն ելլելէ, կամ բերանը բանալէ ու խօսելէ արդիւրել և ինչ :

Այն անձերը որոնց վրայ այս փորձերը կը յաջողին, քնածութեան խիտ ընդունակ ենթականեր են : Այսպիսիները կարելի է սառաջին փորձով քնացնել և քունի տառջացած ատմութիւնները շուտով ձեռք բերել :

Հիմա հպանցումի և թեւադրութեան մասին քանի մը ընդհանուր տարրական հրահանգներ տալէ յետոյ՝ անցնինք բռն քնացնելու մեթոտներուն հրահանգութեան :

✓ Հրահանգումս հրահանգ. — Քնածական փորձերու մէջ մագնիսական հպանցումներ իզորմ կը դրուին խիտ դոնադան ձեւերով, բացց ամէն պարագայի մէջ հպանցումը պէտք է որ կատարուի յամբարար, փաթկօրէն, ատանց ուժգնապէս ճնշելու փորձին հպանցուած մասերուն վրայ : Ամէն անգամ որ փորձողը ձեռքը վեր վերցնէ հպանցումը վերսկսելու համար, պէտք է հոգ տանիլ որ ձեռքին ափը դէպի դուրս դարձած ձեռով վեր վերցնէ : Ատանց հպումն հեռանցումները (passe à distance) պէտք է որ կատարուին երկու ձեռքերով, փոքր ինչ ծած բռնելով մատերը, ենթակային մարմնէն շուրջ մէկ ընթացող կամ քիչ աւելի հեռաւորութեամբ : Իրրեւ ընդհանուր կանոն՝ յիշենք թէ այն բոլոր հպանցումները որոնք վերէն վար կը կատարուին, ենթակային վրայ ազդելու կամ զանի քնացնելու կը ծառայեն, իսկ այն հպանցումները որոնք վարէն վեր կը կատարուին, ազդեցութիւնը կը վերցնեն և ենթական կ'սթափեցնեն :

✓ Թեւադրութեան հրահանգ. — Թեւադրութիւնը պէտք է որ կատարուի վստահ և կորովի չեշտով բացց ո՛չ խիտ, յստակ առողջանութեամբ, հնչուն ձայնով բացց ո՛չ լարածրածայն կամ պոռպոլով : Շուտ շուտ խօսելու է, այլ տանց աճապարանքի, ծանր և հատիկ հատիկ : Մտադնի-

սացնուլը պարտի իր լրջութիւնը պահել թելադրելու ատեն : Եթէ ծիծաղի, կամ կատակի չեղա մը տայ իր խօսքերուն, ազդեցութիւնը կրնայ չեզոքանալ : Պահանջուած կերպով թելադրելու արուեստը, հակառակ պարզ և դիւրին բան մը երեւնալուն, գործնականին մէջ բաւական դժուարութիւն կը յարուցանէ, և կան շատեր որ մագնիսականութեան մէջ չեն յաջողիր անոր համար որ պէտք եղած կերպով թելադրել չեն կրնար : Այս պատճառաւ օգտակար է սենեակի մը մէջ առանձնանալ և թելադրութեան նախափորձեր կատարել :

Թելադրութիւնը պէտք է որ որոշ բառերով և կարճ նախադասութիւններով տեղի ունենայ . յետոյ՝ դիտելու է որ թելադրութիւնը աստիճանաբար կատարուի, նուազէն դէպի աւելին, դիւրինէն դէպի դժուարը, պարզէն դէպի բաղադրեալը : Որեւէ թելադրութիւն երբ քիչ շատ վնասակար հանգամանք ունենայ, պարտի չեզոքացուիլ միշտ ուրիշ թելադրութեամբ մը, եթէ թելադրութիւնը չյաջողի իսկ . այսպէս՝ ենթադրենք թէ ենթակային թեւ կարծրացնելու թելադրութիւնն ըրինք և թեւ կարծրացաւ կամ չկարծրացաւ : Զկարծրանալու պարագային իսկ պարտինք երկրորդ թելադրութեամբ մը հաստատել թէ թեւ թուլցած և իր բնական վիճակն ստացած է, որովհետեւ թելադրութիւն մը կրնայ ըլլալ որ ժամանակ վերջն իրագործուի :

Քնացնելու միջոցներ (procédés hypnotiques) . — Քնացնելու կերպերը խիստ շատ են և գրեթէ ամէն հեղինակաւոր մագնիսացնող իրեն յատուկ մեթոտներն ունի որոնք իրարմէ աւելի կամ նուազ կը տարբերին : Մենք ամէնէն դիւրին և գործնական մեթոտները միայն պիտի ծանօթացնենք :

Ենթակայի մը վրայ վերը յիշուած դէպի առաջ և

դէպի ետեւ ձգողութեան փորձը կատարելէ և քանի մը անգամ կրկնելէ յետոյ՝ զանի նստեցուցէ՛ք աթոռի մը կամ թիկնաթոռի մը վրայ, կանալը լոյսին դարձուցած : Փորձը կատարուած սենեակը աղմուկէ դէրձ տեղ մը ըլլալու է : Նստեցնելէ յետոյ՝ ենթակային ձեռքերը բացած՝ իր ծունկերուն վրայ դեռեղել տուէ՛ք և պատուիրեցէ՛ք որ հանգիստ ու թոյլ կերպով նստի, բոլոր դնդերները թուլցնելով, այնպէս՝ ինչպէս որ մէկը իր անկողինին մէջ թոյլ կերպով կը տարածուի քնանալու ատեն : Յետոյ ըսէ՛ք ենթակային, «Հիմա ա՛լ բնաւ ուշադրութիւն մի՛ քնէր չուրջդ, ինքզինքդ թո՛ղ բռնէ՛ և բնաւ մի՛ դիմադրեր կրելիք ազդեցութեանդ, միայն քնանալու գաղափարին վրայ կեդրոնացուր և միայնով կրկնէ՛ թէ պիտի քնանամ, պիտի քնանամ, քնանամ կոր» : Զայս ըսելէ յետոյ՝ ենթակային աչքին բարձրութիւնէն քիչ մը վեր և 25-30 հորիւրորդամիւր հեռուէն բռնեցէ՛ք փայլուն առարկայ մը, զօրօրնակ՝ մետաղեայ փայլուն գունաւոր մը, փայլուն կոճակ մը կամ շիշի մը բիւրեղեայ գնաճիւ խցանը : Իսկ եթէ նմանօրինակ յարմար առարկայ մը ձեռքի տակ չունենաք, ձեր աջ ձեռքին միւս մատերը դոցելով և բութին վրայ կախնուցած ձեռով մի՛այն ձեր ցուցամատը երկնցնելով՝ բռնեցէ՛ք ենթակային աչքին առջև և պատուիրեցէ՛ք որ աչքերը սեւեռէ բնութեւն փայլուն առարկային կամ ցուցամատի եղունգին վրայ և խորհի թէ պիտի քնանայ : Միևնոյն ատեն բռնուած առարկան կամ մատը յարմար շարժումով մը 3-4 բիթաչափ արտադգծի մը վրայ հորիզոնապէս տարուբերեցէ՛ք, միօրինակ և ծանր ձայնով մը ըսելով և կրկնելով հետեւեալ թելադրութիւնը մինչև որ ենթակային աչքերը փակուին . «Արտեւանունքդ ծանրացած է, անուշ և հաճելի քուն մը կուգայ կոր վրայդ,

աչքերդ յագներ են և կը փակուին կոր, չպիտի կրնաս դիմադրել վրադ ծանրացող քունին, աչքերդ կը փակուին կոր, կը փակուին կոր, փակուեցան ևյն» : Շատ անգամ չինգ վայրկեան հտեամ՝ ենթակային արտեանունքը կ'ըսկընին դողդղալ ու թեթե քթթում մը նշմարելի կ'ըլլայ որ հետզհետէ կը շնչառուի և վերջապէս ենթական աչքերը կը փակէ : Եթէ մինչև քառորդ ժամ ենթակային աչքերը չփակուին, բռնուած առարկան կամ մատը շատ յամրամար դէպի վար իջեցուցէ՛ք : այս կերպով ենթակային նայուածքն ալ առարկային կը հետեի և վերջապէս աչքերը կը փակուին :

Ենթակային աչքերուն փակուիլը թէ՛ ինքնին տեղի ունենայ թէ՛ այս ձևով, անմիջապէս ձեր երկու ձեռքերու մատերը դրէք ենթակային քունքերուն վրայ և ձեր բթամատերով՝ անոր աչքերուն վրայ թեթեակի ճնշելով, երկու երեք րոպէ կեցէ՛ք այսպէս և թեղադրեցէ՛ք հետևեալը . «Հիմա աչքերդ փակուած են, անդիմադրելի քուն մը եկած է վրադ, ա՛լ աչքերդ կարող չես բանալ, պիտի քնանաս, քնացի՛ր, քնացի՛ր» : Յետոյ ձեր մատերը առանց քունքերուն վրայէն շարժելու, բթամատերնիդ աչքերուն վրայէն վերցնելով՝ ենթակային ճակատին վրայ ձիշտ ունքերուն մէջտեղը դրէ՛ք և ճակատին կեդրոնէն դէպի քունքերը թեթե հաղումով և ծանրօրէն հպանցումներ կատարեցէ՛ք ձեր բթամատով A-5 վայրկեան տեղադրութեամբ, կրկնելով հետեւեալ թեղադրութիւնը . «Հիմա աչքերդ ամրապէս փակուած են և չես կրնար բանալ, գլուխդ և մարմնիդ բոլոր անդամները ծանրացած են, խորունկ պիտի քնանաս, քնացի՛ր, քնացի՛ր, խորունկ քնացի՛ր» :

Զայս ալ ընելէ յետոյ՝ մէկդի քաշեցէ՛ք ձեր աջ ձեռքը և կա՛խ թողուցէք . իսկ ձեր ձախ ձեռքին բթա-

մատը ենթակային ունքերուն մէջտեղը՝ քթի արմատին վրայ դնելով՝ միւս մատերը զետեղեցէ՛ք ենթակային գլուխին վրայ և կրկնեցէ՛ք հետեւեալ թեղադրութիւնը . «Հիմա ա՛լ քնացար, քնացած ես, ամէն անգամ որ շունչ տանես ստա, քունդ ա՛լ աւելի պիտի խորունկնայ, բոլոր զգայարանքներդ թմրած են, շուրջդ խոր լուսթիւն տիրած է, իմ ձայնէս դատ ուրիշ ձայն պիտի չլսես, միայն իմ ձայնս պիտի լսես, չիմա ա՛լ խորունկ քնացած ես, աւելի՛ խորունկ քնացի՛ր, աւելի՛ խորունկ, ամէն շունչ տանել տալուդ քունդ ա՛լ աւելի կը խորունկնայ կար, ինքիւմդ ա՛լ լուր չունիս, խորապէս կը քնանաս կոր, քնացի՛ր, քնացի՛ր» : Այս թեղադրութիւնն ալ 3-4 վայրկեան կրկնելէ յետոյ՝ ստուգելու համար թէ ենթական քնացած կամ քիչ շատ ուղղեցութիւն մը կրած է, պարապ մնացած ձեր աջ ձեռքով ենթակային ձախ ձեռքին մէկ մատէն բռնեցէ՛ք և մինչև ուսին բարձրութեամբ վեր վերցնելով՝ կամաց մը թո՛ղ տուէք . եթէ բազուկը վար չիցնայ և օդին մէջ աւելալ մնայ կամ շատ յամրարար վար իցնայ, նշան է թէ ենթական մազնխաղացած է : Իսկ եթէ բազուկը վար իցնայ, պէտք է կատարել քանի մը ուրիշ մազնխաղան գործողութիւններ ալ :

Այսպէս՝ ձեր ձախ ձեռքը վերի դիրքին, այսինքն ենթակային գլխուն վրայ դրուած վիճակի մէջ պահելով՝ աջ ձեռքով յամր հեռացումներ կատարեցէք ենթակային վրայ, գլուխէն սկսելով մինչև ստամոքսը, ամէն անգամ թեթեալապէս հպելով ստամոքսին : Կրնաք, փոխանակ մէկի՝ երկու ձեռքերով ալ կատարել այս գործողութիւնը որ պարտի 2-3 վայրկեան մը տեւել և որու միջոցին պէտք է կրկնել վերի թեղադրութիւնը : Անկէ յետոյ կրկին ենթակային մէկ բազուկը վեր վերցուցէք . եթէ նորէն ինքնին չիկնայ օդին մէջ, անգամ մին ալ գլուխէն ստա-

մոքսը հեռանցումը կրկնելէ յետոյ՝ բազուկը բռնեցէ՛ք վեր վերցուած դիրքով և բսէ՛ք ենթակային որ իր այդ բազուկը չպիտի խնայ, այդ դիրքով տակախ պիտի մնայ, ինք անկարող պիտի ըլլայ այդ բազուկը վար իջեցնելու ելն։ Եթէ բազուկը նորէն տակախ չմնայ, կրկին վեր վերցուցէ՛ք զայն և հորիզոնապէս բռնելով՝ մըւս ձեռքով քանի մը հպանցումներ կատարեցէ՛ք ենթակային վերցուած բազուկին վրայ, անթատակէն սկսելով մինչև մատերը, միեւնոյն ատեն թեղադրելով ենթակային թէ իր այդ բազուկը ա՛յ կարող չէ վար իջեցնելու, թէ այդ դիրքով բազուկը կարծրացած է ու օդին մէջ տակախ պիտի մնայ ելն։ Թեղադրութիւնը և հպանցումը քանի մը անգամ կրկնելէ յետոյ՝ պզտիկ մը շարժեցէ՛ք վերցուած բազուկը և եթէ կարծրացած ըլլալու նշան մը տեսնէք, թո՛ղ տուէք զայն։ Եթէ բազուկը կրկին չկենայ ու վար խնայ, այն ատեն ձեր աջ ձեռքը նորէն՝ դէք ենթակային գլուխին վրայ՝ բթամասնիդ յօնքերուն մէջանդը գետնէ գելով, և ձեր մըւս ձախ ձեռքով ենթակային գլուխին ետեի կողմը, գտաթէն սկսեալ մինչև ծոծրակը, հպանցումներ կատարեցէ՛ք երեք վայրկեանի չափ, միեւնոյն ատեն նորէն կրկնելով քնանալու մասին վերը հրահանգուած թեղադրութիւնները։ Անիկ վերջ վերադառն ենթակային մէկ բազուկը վերցնելով՝ թեղադրութեամբ ու հըպանցումներով, աշխատեցէ՛ք կարծրացնել ու տակախ պահել զայն։ Եթէ նորէն չյաջողի՝ նիստը վերջացուցէ՛ք, թեղադրելով ենթակային թէ յաջորդ փորձով մը չառ դիւրաւ ու անմիջապէս պիտի ազդուի և առանց բնդ-դիմութեան խորտապէս պիտի քնանայ։ Եթէ կարելի է՝ յաջորդ օրը ձիւտ նոյն ժամուն և եթէ կարելի չէ՝ քանի մը օր վերջ փորձը երկրորդեցէ՛ք, և եթէ երկրորդ փորձին ալ ենթական չքնանայ, կրնաք դեռ երրորդ, չորրորդ

և աւելի փորձերու ձեռնարկել և միշտ յուսալ թէ ենթական վերջնապէս պիտի ազդուի ու քնանայ։

Կան բազմաատեալ մադնիստացման մեթոտներ որոնք կրնան իզորը դրուել դժուարին ենթականերու վրայ, չի կրնայ ըլլալ որ այսինչ միջոցով չազդուող ենթակայ մը տարբեր միջոցներով ազդուի։ Դիտուած է թէ ինչ ինչ մեթոտներ կը յաջողին ինչ ինչ ենթականերու վրայ, մինչ ուրիշներու վրայ չեն յաջողիր, հետեւորար դժուարաւ ազդուող ենթականերու վրայ ամէն մեթոտներն ալ կարգաւ փորձելու է, մինչև որ փորձով դանուի թէ ո՛ր մեթոտը աւելի ազդեցիկ է անոր համար։ Ենթական ինք կրնայ որչափ թէ ձեր փորձած մադնիստական գործողութիւններէն ո՛ր մեթոտը աւելի ազդեցութիւն բրաւ իր վրայ։ Այսպէս՝ աւելի կամ նուազ ազդեցիկ՝ մադնիստական տարբեր միջոցներ են ենթակային աչքերուն վաւիւմէն վերջ գլուխին գաղաթամասին վրայ երկարատե շփումներ իզորը դնել, կամ աջ ձեռքով ենթակային գլուխին սառնամասին զարնել հաստտաւ և կանոնաւոր շարժումով մը, ժամացոյցի թիւք-թոքին պէս, կամ ենթակային գլուխը երկու ձեռքերու մէջ տանել՝ մէկ ձեռքը դնելով յանուղեկին, միւսը ձախատին վրայ, կամ ենթակային մէկ քովը կանգնելով՝ աջ ձեռքը անոր վերնորովային և ձախը ուղնայտի սինին վրայ դնել ելն։ Այս բոլորի միջոցին պէտք է կրկնել նաեւ քնանալու թեղադրութիւնները։ Աւելցնենք նաեւ թէ մադնիստական կարողութիւնը գործածութեամբ հաղհնաէ կը զարգանայ, այնպէս որ մադնիստացնողը քանի՞ ատաճ կրնայ իր փորձերուն մէջ, ա՛յնչափ աւելի դիւրաւ կրնայ քնացնել ուրիշները։

Երբոր ենթական հիւսնող է ու նստելու կարողութիւն չունի, կարելի է վրնքարակած վիճակի մէջ քնու-

ցընել, գործադրելով նախ փայլուն առարկայի մը վրայ աչքի սեւեռումը, որմէ յետոյ պէտք է կատարել կանխառն հրահանգուած հպանցումներէն մէկ քանին. յետոյ քանի մը հեռանցիկ բաւեր՝ միեւնոյն աստին կրկնելով քրնանալու թելադրութիւնները. կամ թէ մէկ ձեռքը ճակատին և երկու մատերն ալ աչքերու կոպերուն վրայ դնելով՝ միւս ձեռքը ղեւեղելու է ստամոքսին վրայ, և ժամանակ մը կենալէ յետոյ՝ կատարելու է քանի մը վերէն վար հեռանցումներ, միշտ կրկնելով թելադրութիւնները:

Այնպիսի ենթականերու համար որոնք չեն կրնար իրենց ուղղորութիւնը կեդրոնացնել քնանալու գաղտփարին վրայ և որոնց աչքերը չեն փակուիր, մասնաւորապէս յանձնարարելի է հետեւեալ միջոցը: Ենթական պարտի հանդարտ միտքով նստիլ և կրասորական վիճակ մը ստանալ: Սովորական նախնական թելադրութիւններն ընելէ յետոյ՝ կը պատուիրէք որ ուղղակի ձեզի նայի և կ'սկսիք համբել 1-2-3-4-5 և յին, յամբ և միօրինակ կերպով մը: Իւրաքանչիւր թուահամարին՝ ենթական պէտք է որ աչքերը գոցէ բանայ: Այսպէս կը համբէք մինչև 100 և աւելի ալ՝ եթէ հարկ ըլլայ, այսինքն մինչև որ ենթակային աչքերը փակուին: Յաճախ կը պատահի որ հազիւ 20ի հոսած, ենթական անկարող կը դառնայ աչքերը բանալ գոցելու, բայց դուք ժամանակ մըն ալ կը շարունակէք համբել, մինչ ենթական միտքն յոնքերը վեր կը վերցնէ, կարծելով թէ աչքերը կը բանայ: Երբոր տեսնէք որ ենթակային գլուխը կ'սկսի հակիլ, կանխառն նշանակուած մեթոտներէ մէկ կամ երկուքը իդործ կը դնէք, կրկնելով քնանալու թելադրութիւնները:

Դժուարին ենթականերու դիւրին մագնիսացման կրնայ նպաստել եթէ կանխառն մագնիսացած ուրիշ մէկը

քնացնենք անոր առջև, և յետոյ ձեռնարկենք միւսին մագնիսացման: Օրինակը կրնայ ազդեցութիւն գործել:

Ազդեցիկ է նաև հետեւեալ միջոցը, որ սակայն յոգնեցուցիչ ըլլալուն համար պէտք է վերապահել բացառիկ պարագաներու միտքն երբ միւս բոլոր միջոցները անգործ կը մնան: Ենթական ակտիւ մը վրայ հանգիստ նստեցնելէ ետք՝ անոր դիմաց կը նստինք ա'յնպիսի ձևով մը որ մեր ոտքերը՝ անոր ոտքերուն և մեր ծունկերը անոր ծունկերուն դաշին: Յետոյ ձեռքերը մեր ձեռքերուն մէջ առած՝ մեր բթամատերով անոր երկու ձեռքերու յուցած մատերուն ու միջնամատերուն եղունգները թեթեօրէն կը սեղմենք, կանոնաւոր սեղմումով մը, մէջ մը ճնշելով մէջ մը թուլցնելով: Այդ միջոցին ենթական պէտք է որ մեր աչքերուն մէջ նայի, մենք ալ անոր աչքերուն մէջ տեղը կը սեւեռենք մեր նայուածքը և կը կրկնենք քնանալու թելադրութիւնները յամբարար ու առանց աճապարանքի: Այս գործողութիւնը կը շարունակենք մինչև որ ենթակային աչքերը ծանրանան ու փակուին: Այն առտին ենթակային գլուխէն սկսելով մինչև ծունկերը քանի մը հեռանցիկ բաւեր կը կատարենք, ամէն հեռանցումի թեթեօրէն աչաց կոպերուն և ծունկերուն դաշելու պայմանաւ: Անկէ յետոյ՝ ստուգելու համար թէ մագնիսացած է, բազուկը վեր կը վերցնենք և կը նայինք թէ սակախ կը կենա՞յ թելադրութեամբ կամ առանց թելադրութեան:

Դեռ կան մագնիսական ուրիշ մեթոտներ ալ, — զի կրնանք ըսել թէ ա'յնքան մեթոտ կայ որքան մագնիսացնող — բայց աւելորդ կը համարենք թուել, որովհետև վերի հրահանգուած մեթոտները բաւական են է'ն դժուարին ենթականերուն վրայ իսկ ազդելու եթէ յաբատեութեամբ և վստահութեամբ գործուի: Դալով թե-

լազրելի ենթականերու, աշխարհներու մագնիսացումը երկար աշխատանքի ու բազմազան մեթոդներու չի կարծար: Այն անձերը որոնց վրայ թիկնալն ձգողութեան փորձին հետ՝ ձեռք կապելու կամ բազուկը կարծար-
ցնելու փորձը կը յաջողի արթուն վիճակի մէջ, կրնանք աչքերը փակ նստեցնել, զանց ընելով փայլուն առարկայի վրայ աչքի սեւեռման գործողութիւնը, և անմիջապէս անցնիլ հրահանգուած միւս գործողութիւններուն, քնանալու թեւադրութիւններով մէկտեղ: Աշխարհներուն համար, չափ անդամ 5-10 վայրկեան աշխատութիւն կը բաւէ, խորունկ քուն առաջ բերելու համար: Թեւադրութեան և մագնիսացման խիստ ընդունակ անձեր կան, որոնք ակնկալուածէն աւելի շուտով՝ արդէն իսկ քնուած կ'ըլլան, մինչդեռ մագնիսացնողն առանց զիսնալու՝ դեռ կը շարունակէ իր մագնիսական գործողութիւնները, ենթակային քունը հասցնելով աշխարհի խոր աստիճանի մը որ կրնայ շուարում պատճառել դեռավարժ սկանալնութեան: Այս պատահականութիւնէն զգուշանալու համար շուտ շուտ պէտք է ենթակային վիճակը քննել, հասկնալու համար թէ քնացած է, որպէսզի երբ քնացած ըլլալը տուեցնէր, այլեւս զաղբիւններ մագնիսական գործողութիւնն ու քնանալու թեւադրութիւնները, և անցնիլք ուրիշ թեւադրութիւններու:

Ենթակային մագնիսացած ըլլալը կը յայտնուի նաեւ տարբեր նշաններով: Ենթական խորունկ շունչ մը կ'առնէ, գլուխը և երբեմն ամբողջ մարմինը կը հակի, բոլոր անդամները սաստիկ կը ծանրանան, ինչ որ լեթարգիկ (lethargique) վիճակ մըն է, և այդ պարագային մէջ բազուկը երբոր վերցնենք, չի կենար օդին մէջ, այլ մէկէն նիւմէկ վար կ'իջնայ: Այն պարագային մէջ որ ենթակային զլուխը կամ մարմինը սաստիկ հակի, զինք անհանգիստ

ընելու աստիճան, կրնանք շիտիկ դաշն, և թեւադրելով որ այլեւս այդ գիրքին մէջ պիտի մնայ և պիտի հնակի, հանգիստ և անշարժ դիրքի մէջ կրնանք կեցնել զինք:

Սակայն չափ անդամ ալ ենթակային մագնիսացումը որեւէ արտաքին նշանով չի յայտնուիր: Ենթական իր նուազած գիրքը անխափա կը պահէ և գլուխն ալ բնու չի հակիր. ասոր հետ մէկտեղ երբոր քննենք, թերեւս զինք խորապէս քնացած պիտի գտնենք: Շատ անգամ նոյն իսկ կրնանք այսպիսի ենթականերու հարցնելով՝ իրենցմէ տուեցել թէ քնացած են կամ ոչ: Այս հարցումն ընելէ առաջ՝ կը թեւադրենք ենթակային թէ ինք թէ և քնացած է, բայց մեր ձայնը կը լսէ և պիտի կրնայ մեզի հետ խօսիլ, մեր հարցումներուն պատասխանել առանց արթննալու: Այս թեւադրութիւնը երեք անգամ կրկնելէ յետոյ՝ կը հարցնենք ենթակային թէ քնացած է թէ ոչ: Եթէ խօսելու դժուարութիւն կրէ, կը վստահացնենք ենթական թէ դիւրաւ պիտի կրնայ խօսիլ, իբրեւ թէ արթուն ըլլար: Երբ ենթական պատասխանէ թէ «ոյո՛ւ, քնացած եմ», կըրնանք ապահով ըլլալ թէ առեւելի խորապէս քնացած է. իսկ եթէ «ոչ» պատասխանէ, հաւանաբար թեթեւօրէն մոգնիսացած է, եթէ մագնիսացման ուրիշ նշաններ կան իր վրայ:

Քնածական երեւոյթներ. (phénomènes hypnotique).— Ինչ միջոցով ալ մագնիսացնենք ենթական, երբոր բազուկը վերցնելով թեւադրութեամբ կամ առանց թեւադրութեան առկա պահելու փորձը յաջողի, այլեւս ենթական թեւադրութեան ընդունակ վիճակի մը հասած է, որով մագնիսացումը առանց աւելի առաջ տանելու՝ կրնանք կատարել այն բուժական և այլ թեւադրութիւնները որոնք համար քնացուցած ենք ենթական. բայց եթէ ուզենք՝ կրնանք կատարել ուրիշ քանի մը փորձեր:

Ենթակային ձեռքը կը փակենք կամ բազուկը կը ծալենք, և թեկադրելէ յետոյ թէ ձեռքը չպիտի կրնայ բանալ կամ բազուկը չպիտի կրնայ շխակել, կ'ըսենք որ փորձէ բանալ կամ շխակել, ինչ որ ենթական անկարող կ'ըլլայ կատարելու :

Դարձեալ՝ ենթակային մէկ կամ երկու բազուկը վեր վերցնելով՝ հորիզոնական դիրքով կը բռնենք և քանի մը անգամ կը թեկադրենք ենթակային թէ իր բազուկները սաստիկ կարծրացած են ու ս'րեւ ծանրութեան տակ պիտի չկքին : Յետոյ ենթակային ձեռքերուն կամ բազուկներուն վրայ ծանր տաքիւմներ կը դնենք ա'յնքան որքան պիտի չկրնար վերցնել արթուն վիճակի մէջ :

Եթէ այս փորձերը յաջողին, կրնանք անզգայացումի փորձը կատարել : Կը թեկադրենք ենթակային թէ իր մարմինն այս ինչ մասը, զորօրինակ՝ բազուկը, ծունկը եւն, բոլորովին անզգայացած է, և եթէ այդ տեղին խայթում մը խփելով, պիտի չխանայ և բնաւ ցաւ պիտի չզգայ : Այս թեկադրութիւնը երեք անգամ կրկնելէ յետոյ՝ ասեղ կամ գնդասեղ մը զգուշութեամբ կը մըտնք անզգայացած մասին վրայ : Եթէ ենթական կատարելապէս անզգայացած է, որեւէ ցնցում կամ շարժում չի նշմարուիր իր վրայ և երբոր տակը հանենք խայթում տեղէն, արիւն ալ չի հոսիր : Եթէ հոսի, կրնանք թեկադրութեամբ դադարեցնել : Աւելի աղէկ է կանխաւ թեկադրել թէ արիւն ալ պիտի չհոսի եթէ խայթում մը ըլլայ : Անզգայացումի աստիճանին հասած ենթակաները իրենց գիտակցութիւնը կորսնցուցած կ'ըլլան ընդհանրապէս և արթննալէ վերջ բնաւ չեն յիշեր թէ իրենց խայթում մը եղած է : միայն խայթում տեղը եւք մը կամ պղտիկ ցաւ մը կ'զգան, բայց եթէ արթննալէ առաջ թեկադրենք թէ արթննալէ վերջ ալ խայթում տեղը բնաւ ցաւ

պիտի չզգայ, յետ արթնութեան ալ ցաւ չ'զգար : Այն ենթակաները որոնք իրենց գիտակցութիւնը կիսովին միայն կորսնցուցած են, տակը միտած ասան չոր խայթումք մը միայն զգացած ըլլալին կը յայտնեն՝ երբոր արթննան : Կարծրացումի կամ անզգայացումի փորձերէն վերջ պէտք է մտնալ միշտ հակադարձ թեկադրութիւնը, այսինքն՝ պէտք է բռնել ենթակային թէ «բազուկդ թուլցած, իր սովորական վիճակը ստացած է, անզգայութիւնդ փաւրատած, մարմինդ իր սովորական զգայնութիւնը ստացած է ևն», և այս կերպով հարկ է չեղուքացնել առաջի թեկադրութիւնը :

Մագնիսական քունի միջոցին ենթական անզգայացնելով, ցաւած տիւրայ մը առանց ցաւի քաշել կարելի է, բայց ուրիշ վիրահատութիւններու համար մագնիսական անզգայութիւնը երբէ'ք վստահաբար չի կրնար դորձառուել, գլորոֆորմին տեղը բռնելու աստիճան : Մագնիսական քունի խոր աստիճաններու մէջ ենթակային մարմինն անզգայութիւնը ինքնին առաջ կուգայ, առանց մասնաւոր թեկադրութեան :

Անզգայացումի փորձը երբոր լիովին յաջողի, կրնանք քիչ մըն ալ առաջ երթալ և փորձել յետ-քնածական (post-hypnotique) թեկադրութիւններ : Ենթակային կ'ըսենք որ քիչ վերջ երբոր զինք արթնցնենք, զորօրինակ՝ մեղի սիկարէթ մը տալու, կամ սեղանին վրայ եղած այս ինչ տաքիւմ վերցնելով այս ինչ տեղ դնելու, կամ վերջապէս մի որեւէ որոշ գործ կատարելու բուն, անգիտակցութիւն փափաք մը պիտի զգայ և ինքնաբերաբար պիտի ընէ այդ բանը առանց յիշելու որ մենք թեկադրած ենք զայն : Այս թեկադրութիւնը պէտք է տանուադն եւք անգամ կրկնել : Եթէ ենթակային քունը բաւական խորունկ եղած է, սպառնովորար պիտի կատարէ թեկ

լաղբութիւնը, այնպէս՝ իբրեւ թէ իր ազատ կամքովը գործ մը կատարած ըլլար։ Կրնանք կատարելի գործին համար նոյն իսկ պայմանաժամ որոշել և այսպէս թելադրել, զորօրինակ՝ ըսել ենթակային թէ վաղը, միւս օր կամ միւս շաբթուան այս ինչ օրը այս ինչ ժամուան այն ինչ անձին քով պիտի երթաս, կամ այնիչ գործը պիտի կատարես ինքնաբերաբար ևլն։ Այս պարագային մէջ ալ թելադրութիւնը անմիջապէս կատարուի։ Այսպիսի յետքնածական թելադրութիւններու տառն պէտք է ալ ձեռքով բռնել ենթակային ձախ ձեռքը, միւսնոյն տառն ձախ ձեռքին մատերով թեթեակի դարնել ենթակային ճակատին։

Եթէ մագնիսական քունը բաւական խոր աստիճանի մը հասած է և ուղենք քնաչրջութեան (somnambulisme) վերածել զայն, նախ պէտք եղած թելադրութիւններով ենթական մեղի հետ խօսելու վիճակին մէջ կը դնենք, յետոյ կը թելադրենք թէ պիտի կրնայ նաեւ աչքերը բաց նալ առանց արթննալու։ Այս թելադրութիւնները քանի մը անգամ կրկնելէ յետոյ՝ ենթակային աչքերուն վրայ թեթեւ մը փշելով հանդերձ՝ կը հրամայենք իրեն որ աչքերը բանայ, և երբ աչքերը բանայ՝ այն տառն կրնանք ամէն տեսակ զգայարանական պատրանքներու ենթարկել զինք պարզ թելադրութիւններով, զորօրինակ՝ այլեւայլ անգոյ անատրաններ երեւցնել, թղթի կտոր մը ձեռքը տալ իբրեւ դրամ, ձերմակ գարդ մը ներկայացնել իրեն իբրեւ մէկ ծանօթին պատկերը, պարապ գաւաթով մը սուրճ խմցնել և ասոնց նման ուրիշ ամէն տեսակ քմահաճ պատրանքներ։ Կարելի է թելադրել նաեւ արթննալէ վերջ իրադործելի յետքնածական զգայարանատրանքներ, զորօրինակ՝ ըսել ենթակային որ երբ արթննայ՝ սեղանին վրայի այս ինչ առարկան կամ ներկաներէն այս ինչ անձը պիտի

չտեսնէ ժամանակի մը համար, և սառագիւ ենթական երբոր արթննայ՝ այն առարկան կամ անձը չի տեսներ այնչափ տառն որչափ ժամանակի համար որ թելադրած էինք։ Քնաչրջական վիճակէն արթնցնելու տառն հարկ է կրկնել ենթակային աչքերը փակել տալ և քնաչրջական վիճակը փարատելէ վերջ՝ արթնցնել զինք։

Երբոր նոր ենթակայի մը վրայ առաջին անգամ կը փորձուի, պէտք է նաեւ առաջ երթալ այս կարգի փորձերու մէջ որոնք պարզապէս հետաքրքրական ըլլալէ զատ ուրիշ օգտակար հանգամանք մը չունին, քանզի կրնայ ըլլալ որ այդ կարգի փորձ մը առաջին անգամ չաջողի և պատճառ ըլլայ որ մագնիսացնողն իր համարումն ու ազդեցութիւնը կորսնցնէ ենթակային առջեւ։ Ընդհանրապէս պէտք է համբերող ըլլալ և բնաւ չաճապարել։ Մագնիսական քունը յառաջդիմական վիճակ մըն է որ յամրաբար կը զարգանայ։ Բնաւ վախնալու բան չկայ մագնիսական քունը երկարածագելուն և փորձերը կրկնելուն մէջ։ Մագնիսական քունը առողջութեան երբեք չի վնասեր, միայն թէ մագնիսացնողէն զատ դուրսէն որեւէ մէկը պէտք է որ միջամտէ ենթակային քունին։ Երբեմն ալ չեն յաջողիր անոր համար որ կ'ուղեն չառ չուտ առաջ երթալ և այս կամ այն արդիւնքը ձեռք բերել տառն ժամանակ տալու որ թելադրութիւնը թափանցէ և ներգործէ ենթակային մտքին վրայ։ Որեւէ թելադրութիւն իրականանալու համար քիչ չառ ժամանակի կը կարօտի, ուստի թելադրութիւնը քանի մը անգամ կրկնելէ յետոյ՝ սպասել պէտք է քիչ մը, որպէսզի ենթակային ուղեղն ընդունի զայն և իրագործէ։

Մագնիսական քունը երկարածագելու պարագային մէջ պէտք է տառն տառն հարմարեցումները և քնաբեր թելադրութիւնները կրկնել, սակայն չտալու համար որ ենթա-

կան աւելի կամ նուազ սթափի, ինչ որ երբեմն կը պատահի: Նաեւ միշտ հաստատուեցէ՛ք թէ ենթական հանդիստ վիճակ մը ունի, թէ հաճելի քունով մը կը քնանայ, թէ այս քունը մաքի ու մարմնի կազդոյր և անդորրութիւն պիտի պարգևէ իրեն:— Եթէ երբեք քունի միջոցին ենթակային վրայ ջղային անկանոն երեւոյթներ, զորօրինակ՝ դժուարաշնչութիւն, ցնցումներ, կծկումներ եւն պատահին, բնա՛ւ մի՛ վախճաք, մի՛ շուարիք, այլ հաստատաբար թելադրեցէ՛ք այդ անոտանիչերուն դադարումը և պիտի տեսնէք որ անոնք պիտի դադրին և ենթական պիտի հանգստանայ:

Ենթակայի մը վրայ կատարուած առաջին փորձերու միջոցին մագնիսացնողը պարտի արթնցնելէ առաջ թելադրել թէ յառաջիկային երբոր կրկին անգամ փորձէ զինք քնացնել, առանց ընդդիմութեան շատ շուտով և դիւրաւ պիտի քնանայ: Այս կերպով հեազնեալ ենթակային քնանալու ընդունակութիւնը կ'աւելնայ և հարկ չի մնար ամէն անգամ քնացնելու միջոցները կամ թելադրութիւնները ամբողջովին կրկնել, այլ կրնայ բաւականացուիլ մէկ երկու կարճ հպանցումներով միայն: Նոյն իսկ վարժ ենթականերու կրնանք քնացած միջոցին թելադրել թէ ամէն անգամ որ «քնացի՛ր» բռնեք կամ զորօրինակ՝ մեր մէկ մասը երկնցնենք, անմիջապէս խոր քունի մէջ պիտի իյնայ, և այս կերպով կրնանք զինք քնացնելու անսովոր դիւրութիւն մը ձեռք բերել: Ասոր հետ մէկտեղ որպէսզի ենթական անդիտակցարար կամ ակամայ ամէն մարդերէ ազդուելու ընդունակ և շատ տպաւորելի վիճակ մը չստանայ, ինչ որ իրեն համար վրնասակար կրնայ ըլլալ, պէտք է ամէն փորձի թելադրել իրեն որ ոչ ոք պիտի կրնայ, առանց իր հաւանութեան, իր վրայ ազդելութիւն բանեցնել:

Արթնցնելու միջոցներ. — Մագնիսական քունի տեսուղութիւնը կէս ժամէն մինչև մէկ-երկու ժամ կրնայ երկարաձգուիլ առանց որեւէ անպատեհութեան: Գալով ենթական արթնցնելու միջոցներուն, լնդհանրապէս բաւական է վարէն վեր քանի մը հպանցումներ բնել և դըրական կերպով թելադրել ենթակային. «Արթնցի՛ր, արթնցի՛ր, կրնաս աչքերդ բանալ»: Միևնոյն ատեն կրնանք թելադրել միջև աչքերուն վրայ կամ դէմքը հովահարով մը, լրացիրով մը եւն: Ենթակային զարթումը գրեթէ վայրկեանապէս անդի կ'ունենայ, բայց եթէ ուշանայ զարթումը, բնաւ մի՛ զարմանաք և մի՛ շուարիք. քիչ մը սպասելով՝ կրկնեցէ՛ք արթնալու թելադրութիւնը հրամայական չեղաւ մը, հաստատուեցէ՛ք թէ ինք շատ լաւ վիճակի մէջ է, թէ գլուխը շատ թեթեւ է, թէ իր թրմութիւնը փարատած է բոլորովին և կրնայ աչքերը բանալ. յետոյ ըսէ՛ք թէ երբոր եօթը համբէք, իսկոյն կատարելապէս պիտի արթնայ և աչքերը բանայ. համբեցէ՛ք եօթը և լրանալուն՝ ծափ զարկէք և ենթակային անունը տալով զոչեցէ՛ք. «Արթնցի՛ր արթնցի՛ր»: Շատ հաղուադէպ է որ ենթական կրկին չարթնայ, բայց եթէ պատահի որ չարթնայ, մի՛ հարկադրէք զինք, ժամանակ տուէ՛ք իրեն արթնալու, զորօրինակ՝ հինգ կամ տասը վայրկեան և ըսէ՛ք թէ հինգ կամ տասը վայրկեանէն ինքնին պիտի արթնայ, բոլորովին պիտի սթափի, թէ այդ ժամանակը լրանալուն անկարելի է որ չարթննայ: Եթէ կրկին չարթնայ, նորէն ժամանակ տուէք և ժամանակը լրանալուն՝ կրկնեցէ՛ք արթնալու թելադրութիւնը, մի՛շտ ենթակային անունը տալով, բան մը որ կարեւոր կը համարուի դժուարին զարթումի պարագայներու համար: Ապահով եղէք որ այսպիսի կերպերով վերջիվերջ կը յաջողիք սթափեցնել ենթական որ ար-

դէն իր ընտանիքին թողնելով ալ ժամանակ մը միայն կը աւել քուերը և առենէ մը յետոյ ինքնածին զարթուած մը առաջ կուգայ, առանց ո՛րեւէ նեղութիւն պատճառելու ենթակային: Երբեմն քուերքերը կամ քիթն արմատը վերէն վար չփելով կամ կօշիկին ներքեանն առարկայով մը զարնելով ալ մագնիսական քուերը կը փարատի:

Երբեմն հազուադէպօրէն կը պատահի որ ենթական արթննալէ վերջ կրկին քուերի մէջ կ'իջնայ ինքնին և հարկ կ'ըլլայ զինք կրկին արթնցնել: Այսպիսիները երկրորդ անգամ արթնցնելէ առաջ՝ թեկադրել պէտք է որ երբ այս անգամ արթննան, այլևս պիտի չքնանան, արթուն պիտի մնան. յետոյ կատարելու է բուն արթնցնելու թեկադրութիւններն ու հպանցումները: Որպէսզի միշտ դիւրաւ արթննայ ենթական, օգտակար է նաև յաջորդաբար ուսալին քանի մը փորձերու միջոցին թեկադրել ու նոր որ «երբ քեզ արթնցնել ուզեմ, անմիջապէս պիտի արթննամ», երբ իմ բերնէս արթնցի՛ր խօսքը ելլէ, առանց ժամանակ անցնելու՝ անմիջապէս արթնցած պիտի ըլլամ և սղլն»:

*
* *

Քնածութիւնը զուարճութեան կամ ժամանցի ծառայեցնել և միայն այդ նպատակով փորձեր կատարել աւանդելն յանձնարարելի կամ ներկի չէ. մագնիսական քուերին յատկանիշն եղող թեկադրականութեան վիճակը (état de suggestibilité)—ուր ենթակային գիտակից եւր աւելի տուած է իր անգիտակից եւին կամ ենթագիտակցութեան, կամ ուրիշ բառով՝ գիտակից եւր քնացած և անգիտակից եւն արթնցած է—, կարելի կ'ընէ իրազօրծումն ա՛յսպիսի բարերար արդիւնքներու՝ որոնք այդ ենթագիտակցական եւէն կախում ունին կամ կախում ունենալ կը թուին ինչպէս բացատրած ենք զրքիս առաջին գլուխին

սկիզբը, և ահա՛ այս արդիւնքներն են որ քնածութեան արժէքը կը մեծցնեն և զայն յանձնարարելի կ'ընեն, բայց այդպիսի բարերար նպատակներու գործածելու պայմանաւ միայն:

Քնածութիւնը երկար առենէ իւրիւր կը գործածուի Եւրօպայի և Ամերիկայի մէջ իբրև բուժական միջոց: Թեկադրութեան զլուխին մէջ խօսեցանք թէ ընդհանրապէս ի՞նչ առեակ հիւանդութիւններու բուժման կրնայ նպաստել և ի՞նչ կերպով պարտի իզործ դրուիլ բուժական թեկադրութիւնը որան ոչ թր սպաքէն, մագնիսական քուերի միջոցին, շա՛տ աւելի զօրաւոր է: Բայի յիշուած տկարութիւններէն՝ մագնիսական քուերով և թեկադրութեամբ ամուրձումներ և դարմանումներ ձեռք բերուած են նոյն իսկ երիկամունքի հիւանդութեան նման գործարանական հիւանդութիւններու մէջ ալ, բաւական է որ փորձերը կատարուին վարժ մագնիսացնողներու միջոցաւ և նպատակադարձար թեկադրութիւններով: Այսպիսի բուժումներ միայն մէկ-երկու փորձով ձեռք չեն բերուիր շատ անգամ. հարկ է ենթական քնացնել, օր մը երկուք կամ աւելի միջոց տալով, բազմաթիւ անգամներ, մինչև երբեմն 10-15-20 անգամ, թեկադրութիւններուն հետ արդնետէ վճռական ձեւ մը տալով, մինչև որ լիակատար բուժումը ձեռք բերուի: Եւ արդարև թշկուութեան մէջ ո՛ր դեղը կրնաք ցոյց տալ որ մէկ դեղաչափով (dose) միայն բուժէ, առանց աւելի կամ նուազ երկար ժամանակ կամ միջոցի մէջ գործածուելու բազմաթիւ դեղաչափերով, ուստի մագնիսական քուերն և թեկադրութիւնէն ալ մէկ անգամէն վճռական արդիւնք սպասել՝ ուղիղ և բանաւոր չէ: Բուժումը անգամ մը ձեռք բերուելէ վերջ եթէ պատահի որ ժամանակ վերջ հիւանդութիւնը կրկնուի, մագնիսական մէկ-երկու փորձեր կը բաւեն կրկին փարատելու հիւանդութիւնը և թերևս այս անգամ միանգամ ընդ միշտ:

Պէտք է ըսել նաեւ թէ քնածութիւնը ամենակարող
չէ և անոր միջոցաւ միշտ անվրէպ ու վճռական դարմա-
նութիւններ սպասել այս կամ այն հիւանդութիւններու , չա-
փազանց լաւատեսութիւն պիտի ըլլար : Ու յետոյ՝ են-
թակայէ ենթակայ խնդիրը կը տարբերի . ընդունակ և
թեթեւաբան ենթակայի մը վրայ քնածութիւնը կրնայ կա-
րգել և անտակալ բուժումներ առաջ բերել նոյն իսկ
ծանր հիւանդութիւններու , մինչդեռ անընդունակ և
նուազ թեթեւաբան ենթակայի մը վրայ թերեւս տկարանայ ,
նոյն իսկ պարզ տկարութեան մը պարագային մէջ :

Ինչպէս առաջ ալ ըսինք , բուժական թեթեւութե-
թիւններու համար հարկ չկայ սպասել որ ենթական քունի
ամենախոր աստիճաններուն հասած ըլլայ . նոյն իսկ քունի
աստիճան աստիճաններուն մէջ ալ թեթեւութիւնը ազ-
դեցիկ է . հետեւաբար երբ բուժական նպատակով մէկը
քնացնէք , աշխատեցէ՛ք զինք քնացնել տոյնքան որքան որ
կրնաք և կատարեցէ՛ք թեթեւութիւնը : Այսպիսի թե-
թեւութիւններու ատեն պէտք է որ մազնիւտացնողը մէկ
ձեռքը դնէ ենթակային մարմնին հիւանդ մասին վրայ կամ
պէտք է որ նոյն տեղը վերէն վար հարմարութեան կատա-
րէ միևնոյն ատեն : Գլուխի ցաւու ատեն ձեռքերը ձա-
կատին մէջտեղէն դէպի ետեւ քաշելու է :

Քնածական թեթեւութեան տակ ինչ անտակալ մէկ
որդիւնքն է անոր կերարկութիւնը մարմնիւններ և բարոյա-
կան ու մտային տկարութիւններ բուժելու համար , ինչ
որ Ամերիկայի մէջ վերջին տարիներս յաջողութեամբ
սկսած է իր սրբ դրուիլ : Ամերիկայի զխոնակնային բրոֆ .
Գուլիքըմպոլ իր անձնական փորձառութեամբ և յաջող
դարմանումներու օրինակներով կը հաստատէ թէ քնածու-
թեամբ կրնան բուժուիլ ծխամոլութիւնը , արբեմոլու-
թիւնը , ստելու և գողնալու ձգտումները , վտանգաւոր

բանդազուշանքները , խաղամոլութիւնը , մեղամոլ ճոտու-
թիւնը , մենամոլութիւնը , յիշողութեան տկարութիւնը ,
ծուլութիւնը , հեշտամոլութիւնը , երկշտուլութիւնը և ասանց
նման մոլութիւններ և տկարութիւններ :

Բարոյական նպատակներով արուելիք թեթեւութե-
թիւնները պէտք է որ մասնաւոր ուշադրութեամբ և խոր
զխոնակութեամբ կատարուին : Եթէ կ'ուզենք մոլութիւն
մը բուժել , օրինակ՝ արբեմոլութիւնը , քանի մը բառերով
սղկից ըմպելիներու փոխարէն հետեւանքները բացա-
տրելէ յետոյ՝ պիտի ըսենք ենթակային , իրեն հասկնալի
սճով մը թէ սղկից ըմպելիները այլևս որեւէ հրապոյր
պիտի չազդեն իրեն , թէ այլևս իրեն մէջ արբեմոլու որեւէ
տիպով կամ վտանգ չկայրովին ջնջուած է , թէ ինք այս
վայրկեանէն իսկ սկսեալ կատարեալ դարձանք մը կ'զգայ
սղկից ըմպելիներէ , անոր տեսքը , հոտը զինք աստիճ
կը դանդնէ , թէ այլևս իսպառ չպիտի խմէ , չպիտի կրնայ
խմել , այլևս բոլորովին բուժուած է իր մոլութիւնէն և ին :
Այս կերպով թեթեւութեան աստիճանաբար աւելի հա-
տաւական դպն ստալով՝ ամէն նիստի աստիճան մը աւելի
չեղանելու է զայն : Ուրիշ պարագաներու մէջ ալ նմանա-
պէս պարագային յարմար բանաձեւերով կատարելու է
թեթեւութիւնը :

Քնածական թեթեւութիւններով կարելի է նաեւ են-
թակային կամքի ուժ , ինքնալստահութիւն , յարատեւու-
թեան ոգի , խանդ և աւիւն և նմանօրինակ բարձր ու
սղիւ ձգտումներ ներշնչել , վերջապէս գործածել զայն
մարդկային հոգեկան և մտաւոր կարողութիւնները զօ-
րացնելու , նկարագիրը բարձրացնելու և ազնուացնելու
համար : Այս կերպով ամէն տապալէզի մարդ՝ բանաս-
տեղծը , դերասանը , փաստաբանը , ճարտարագետը , նկա-
րիչը և ին . քնածութեամբ պատշաճ թեթեւութիւններու

ենթարկուելով՝ պիտի կրնան իրենց կարողութիւնը զօրացնել և աւելի դիւրաւ ու լաւագոյնս կատարել իրենց գործը :

Մասնաւորապէս մանուկներու դաստիարակութեան գործին մէջ քնածութիւնն ու թեւադրութիւնը մեծ դեր կատարել կը թուին սպաղային մէջ : Այս միջոցով կարելի է մանուկներու բոլոր կամակոր, յոռի միտումներն անհետացնել, ինչպիսի են ծուլութիւն, անհանդարտութիւն, աղտոտութիւն, անդթութիւն, գոգութիւն, ստախօսութիւն եւն : Յետոյ՝ թեւադրութիւնը յաջողութեամբ գործածուած է նաեւ բուժելու կարգ մը մանկական ախտեր . ինչպէս են կակաղախօսութիւն, գիջութիւն, գիշերային սարսափներ, սոլոց դիշերը տեղն ընելը, ջղային գրութեան պաշտօնի խանգարումներ եւն :

Մագնիսական քունի շնորհիւ բացառապէս ընդունակ ենթականերու միջոցաւ կրնան ձեռք բերուիլ նաեւ ինչ ինչ հազուադէպ երեւոյթներ որոնցմէ մէկն է յստիստեստրիս կամ պալծաւստեստրիսը (clairvoyance, lucidité) :

Յաստիատեալութիւն կը կոչուի այն կարողութիւնը որով ենթական աչքերը փակ՝ կրնայ տեսնել իր շուրջը կամ թաքուն ստարկայ մը կամ հեռաւոր եղելութիւն մը : Այս երեւոյթը կ'իրագործուի մագնիսական քունի ամենախոր աստիճաններուն մէջ : Նոյն՝ կը թեւադրենք ենթակային թէ ինք փակ աչքերով կրնայ տեսնել, թէ պիտի կրնայ նաեւ պահուած ստարկաները տեսնել, թէ ինք այս կարողութիւններն ունի եւն : Այս թեւադրութիւնը շատ անգամներ կրկնելէ յետոյ՝ կը հարցնենք ենթակային թէ կրնայ տեսնել փակ աչքերով . եթէ հաստատական պատասխան տայ, որեւէ ստարկայ մը կը բռնենք աչքին առջև, զորօրինակ՝ բանալի մը, գուռի մը եւն, ու կը հարցնենք թէ ի՞նչ կը տեսնէ . աւելի ապա-

հալութեան համար կրնանք ենթակային աչքերը թաշկիտակով մը կապել զի կրնայ ըլլալ որ ենթական աննշմարելի կերպով աչքերը բանայ և գոյացած անձուկ բացուածքէն նշմարէ ցոյց արուած ստարկան : Այս փորձերը յաջողի՝ ժամացոյց մը կը բռնենք ենթակային ճակատին մօտ և կը հարցնենք թէ ժամը քանի՞ն է : Յետոյ պատի օրացոյցի խոշոր թուանշաններէն կը կարենք և թուանշան մը կը զնենք պահարանի մը մէջ . յետոյ պահարանը փակելով կը ներկայացնենք ենթակային և կը խնդրենք որ բռնէ թէ ի՞նչ կը տեսնէ պահարանին մէջ : Այս վերջին փորձին տառն հարկ չկայ ենթակային աչքերը կապած պահել : Երբոր այս փորձերն ալ յաջողին, կը թեւադրենք ենթակային թէ ինք կարող է նաեւ հեռաւոր ստարկաներն ալ տեսնելու, թէ ինք կարող է իր մարմինը ձգելու և մնալով ուղած տեղն երթալու և ուղած ստարկաները տեսնելու : Այս թեւադրութիւնն ալ շատ անգամ կրկնելէ յետոյ՝ կը հարցնենք ենթակային թէ պատրաստ է ուղած տեղն երթալու : Եթէ հաստատական պատասխան տայ, կ'ընենք մեր հարցումը :

Մագնիսական քունը կը ներկայացնէ գեո ուրիշ դարմանալի երեւոյթներ ալ, ինչպէս են, բացի մտաւոր թեւադրութենէ որու մասին յաջորդ գլուխին մէջ պիտի խօսինք, զգայնութեան և շարժանութեան արտարձակումը (exteriorisation de la sensibilité et de la motricité) եւն, բաց տանք խիստ հազուադէպ երեւոյթներ են, կարծա երկարատե փորձարկութեան և ուսումնասիրութեան և որոնց մասին խօսիլ դուրս է մեր գրքին ճրագրէն :

V

ՄՏԱԽՈՐ ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐՈՒ ՓՈՒԱՆՑՈՒՄ ԵՒ ՇԵՌԱԿՐՈՒԹԻՒՆ

Մտաւոր քերպրութիւնը (suggestion mentale) թեւադրութեան այն ձևն է որով գաղափար մը, գործ մը կը թեկադրուի ուրիշի մը, միայն մտածումի ուժով, առանց ձայնով կամ որեւէ շարժումով արտայայտուելու, և թեկադրութիւնն ընդունողը՝ առանց իր զգայարանքներու միջնորդութեան, կը համկնայ թեկադրեալ գաղափարը կամ գոյն կը կատարէ:

Ո՛րքան ալ տարօրինակ և անմեկնելի թուի այս և բնայթը, անոր կարելիութիւնն ապացուցուած է ո՛չ միայն մադնիստական քուռի ենթարկուած անձերու վրայ, այլև արթուն անձերու միջև կատարուած փորձերով: Բաւցարեկու համար այս երևոյթը, կ'ենթադրուի թէ ուղեղային տմէն գործողութեան (գաղափար, զգայութիւն ևն), յարակից է ուղեղային հիւլէական մասնիկներու համադրատախանի շարժում մը որ առաջ կը բերէ թըրթուռներ, ճառագայթումներ: Ասանք կրնան ապուստոսթիւն գործել ուրիշ ուղեղի մը վրայ և հոն առաջ բերել համադրատախանի շարժումներ որ իրենց կարգին գաղափարներու կը վերածուին և այս կերպով կ'իրագործուի մտաւոր թեկադրութիւնը:

Մտաւոր թեկադրութեան է՛ն պարզ եղանակն է գումպերլանսիսմութիւնը (cumberlandisme) կոչուած մտադուշակութեան փորձը որ սա կերպով կը կատարուի: Փորձողը ենթակային աչքերը կապելէ յետոյ՝ սենեակին

մէջ գաղանի բան մը կը պահէ, կամ իր միտքը կը սեւեռէ հոն գանուող ստարկայի մը վրայ: յետոյ ենթակային ձեռքը բռնելով՝ առանց տարբեր բանի մը վրայ խորհելու, միաքսիլն ուժգնօրէն կը թեկադրէ ենթակային՝ երթալ և իր պահած կամ միտքը դրած ստարկան գանել: Եթէ ենթական երթոյ ու փորձողին պահած կամ մտածած ստարկան գանէ, փորձը յաջողած է: Այս փորձերը գումպերլանտականութիւն կոչուած են մտադուշակ Գումպերլանտի անունով որ մէկուն ձեռքը բռնելով անոր միտքը կը գուշակէր: Բայց այս փորձերուն համար կ'աւարկուի թէ փորձողը ենթակային ձեռքը բռնելով, չաա անգամ իր ձեռքի և մատերու անդիտակից շարժումներովը գանի կը մղէ դէպի թեկադրեալ ստարկան և այս կերպով ինք անդիտակցաբար առաջնորդած կ'ըլլայ ենթական՝ իր պահած կամ մտածած ստարկան գանելու:

Այս ստարկութիւնը սակայն անսակի կը դառնայ երբ ենթական ու փորձողը որեւէ կերպով չեն հաղորդակցիր իրարու հետ: Մտաւոր թեկադրութիւնը այս կերպով ալ կարելի է: Այս տեսակէն օրինակ մը ապու համար յիշենք մտադուշակ Նինոֆի միջնոցաւ կատարուած փորձերէն մէկը: Մ. Գլուվիա Հիւկ առանց որեւէ հպում ունենալու Նինոֆի հետ, միաքովը կը թեկադրէ Նինոֆի երթալ, սրտնին մէջ գաղանակին վրայ դրուած բաղմաթիւ ստարկաներու մէջէն Միլլէն ներկայացնող արձանիկը տանել և գոյն բերել գնել հակառակ կողմը գանուող Ժան Տորքի արձանիկին նաջև: Նինոֆի հրամանը ճիշտ և ճիշտ կը կատարէ: Նինոֆի այս փորձերու միջոցին անձեռնոցով մը աչքերը կապել տուած է, որեւէ մատցումէ դէրձ մտաւոր համար:

Մտաւոր թեկադրութեան բաղմաթիւ փորձեր կատարուած են նաև սա պայմաններուն մէջ: Ենթական և

փորձողը միենոյն սրահին մէջ, բայց վորադոյրով մը իրարմէ բաժնուած, առանց որեւէ շարժում, առանց որեւէ խօսք ընելու, կ'սպասեն և փորձարկուն ենթակային կը փոխանցէ իր մտածումը: Նոյն փորձը կ'ընեն նաեւ փորձողը և ենթական, նախ յարակից տարրեր սենսակներու, յետոյ տարրեր առններու մէջ կենալով, և սրալէսի որեւէ խաբէութեան տեղի չարուի, թելադրելի մտածումները կանխաւ յանդէս փորձողին և ենթակային, կը գրաւին թուղթի կտորներու վրայ և փորձողն ըստ բախտի այդ թուղթերէն մին կը քաշէ և անոր պարունակած մտածումը կը թելադրէ ենթակային:

Մտաւոր թելադրութեան համար անպատճառ պայման չէ որ փորձարկու և ենթակայ իրարու մօտ գտնուին: Ե. Ռիչէ, Տոքորովիչ, Տը Ժիպէր և Տը Ժանէ իրենց փորձերովը պաշտօնագէտ հաստատած են մտածումներու փոխանցման կարելիութիւնը: Ասոնք մտաւոր թելադրութիւն կրցած են առաջ բերել նոյն իսկ շատ մը քիլոմետր հեռաւորութիւններէ և գիտական խիստ պայմաններու մէջ: Ասոնց հետեւած են շատ փորձարկուներ և նման յաջողութիւններ ձեռք բերած: Տոքթ. Ժիպէր և Ռիչէր Ժանէի պէս որոնց ենթական, Լէօնի, թելադրութեան կը հնազանդէր մէկ քիլոմետր հեռաւորութենէ մը, Տոքթ. Պալմ կարողութիւն ունէր իր կողքը մտաւորապէս փոխանցելու Լիւնէվիլլի օրիորդի մը: Այսպէս՝ զանի կ'ստիպէր գալ Նանսի, իր խուցը, խնդրելու համար իր խնամքները: Օր մը իր մտածումը կեղբորնայնելով և գէպի անոր ուղղելով, սա բառերը արտասանեց. «Եկո՛ւր, քեզի կ'սպասեմ կէս օրուան կառաչարով»: Ըստեւած ժամուն՝ օրիորդը կը մտնէր Տոքթորին քով ըսելով. «Ահաւասիկ եկայ»:

Երկու անձերու միջև մտածումներու փոխանցման (transmission de pensée) փորձին մէջ ընդհանրապէս մին

մտածումը կը փոխանցէ, միւսը կ'ընդունի: Մտածումը փոխանցողը կը կոչուի agent, ընդունողը՝ percipient: Բայց կարելի է փոխադարձաբար իրարու մտաւոր հեռազիններ զրկել, այնպէս որ փոխանցող և ընդունող միեւնոյն ատեն թէ՛ փոխանցեն թէ՛ ընդունին: Բայց պէտք չէ կարծել թէ մարդ առաջին հանդիպած անձին հետ կրնայ զիւրութեամբ և յաջողութեամբ մտաւորապէս հաղորդակցել: Ընդհանրապէս մտածումներու փոխանցումը իրադրութեւն և համար կը կարօտի քանի մը պայմաններու:

Նախ՝ փոխանցողը պարտի իր մտածումը կեղբորնայնել և արձակել գիտնալ: Մեր մտածումներն, ինչպէս յայտնի է, անհաստատ են, ծփծփուն են, անոնք շատ անգամ մէկ առարկայէն միւսը կը թռչին և բաւական դժուարին խնդիր մըն է միաբը միակ մտածումի մը վրայ սեւեռուած և կեղբորնայնած պահել: Իրաւ է որ կան մարդիկ որ իրենէ ունին այդ կարողութիւնը, բայց կամքի ուժով ամէն մարդ կրնայ իր մտածումներուն վրայ իշխել և ուշադրութիւնը սեւեռել որոշ առարկայի մը վրայ, տալով ամբողջութեամբ մտածում: Ասիկայ ալ ձեռք կը բերուի կամքի և ուշադրութեան երկարատեւ մարզանքով:

Մտաւոր ամէն տեսակ աշխատութիւններու համար այս մարզանքը օգտակար է: Շատեր կան որ իրենց մտաւորութեան պատճառաւ կ'անձրկին մտային աշխատութիւններու միջոցին: Միաբը ա՛յն ատեն լաւ կը գործէ և գնահատելի արդիւնքներ կ'արտադրէ երբ լարուած ուշադրութեամբ միակ նիւթի մը վրայ իր բոլոր ուժը կ'ամփոփէ: Բոլոր մեծ գիտնականները, հնարիչները զերազանցապէս մտամոխի մարդիկ եղած են որոնք կրցած են աշխարհէն, բոլոր առարկաներէն միաբով մեկուսացնել և իրենց հաստատուն դադարաւորով միայն տալիլ: Այս մար-

զանքն ուրեմն ամէն պարագայի համար փրկարար բան մըն է . քանզի մեզ կը վարժեցնէ մտային կարգապահութեան : Անգամ մը որ մարդ կարող ըլլայ միտքը տարամերժօրէն կեդրոնացնել միակ մտածման մը վրայ և հաստատաբար ուղղել որոշ նպատակի մը , հոգեկան ճառագայթութեան հոտանք մը կը գոյամայ որ կ'երթայ ազգել մեր ուզած անձին և զանկա մեզի հետ հաղորդակցութեան մէջ կը գնէ :

Յաջողութեան իբրեւ երկրորդ պայման , ենթական կամ մտածումն ընդունողը պարտի զգայնութեան բաւականաչափ ատիճանով մը օժտուած ըլլալ : Այս կարգի զգայնիկ անձեր կարծութեան չափ հաղուաղբաւ չեն , և մարդ երբոր հետամտի այս փորձերուն զանազան տարբեր անձերու հետ , զիւրաւ պիտի հանդիպի այնպիսիներու : Ու յետոյ՝ ենթակային զգայնութիւնն ալ հետզհետէ կ'սկսի աւելնալ , ցորչափ փորձերը կրկնուին :

Կարեւոր պայման մըն է նաեւ մտածումը փոխանցող և ընդունող ուղեղներուն ներդաշնակութիւնը : Այս ներդաշնակութեան իրբեւ օրինակ յիշենք Խոթնամնայ Լուստովք X...ի պատմութիւնը որ դժուարին ինդիւրներ կը լուծէր և կը կրկնէր այն բոլոր բռնեւն ու խօսքերը զոր իր մայրը մտովի կը կարդար զրքի մը մէջ : Տղան չէր հաշուեր , այլ պարզապէս առաջարկուած ինդիւրներուն լուծումը կը կարդար իր մօր մաքին մէջ որուն հետ իր միտքը կատարեալ ներդաշնակութեան մէջ էր : Այն պահուն որ մայրը հեռանար քովէն , կարող չէր ըլլար ուրիշներուն միտքը գուշակել և անկարող կ'ըլլար ամենազիւրկն ինդիւրներն իսկ լուծելու :

Թէ այս կարգի փորձերու մէջ յարատեւութիւնն ամենամեծ պայմանն է և այդ երեք յատկութիւններն ալ , — ուշադրութեան կեդրոնացում , զգայնութիւն և ներ-

դաշնակութիւն — կրնան ստեղծուիլ հետզհետէ , օրինակով մը շատ լաւ կ'ապացուցուի : Տօքթ . Պալմ կը հաստատէ թէ իր բարեկամութիւններէն մէկուն հետ մտաւոր հաղորդակցութեան փորձեր ընելով՝ իսկզբանս ո՛րեւէ արդիւնք չստացան : Ամէն օր միեւնոյն ժամուն , և խիստ երկար տան կրկնեցին իրենց փորձերը : Փոխանակուած մտածումները նախ հակասական և անորոշ եղան : Սր մը սակայն բաւ մը ճիշտ և ճիշտ փոխանցուեցաւ , յետոյ՝ չորս հինգ բառով նախադասութիւններ սկսան փոխանցուիլ : Վերջապէս երկու տարիէն կրցան կատարեալապէս իրարու հետ հաղորդակցիլ ինքուստ , օրունս ո՛ր ժամուն ալ ըլլայ , նախ իրենց ձեռքերուն քանի մը հարուածներ ստալով :

Ինչպէս որ փոխանցողը պարտի ամէն մտածում տարամերժելով , միակ մտածման մը վրայ կեդրոնացնել միտքը , նմանապէս ընդունողը պարտի փորձի միջոցին նոյնքան տարամերժել միտքէն ամէն խորհուրդ , և միտքը կատարեալապէս պարագ պահելով՝ բոլորովին չէզոք և կրաւորական վիճակի մը ենթարկել ինքզինք : Թէ այս պայմանն ալ առջիններուն չափ կարեւոր է , կը հաստատուի սա օրինակով : Տօքթ . Տարիէքս կը պատմէ թէ իր բարեկամներէն մին բուժական նպատակով մը բաղմամբ անդամներ մազնիսական քունի ենթարկած ըլլալով Մարի անուն կին մը , քանիցս փորձած էր մտաւոր թեւադրութիւնը առանց երբեք յաջողութիւն ձեռք բերելու : Մտքի միտքը մազնիսական քունի միջոցին ալ զրադած կ'երեւէր և շատ անգամ կ'երազէր : Վերջին պահուն զազափար մը եկաւ մազնիսացնողին միտքը և սա թեւադրութիւնն ըրաւ ենթակային . «Երբոր կը քնանաս և ևս չեմ խօսիր , դուն որեւէ բանի վրայ չպիտի խորհն , քու միտքդ մտածումէ դատարկ պիտի մնայ որպէս զի իմ

մտածումն մուտքին չդիմադրէ» : Այս թեկադրութիւնը չորս նիստի միջոցին յաջորդաբար կրկնելէ յետոյ, Տօքթ. Տարիէքս մտաւոր թեկադրութիւն մը ըրաւ ենթակային որ ճշտիւ հասկցաւ ու կատարեց թեկադրութիւնը (*) : Անկէ յետոյ միշտ յաջողեցան մտաւոր թեկադրութեան փորձերը որոնց մէջ կ'որժէ յիշել հետեւեալը : Տօքթ. Տարիէքս՝ յանգէտս Մարիի, իր ժամացոյցը կը պահէ գրադարանին մէջ գիրքերու ետին և զայն քննայնելով՝ սա մտաւոր հրամանը կուտայ անոր. «Գնա՛, փնտռէ՛ ժամացոյցս որ գրադարանին մէջ գիրքերու ետին պահուած է» : Մագնիստայնողը իր թիկնաթուին մէջ, կռնակը ենթակային դարձուցած, նստած է և հոգ կը տանի որ երբեք չնայի ժամացոյցին պահուած կողմը : Ենթական յանկարծ կ'ելլէ, չիտակ գրադարանին կ'երթայ և գիրքերու ետեւէն ժամացոյցը կը գտնէ :

Թէ մտադրադութիւնը ինչքան խափանիչ պատճառ մըն է որ նոյն իսկ զգայարանական տպաւորութիւնները հասնին մինչեւ գիտակցութեան, կը հասկցուի առ իրողութենէն որ շատ անգամ երբ միտքը խորհուրդով մը պաշարուած է, մեր քովիկը անցած դարձած խօսակցութիւն մը կամ նոյն իսկ մեզի ուղղուած խօսք մը չենք լսեր, մեր աչքին առջեւի աւարկան կամ մեր քովէն անցնող մարդը չենք տեսներ : Ապահովաբար միտքը, զգայարանքներու ճամբով ընդունած տպաւորութիւններէն զատ՝ միջոցին մէջ թեւածող հոգեկան հասանքներէ ալ բաղմամբիւ տպաւորութիւններ կ'ընդունի, բայց ա՛յն ատեն միայն անոնց կը գիտակցի, երբ պարտաւ է սրելէ :

(*) Մագնիսական բունի միջոցին մտաւոր թեկադրութիւն կատարելու ատեն՝ նպաստաւոր կը համարուի որ փորձողը՝ իր հակադր ենթակային ձակարկին մօտեցնելով՝ կատարէ մտաւոր թեկադրութիւնը :

խորհուրդէն : Խորհուրդներով ի՞նչ միտք մը կը նմանի յուզեալ աւազանի մը . եթէ այդ վիճակին մէջ քար մը նետենք աւազանին մէջ, անոր յարածուփ ալիքները կը խաչատուին և կը կորսուին անոր ջուրերուն արդէն իսկ տարուբերող ծիանքին մէջ, մինչդեռ եթէ աւազանին ջուրերը հանդարտ և միտադալալ մակերես մը ներկայացնեն, եթէ աւազի հատիկ մը իսկ նետենք հոն, առաջ կը բերէ յայտնադէս նշմարելի ալեծածան վէտվէտում մը որ շուրջանակի կը տարածուի մինչև աւազանին եզերքը : Հանդարտ և խորհուրդէ թափուր միտքն ալ ա՛նա՝ ճիշտ այս վերջին վիճակը կը ներկայացնէ :

Մարդկային միտքը քիչ անգամ պարտաւ կը մնայ . նոյն իսկ այն ատեն՝ երբ կը կարծենք թէ որոշ բանի մը վրայ չենք խորհիր, դարձեալ մանր մաշեր խորհուրդներ, պատկերներ կ'անցնին կը դառնան մեր մտքի բեմին վերայէն : Հետեւաբար կամքի ճիգ մը պէտք է միտքը բացարձակապէս պարակլու և հեռուէն արձակուած մտածումի տպաւորութիւնն ընդունելու պատրաստ գտնուելու համար : Երբ ենթակային միտքը այս վիճակին մէջ է և փոխանցողէն (agent) արձակուած խորհուրդն ալ բաւականաչափ սեւեռեալ և ուժգին, մտածումներու փոխանցումը զիւրաւ կ'իրագործուի և ամէն ոք կրնայ այս պայմաններուն մէջ յաջողութիւն յուսալ : Հակառակ պարագայի մէջ՝ փորձողներուն մասնաւոր զգայնութեամբ և մտածումները արտահոսելու (exteriorisation de pensée) կարողութեամբ մը օժտուած ըլլալը հարկ կ'ըլլայ որպէսզի մտաւոր հաղորդակցութիւնը կարելի ըլլայ :

Երբոր մէկը առաջին անգամ ի հեռուստ մտաւոր հաղորդակցութիւնը կ'ուզէ փորձել, պարտի ընտրել համակիր բարեկամ մը և անոր հետ համաձայնելով որոշել փորձի պահը և ուրիշ պարագաները : Պէտք է ընտրել գիշերուան

մի որոշ ժամը . այդ որոշեալ ժամուն որ ամէն փորձի հա-
մար ալ միշտ նոյնն ըլլալու է , երկուքն ալ իրենց տու-
ները ազմուկէ հեռու առանձին սենեակներու մէջ պիտի
մեկուսանան և հոն հանգիստ նստելով կամ տարածուե-
լով՝ պարտին յամբարար և խորտոյէս չնչել քիթէն , հա-
նելու համար մաքի կատարեալ անդորրութեան մը : Այս
վիճակին մէջ երկուքն ալ իրենց մտածման ուժը պիտի
կեդրոնացնեն միեւնոյն գաղափարին վրայ զոր կանխա-
որոշած ըլլալու են : Այս գործողութիւնը պիտի նպաստէ
իրենց միտքերը ներդաշնակ թրթուման մէջ դնելու :
Այն ատեն , ան որ կանխաւ որոշուածին համաձայն ա-
ռաջին անգամ մտաւոր հեռաւորը պիտի զրկէ , աչքերը
փակելով և միտքէն վանելով ամէն գաղափար , ուժ-
գընօրէն պիտի խորճի փոխանցելիք գաղափարին վրայ և
պիտի ջանայ զայն իր երեւակացութեան առջև պատկե-
րացնել կենդանի գոյներով : Միեւնոյն ատեն յամբարար
ձգտելով իր միանուէնքն ու ջիւղերը , միջնորդար պիտի
չնչէ և պիտի խորճի թէ իր բովանդակ հոգեկանն այժմ
ամբողջութեամբ է այն միակ մտային թրթուման վրայ որ իր
գաղափարը հեռուն պիտի փոխադրէ : Յետոյ վայրկեան մը
իր շունչը բռնելով , հոգիին բոլոր ուժովը հեռարձակելի
գաղափարը պիտի կոչէ և թռքերուն մէջ բռնուած օդը
արտաշնչելու ատեն , նոյն գաղափարը միտքով կամ ձայ-
նով պիտի կրկնէ : Յետոյ անմիջապէս իր միանուէնքը թու-
ցնելով՝ կրաւորական վիճակ մը պիտի առնէ , և փոխա-
դարձաբար պատրաստ պիտի ըլլայ իր բարեկամին զրկե-
լիք մտածումն ընդունելու :

Իսկ միւսը անդին բացարձակ կրաւորական վիճակ
մը առնելով՝ պիտի սպասէ մինչև որ փոխանցողէն ար-
ձակուած մտածումն ընդունի : Այս պարագային՝ ինչպէս
անթել հեռագրի դրութեան մէջ , մին՝ փոխանցիչ գործիքի ,

միւսն՝ ընդունող գործիքի դերը պիտի կատարեն : Փոխա-
դարձաբար ընդունողը կրաւորական վիճակէ ներգործա-
կան վիճակի անցնելով և վերի գործողութիւնները կրկ-
նելով , պիտի կրնայ ինք ալ մտածումներ զրկել իր բարե-
կամին և այս կերպով կարելի պիտի ըլլայ ինեռուած գա-
ղափարներու փոխանակութիւն մը կատարել իրենց միջև :

Առաջին փորձերու ատեն շատ պարզ գաղափարներ ,
զորօրինակ՝ առարկայի մը անունը , միակ բառ մը (ինչպէս՝
խաչ , կատու և ըն) ընտրելու է փոխանցելու համար և
գործողութեան ատեն աւելի լաւ է բառը զրկել և քիչ մը
ատեն աչքի առջև պահել , եթէ արդէն աչքի առջև եղող
առարկայ մը չէ . պէտք է ընտրել նաեւ անպիտի ատեն-
ներ՝ ուր օդը պայծառ և հանդարտ է : Միջնորդարային և
մաղնիսական վրդալուծները կրնան խափանել մտածում-
ներու փոխանցումը : Յետոյ՝ մտածման փոխանցումը աւելի
դիւրսաւ կը կատարուի եթէ փոխանցելի գաղափարը փոր-
ձի պահէն առաջ ալ փոխանցողին միտքը զբաղեցուցած
ըլլայ : Ուստի ցրեկուէնէ փոխանցելի գաղափարը որո-
շելով՝ մինչև իրիկուն և մինչև փորձի ժամը անոր վրայ
շատ անգամներ խորշելու է :

Այս պայմաններուն մէջ փորձելով՝ կրնայ ըլլալ որ
առաջին փորձերէն յուսացուած յաջողութիւնը ձեռք
չբերուի , բայց պէտք չէ վհատիլ , յարատեւութեամբ շա-
րունակելու է փորձերը , և ապահովապէս բաղձացուած
կարողութիւնը և յարմարութիւնները հետզհետէ ձեռք
պիտի բերուին և յաջողութիւնը պիտի գայ պսակել եղած
ջանքերը : Առաջին անյաջողութիւններէն յետոյ՝ կամայ
կամայ փոխանցուած մտածումները պիտի բմբռնուին ,
նոյն՝ անկատար կամ մտաւոր պտտկերներով , յետոյ
հետզհետէ աւելի ճշգրտօրէն , մինչև որ կատարեալ ճշ-
տութեամբ իրագործուի փոխանցումը և մտաւոր ստույգ
հաղորդակցութիւն հաստատուի :

Երբոր մասնաւոր անձի մը հետ փորձելով՝ կատարելալ յաջողութիւն ձեռք բերուի, և փորձողը մեր նշանակած մարդանոցները կատարելով՝ իր մտածումը արձակելու ռքանչելի կարողութեան տիրանայ, այն . ասին կրնայ իր ուղած անձին վրայ, յանդէս անոր, իհեռււս մասաւոր թելադրութիւններ կատարել և անոր վրայ ազդեցութիւն ձեռք բերել վերոյիշեալ ձեով :

Իհեռււս թելադրութիւնը կարելի է կատարել նաեւ ջրալից գաւաթի մը վրայ աչքի սեւեռման միջոցաւ, ճիշտ այնպէս՝ ինչպէս հրահանգուած էր Մադնիսականութեան գլուխին մէջ, մադնիսականութիւնը զօրացնելու համար, այն տարբերութեամբ որ աչքի սեւեռման պահուն պէտք է որ ուժգին կերպով խորհիք անձին վրայ որուն կ'ուզէք թելադրութիւն մը ընել, և միտքով պիտի կրկնէք ձեր այն փափաքը զոր կ'ուզէք անոր թելադրել : Միւսայն ասուն մշտեքնիդ զրէ՛ք թէ անկարելի է որ այդ անձը չազդուի և ձեր փափաքին համաձայն չհարժի : Այս փորձը քանի մը անգամ կրկնեցէ՛ք :

Մասաւոր հաղորդակցութեան մէջ փոխանցուած մտածումները տարբեր տարբեր ձեւերով կ'ըմբռնուին ընդունողներու (percipient) կողմէ : Տպաւորութիւնը կ'ընդունուի պատկերներով, երևումներով, երբեմն ձայնով, երբեմն ալ միայն միտքով : Օրինակի համար՝ երթադրենք թէ մէկը կը փորձէ խաչի գաղափարը փոխանցել ուրիշի մը : Արձակուած մտածումին տպաւորութիւնը բնդունողին ուղեղին վրայ կա՛մ տեսողական զգացութեան մը պիտի վերածուի և անիկա խաչ մը պիտի տեսնէ, կա՛մ լսողականի պիտի փոխուի և անիկա այդ բառին հնչուիլը պիտի լսէ, կամ գաղափարը ուղղակի մտքին պիտի դալնէ ասանց զգայարանական տպաւորութեան մը պատրանքին : Այս զանազանութիւնը կը թուի առաջ զալ ընդունողնե-

րու ուղեղային մասնայատկութիւններէն : Սովորական վիճակի մէջ ալ այս զանազանութիւնը կայ : Մարդիկ կան որոնց գաղափարները ամբողջ պատկերներ են, կամ պատկերներու միջոցաւ կ'ըմբռնեն գաղափարները . ասոնք գաղափարները միշտ կը տեսականացնեն (visualiser) և տեսականացնողներ (visualiste) են : Կան ուրիշներ ալ անոնց գաղափարները բովանդակ ձայներ են, ասոնք ալ միշտ խօսքի միջոցաւ կ'ըմբռնեն գաղափարները :

Հոգիներու հաղորդակցութիւնը, մտածումներու փոխանցումը իրականութիւն մըն է ինչպէս իրականութիւն մըն է անիթել հեռագրով հաղորդակցութիւնը : Մտածումը կտրծուածին պէս վերացական բան մը չէ, այլ իրական, նոյն իսկ նիւթական : Մարդկային ուղեղները ճառագայթութեամբ կեդրոններ են և մեր բոլոր մտային պատկերները, տպաւորութիւնները, զգացումներն ու խորհուրդները իրենց յատուկ թրթռումներու միջոցաւ ունկէ կ'արձակուին միջոցին մէջ և կրնան փոխանցուիլ մեզի համակիր հոգիներու : Ինչպէս ելեքտրական, մագնիսական հասանքներ կը շրջաբերին միջնորոտին մէջ, նոյնպէս և հոգեկան հասանիւթներ (fluide), այն է՝ մտածումներ, գաղափարներ կը ծածանին օդին մէջ և մենք կը չնչնք, կ'իւրացնենք զանոնք, չատ անգամ ասանց գիտնալու, զգալու, քիչ անգամ զգալով : Կ'ըսուի երբեմն թէ «ինչ ինչ գաղափարներ կան օդին մէջ» : Այս փոխարեւութիւնն իրականութիւն մըն է :

Մտաւոր թելադրութեան, մտածումներու փոխանցման զգալի օրինակներ չատ անգամ մեր շուրջ ինքնաբերաբար տեղի կ'ունենան եթէ քիչ մը ուշադիր ըլլանք անոնց : Օրինակի համար՝ խօսակցութեան մէջ գաղափար մը, հարցում մը, առաջարկ մը միտքը կ'իջնայ և այն վայրկենին որ դայն պիտի յայտնես, խօսակիցդ քեզմէ

ստալ ճիշտ նոյն բանը կ'ըսէ . կամ հաւաքոյթի մը մէջ մէկու մը վրայ կը խօսուի և այն անձը քիչ վերջ վրայ կուգայ : «Շունը յիշէ՛ , փայտը քաշէ՛» , կ'ըսէ ժողովրդական ստալը : Դարձեալ՝ հանդէսի մը , թատրոնի մը մէջ , օրինակի համար , առջևդ անձանցով մէկը նստած կը տեսնես , կը հետաքրքրուիս անոր դէմքը տեսնելու , և այս տեսչով երբ զանի ետեւէն կը դիտես , ան մէկէն ետին կը դառնայ և քեզի կը նայի . կամ սենեկին մէջ ինքնիշխան առանձին նստած կամ մտածիտով աշխատած ատենդ , այնպէս կը թուի քեզի թէ ետեւդ մէկը կայ , և ետիդ՝ դառնալով կը տեսնես թէ մէկը սենեակէն ներս մտեր է . կամ ճամբան քալած ատենդ յանկարծ ծանօթ մէկը կը յիշես կամ հետեւէն տեսնուած մարդ մը ծանօթ մէկ անձիդ կը նմանցնես և քիչ վերջ այն ծանօթ անձը ստուգիւ կը հանդիպի քեզի : Ասանք բոլորը պարզապէս մատուր թելադրութեան երեւոյթներ են :

Զիրար սիրող անձերու միջև զխառնած զգացումներու , մտածումներու նոյնութիւնը , զարմանալի համակրութիւնը նմանապէս կը մեկնուի մտածա միտքու փոխանցման երեւոյթով : Իրարու հետ յարամերձութիւն (affinité) ունեցող , հոգեկան միևնոյն կշռականութեամբ (rythme) թրթռացող հոգիները կրնան միասին զգալ և թրթռալ : Երբեմն խորհրդաւոր խօսակցութիւններ , չափ նրբերանդ մտածումներ կամ զգացումներ սրանք խօսքով չեն կրնար բացատրուիլ , հոգիէ հոգի թրթռումով կը փոխանակուին հետեւէն կամ մօտէն : Պատկերներ , պատգամներ , կոչեր , մտածումներ կը ծածանին , կը թնշաին այս հոգիներու հոսանքաւոր միջնորդութիւն մէջ , սրանք հակառակ իրարմէ հետ ըլլալուն , իրենք զիրենք միացած , միևնոյն զգացումով սողորուած կ'զգան և իրարու կը ճառագայթեն իրենց հոգեկան հոսանքները : Անանք որ զիրար կը

սիրեն , յաճախ յանդէսն այս կերպով կը հաղորդակցին և իրարու կը հաղորդեն իրենց ուրախութիւններն ու տխրութիւնները : Անթիւ ազատութիւններ մեզ կը պաշարեն որոնք կուգան մեզ սիրողներու հետուոր մտածումներէն : Այն անորոշ նախազգացումները զոր ամանք կ'ունենան հետուոր սիրելի մը պատահած զժրախտութեան մօտին , նմանապէս մտածումներու փոխանցման երեւոյթներ են :

Համակիր հոգիներէ մէկուն զգացած ազատութիւնը երբոր սովորականէն աւելի ուժգին ըլլայ , այն ատեն տեղի կուտայ էլեոսիութիւն (télépathie) կոչուած երեւոյթներուն : Հետախրութեան զէպքերը կը պատահին ընդհանրապէս մահուան , ծանր արկածներու , և վերջապէս ստաբիլ մատասանջութիւններու պահուն : Ահաւասիկ քանի մը հետաքրքրական օրինակներ :

Վերապատուելի թ . Պէնինկ՝ Թրոյի մէջ բանախօսութիւն մը պիտի ընէր , բայց անհանգստութեան մը պատճառով չկրնարով երթալ , իր արտականը կամ կրկնակը (double) ինքնապէս երեւցաւ անձերու և անոնց հետ խօսեցաւ , նոյն իսկ անոնցմէ մէկուն զպառ : Վերապատուելին այդ միջոցին մարմնով Նիւ Եորք կը գտնուէր :

Մոսկուս բնակող կին մը կը մեռնի : Իր կեարայրը՝ Բաշքովոյի մէջ (Բեղրադուրիի մօտ) , զանի կը տեսնէ մահուան ժամուն իսկ իր քով , փողոցին մէջ որ քովէն կ'երթայ ու յետոյ կ'աներևութանայ : Զարմանքով ու ստուգումով լեցուած՝ իր որդիին կը հետազոտէ և անկէ կ'իմանայ իր հարսին մահուան լուրը :

Պ . Ուիլմար Նիւ Եորքէն Լիվրքուէ կը մեկնի : Մեկնելէն վերջ ստաբիլ փոխորդի մը կ'սկսի որ կը տեսէ 9 օր : Այդ միջոցին Պ . Ուիլմարի կինը ստաբիլ մատասանջութեամբ՝ գիշեր մը երազին մէջ կ'երթայ ամուսինը փն-

տրուել ծովերուն մէջ և անոր ճամբորդած նաւը դանկ-
լով՝ անոր խուցը կը մտնէ և զանի կ'ողջագուրէ։ Ամու-
սինը անդին նոյն պահուն երազին մէջ ճիշտ միեւնոյն
կերպով իր կնոջ գալն ու զինք ողջագուրելը կը տեսնէ .
մինչդեռ նոյն խուցին մէջ պատկած իր ուղեկիցը որ նոյն
պահուն արթնուն էր . բայց աչքով կը տեսնէ կնոջ ուր-
ուականին գալն ու իր ամուսինը ողջագուրելը։

Տիկին էլ իր քնով, Ռոթերտամ բնակող, զիշեր
մը երբ պառկելու համար անկողին կը մտնէ, դեռ չքը-
նացած՝ կ'զգայ թէ յանկարծ անկողնին վարագոյցը մէկզի
կ'առնուի և իր բարեկամութիւնըէն մին զոր երեք տա-
րիէ իվեր տեսած էր դժուարեւոր մը պատճառաւ, ոտքի
վրայ կ'երեւի անկողնին քով, ճերմակ պարեգօտ մը հա-
զած, ու մտերբ ուսերուն վրայ ցրուած, որ նայուած-
քը իրեն վրայ յառելով՝ ձեռքը դէպի իրեն կ'երկնցնէ և
կ'ըսէ. «Տիկին, կ'երթամ կոր, կրնաք ինծի ներել»։ Տի-
կին քնով պատասխանելու տակն չուէկցած, տեսիլքը
կ'աներեւութանայ։ Հետեւող օրը հետագիր մը կը գումէ
իր նոյն բարեկամութիւն մահը, ճիշտ տեսիլքի պահուն։

Մանկամարդ կին մը, Կոթնոմնայ գողոր յարարե-
րութենէ մը յետոյ, բաժնուած էր իր սիրած անձէն։ Այս
վերջինը կ'ամուսնանայ և անկէ իվեր կինը անոր վրայ
բոն մը չիմանար։ Շատ տարիներ կ'անցնին. զիշեր մը
մանկամարդ կինը յանկարծ մարդկային կերպարանքի մը
զէպ'իրեն տառջանալը կը տեսնէ։ Կերպարանքը իր վրայ
կը ծռի և կինը սարսափածաբար կ'զգայ իր շուրթերուն
վրայ ստուած բերնի մը երկար համրոյրը։ Հետեւող օրը
թերթերու մէջ կը կարդայ իր նախկին սիրականին մահը,
պատահած նոյն զիշերն իսկ։

Նաւապետ Պրիւսի խուցին մէջ անձանօթի մը ուր-
ուականը կ'երեւի և իսկոյն կ'անհետանայ ձգելով սա զը-

բաւոր պատգամը. «Դէպի հիւսիս-արեւմուտք զեկամարե-
ցէք»։ Այն ուղղութեամբ քանի մը ժամ նաւարկելէ յետոյ՝
նաւապետը կը նշմարէ սասցցներու մէջ ջախջախուած
նաւ մը որուն նաւաղներն ու ճամբորդները յուսահա-
տական վիճակի մէջ էին։ Նաւապետը կ'ապրտէ զանոնք
և ճամբորդներու մէջ զարմանքով կը տեսնէ այն մարդը
որ իր խուցին մէջ երեցած և գրաւոր պատգամը տուած էր։

Այսպիսի դէպքեր խորհիլ կուտան թէ ո՛չ միայն մը-
տածուժը, այլև բուն իսկ մարդկային հոգին ինչ ինչ պայ-
մաններու մէջ իրեն համար հոսանիւթային մարմին մը
ստեղծելով, կրնայ հետեւները երթալ և զանազան ձեւե-
րով յայտնուիլ, նիւթին վրայ ազդել, աւարկաներ շոր-
ժել, ձայներ հանել, մինչև անգամ խոսանալով անասնու-
լի ըլլալ ու այլևայլ ապաւորութիւններ գործել։ Դիտելի
է նաև թէ այս երեւոյթները միշտ ենթակոյտական չեն,
այլ երբեմն ալ աւարկայական, այսինքն՝ հեռակրակուն
երեւումը, ձայնը եւն միայն ենթական չէ որ կը տեսնէ,
կ'իմանայ, այլև ենթակային քով դանուող ուրիշներ ալ
նոյնը կը հաստատեն։ Այս երեւոյթներուն իրականութիւնը
հաստատուած է ո՛չ միայն ինքնաբեր (spontané) դէպ-
քերով, այլև փորձերով ալ։ Կամքի գերազոյն ճիգով մը
և յարասեւ մարդանքներով մարդ կարող է ո՛չ միայն իր
մտածումը, այլև իր հոգին իսկ արձակել ուղած տեղը և
հոն երեւնալ ու գործել եւն։ Ահաւասիկ այս մասին ալ
քանի մը փորձառական օրինակներ։

Ռուսանիացի Բրոֆ. Իսկրաթի բնանալէ առաջ իր
կամքը կեղրոնացնելով կը յաջողի իր հոգին արձակել և
զրկել Տոքթ. Հաստէօի տունը 100 քիլոմետր հեռաու-
րութենէ մը։ Բրոֆէսէօրին ուրուականը կ'երեւնայ հոն և
Տոքթորը մինչև անգամ անոր լուսանկարը կ'առնէ։ Բըա-
քին վրայ կ'որոշուէր բրոֆէսէօրին եթերային պատկերը։

Քերանի մէջ (Ռուսիա) երկու ուսանողներ, Սթրան-գովիչ և Սերպով կորուչն իրենց բարեկամ մէկ դասընկերին առնել զրկել իրենց ուրուականները: Որոշուած գիշերը կանխառն որոշուած ժամուն մինչդեռ իրենց դասընկերը և անոր երկու քոյրերը կ'սպասէին երեւման, Սթրանգովիչի ուրուականը սրահէն ներս կը մտնէ, ճաշատնակէն կ'անցնի և կուգայ իր դասընկերին ննջատնակը ուր անոր քոյրերէն մէկուն ալ ուսերուն կը դաչի: Երեքն ալ որոշակի կը տեսնեն Սթանգովիչը իր մութ գոյն հագուստներով, ձերմակ մետաղէ կոճակներով: Տեսիլքը սակայն չուտով կ'անհետանայ: Քիչ վերջ Սերպովի ուրուականն ալ կ'երևնայ սրահին մէջ և անմիջապէս կ'անկերութանայ:

Տիկին Թ. . . Բարիւրի մէջ կ'որոշէ փորձ մը ընել ինքզինք երեցնելու Հիւսիսային Ամերիկա բնակող իր բարեկամներէն մէկուն: Այս բանին համար երկար օրեր իր կամքը կը կեդրոնացնէ այս նիւթին վրայ, փորձի համար որոշած օրը խիտալ յոգնեցուցիչ աշխատութիւններ կը կատարէ այն նպատակով որ յոգնութեամբ մարմնին պիտուգրութիւնը չեզոքացնէ և հոգին գիւրութեամբ արձակուի: Իրիկունը կը սրահի բոլոր մասածումը կեդրոնացնելով իր հոգին արձակելու գաղտնաբեր լրաց և խորապէս կը քնանայ: Ամիս մը վերջ նամակ մը կ'ընդունի իր Ամերիկայի բարեկամէն որ կը պատմէր թէ ճիշտ փորձին օրը, գիշերը, մինչդեռ պարահանդէսի մը մէջ կը գտնուէր և պահ մը մէկ կողմ քաշուած էր, պատահանին բացուածքին մէջ զարմանօք տեսած էր ակի. Թ. . . ն, ձերմակներ հագած և ժպտուն: Տեսիլքը տեսած էր 3-4 վայրկեան:

Բարիւրի մազնիսական վարժարանի անօրէն Հ. Տիւրվի վերջերս կատարած է կարգ մը մազնիսական փորձեր որու միջոցին երկակայն կրկնակը (le double), այն է՝ երկակայն մարմնը, ուրուականը կը բաժնուի մար-

մնէն, միութեան մէջ տեսանելի կ'ըլլայ զգացիկներու (sensitif) և կը յայտնուի կարգ մը երեւոյթներով: Կրկնակը երկակայնական էութիւնն է մարդուն, ունի իրեն յատուկ հասանելիային, երկակայն մարմնի մը որ ճիշտ նիւթական մարմնին ձեռն ունի և կը կրկնէ անոր բոլոր շարժումները: Ոգեղատաններուն (spirite) արագի (perisprit) և օգիւղիայներուն աստղային մարմն (corps astral) կոչուած է առ որուն գոյութիւնը և յատկութիւնները Հ. Տիւրվի ապացուցած է գիտական մեթոտիկ փորձերով: Կրկնաբաժնում (dédoublément) կը կոչուին կրկնակն նիւթական մարմնէն բաժանման այս երեւոյթները: Միեւնոյն երեւոյթը երկուեքսիան (bilocation) կը կոչուի երբ կրկնակը կամ երկակայն մարմնը բաւական կը հեռանայ նիւթական մարմնէն և կը յայտնուի հեռուոր տեղ մը ինչպէս պատահած է վերը պատահած հեռակրութեան դէպքերուն մէջ: Կը կարծուի որ թէ՛ բնական թէ՛ մազնիսական քունի միջոցին, քունի խորութեան աստիճանին համեմատ, տեղի կ'ունենայ միշտ երկակայն մարմնի տեղի կամ նուազ անջատում մը: Յատուկատեսութիւնը, կանխագուշակ երազները արգիւնք են այս երեւոյթին:

Այս բոլոր իրողութիւնները կը թուին հաստատուել թէ մարդկային հոգին գործարանաւորութեան մէկ արգաւիք, ուղեղին մէկ պաշտօնը չէ, անոր նման անցուցի, ինչպէս կը կարծեն նիւթապաշտները, այլ գործարանաւորութեան անկախ ինքնութիւնն է, թէ անիկա մարմնին սահմաններէն դուրս կրնայ գործել, ուրիշ էակներու փոխանցել իր մասածումները, իր զգացումները, և նոյն իսկ երկակայն ձեռք մը երեւնայ, թէ ունիկա ժամանակի և միջոցի օրէնքներէն անկախաբար՝ կրնայ տեսնել ինքուստ, ինքզինք հեռուները փոխադրել, անցեալը կարգաւ և նոյն իսկ ապագային թափանցել:

VI

ՈՂԵՀԱՐՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԷՏԻՍՄՈՒԹԻՒՆ

Ողիներու հաւատքը մարդկութեան չափ հին է, և վաղնջական ժամանակներէ ի վեր մարդիկ կարծած են այլ և այլ միջոցներով ոգեկոչել մեռելներու հոգիներ և անոնց հետ յարաբերութեան մտնել: Ոգեկոչութեան մէկ հնագոյն օրինակը կը գտնենք Աստուածաշունչի մէջ, ուր Ենդոքրի վհուկ կինը, Սաուղի ինդրանքով, կը կանչէ Սամուէլի ոգին որ վհուկին երեւեալով պատգամներ կը հաղորդէ Սաուղի մասին: Ժիշդ սոյդ ոգեկոչութեան հոգատակին կը ծառայէ ոգեհարցութեան (spiritisme) որ մէտիսմ (medium) կոչուած ենթականերու միջոցաւ մեռելներու հոգիներուն հետ հաղորդակցելու գիտութիւնն է: Իսկ մէտիսմութեան (mediumnité) կը կոչուին մէտիսմներու յատուկ մասնաւոր երեւոյթները, ողիներու գաղափարէն անկախորար նկատի առնելով զանանք:

Ողհարցութիւնը արդի խմատով 1848ին ծագում առած է և 1857ին ուրոյն կաղմակերպեալ վարդապետութեան մը ձեւն առած, շնորհիւ Ալան Բարտէքի և անոր երեք գիրքերուն (Le Livre des esprits, Le Livre des mediums, և L'Evangile selon le spritisme) որոնք ոգեհարցութեան գաղափարը կրնան համարուիլ:

Ըստ ողհարցական վարդապետութեան (doctrine spirite), կայ յաւիտեական, ամենակարող, անմահ Աստուած մը որ արարիչն է տիեզերքի: Տիեզերքը կը պարունակէ նիւթական էակներ և աննիւթական էակներ: Նիւթական էակները կը կազմեն տեսանելի աշխարհը, իսկ աննիւթական էակները՝ ողիներու աշխարհը (le monde des esprits): Ողիները առժամապէս կ'զգենուն նիւթական

և կորնչական մարմին մը որուն մահուամբ քայքայուած, ոգին կը վերադառնայ ազատութեան: Նիւթական մարդկութենէն վեր կը շարժի անտեսանելի մարդկութիւն մը կազմուած էակներէ որոնք երկրի վրայ ապրած են և իրենց մարմնեղէն հազուապէս մերկացած: Մարդուն մէջ երեք բան կայ. նիւթական մարմինը, հոգին (âme) և պարոգին (perisprit), կէս նիւթական, եթերային, հոսանիւթային պատեանը կամ պահարանը որ կը շրջապատէ հոգին, կ'ընկերանայ այս վերջինին՝ մարմնի մահէն վերջ: Ողի (esprit) բառով պէտք է հասկնալ հոգին՝ միացած իր եթերային մարմնին կամ պահարանին (perisprit) որ նիւթական մարմնին ձեւը կ'ունենայ:

Ողիները կը վերաբերին զանազան դասակարգերու որոնց ամենէն բարձրացածները հրեշտակները կամ մաքուր հոգիներն են և ամէնէն ստորինները՝ սատանաները կամ չար ոգիներն են: Հրեշտակ կամ սատանայ՝ մարդ էակէն տարբեր էութիւններ չեն, այլ մարդեղութեան բովէն անցած մարդկային ողիներ, բարի կամ չար: Ողիները մարդկային մարմնի մէջ իրենց անցուցած նիւթական կեանքի միջոցին հեռո՛հեռո՛ք կը կատարեալորո՞ւնին, և յետ մահուան, ուսելի կամ նուազ ժամանակէ վերջ կրկին մարմին կ'առնեն, և կը մարդանան, և ասիկա ա՛յնքան տեղում որքան կարեւոր է կատարելութեան համեմու համար: Հոգին իր անհատականութիւնն ունէր մարդեղութենէն առաջ և զայն կը պահէ մարմնէն անջատուելէ վերջ ալ: Հոգին ամէն անգամ որ կը մարմնանայ (incarner), իր նախնիութաց կեանքերուն յիշողութիւնն ու գիտակցութիւնը կը կորսնցնէ, և ամէն անգամ որ կը մարմնադրուի (desincarner) և ողիներու աշխարհը կը մտնէ, կը վերստանայ իր նախնիութաց կեանքերու յիշողութիւնն ու անհատականութեան գիտակցութիւնը: Ողիները բարոյական

և նիւթական աշխարհի վրայ անդադար կը ներգործեն, ազդելով նիւթին և մաքրին վրայ: Բարի ոգիները մեզ կը մղեն դէպի բարին և մեզ կը պաշտպանեն փորձութիւններու մէջ, իսկ չարերը մեզ կը մղեն դէպի չարը: Ոգիներու հաղորդակցութիւնը մարդոց հետ կա՛մ թաքուն է, ներշնչումի միջոցաւ, կամ յայտնի է, զբոլթեամբ, խօսքով և ընդհանրապէս մշտնջենական միջնորդութեամբ: Ոգիները կը յայտնուին ինքնին կամ ոգեկոչութեամբ (évation): Ոգիները զիրենք ոգեկոչող միջավայրին բարոյական բնութեան համեմատ, համակրութեամբ դէպի անոր կը ձգտին կամ անկէ կը հեռանան: Բարի ոգի մը չի կրնար յայտնուիլ կամ հաղորդակցիլ իրեն հետ բարոյական ներդաշնակութեան մէջ չեղող մշտնջենական և ոգեկոչողներու միջոցաւ: Անմեղելի յանձնք չկայ և ո՛չ ալ մեղք մը որ քառութեամբ չարութիւն հետեւաբար, ըստ ոգեղաւաններու (spirite) դժուար գոյութիւն չունի: Մարդ իր յանցանքները կը քաւէ և ինքզինք հեռզհեռէ կ'ուզէ իր իրերայաջորդ զանազան գոյաբանութիւններուն մէջ որոնք զինք դէպի կատարելութիւն կ'առաջնորդեն: Կատարելութիւնը վախճանային նպատակն է գոյութեան և ամէն էակ, ուշ կամ կանուխ, այդ վիճակին պիտի հասնի:

Ահա ասոնք են ոգեհարցութեան հիմնական սկզբունքները և պէտք է ըսել թէ Ալան Գարտէք ինք հաւրած չէ ասոնք, այլ ոգիներէն ստրկած է:

Ոգեհարցական փորձեր կատարելու համար պէտք է կազմիլ ոգեհարցական խումբեր, 4 հոգիէն պակաս և 12էն աւելի չըլլալու պայմանաւ: Խումբին մէջ պէտք է որ զբաղնալի փորձերը վարելու կարող մէկը որ լաւ ուսումնասիրած ըլլայ ոգեհարցութիւնը և փորձարկութեան պայմանները: Առանց այսպիսի գիտակից վարելի մը առաջ-

նորդութեան՝ խոհեմութիւն չէ փորձի ձեւաորակի, զի կրնան տեղի ունենալ շուարեցուցիչ անակնկալներ և տխուր հետեւանքներ առաջ բերել: Յաջողութիւնն աւելի ապահով է եթէ խումբը կազմուի այր և կին՝ երկսեռ անձերէ: Իսկ պայման է որ խումբին անդամները իրարու համակիր անձեր ըլլան, իրարու հետ բարոյական ներդաշնակութիւն ունենան և ոգեհարցական փորձերու նուիրուին չէ՛ թէ զուարճութեան կամ պարզ հետաքրքրութեան համար, այլ բարձր մտածումէ մը մղուած, այն է՝ հոգեկան աշխարհի իրողութիւններու վրայ իրենց գիտութիւնը աւելցնելու բաղձանքով: Փորձողները իրենց հոգեկան վիճակին համեմատ կը դիւրացնեն կամ կը դժուարացնեն ոգիներու յայտնութիւնը: Սկսեալով, հեգնող, նիւթական և ստորին բաղձանքներով տագործուած կամ զուարճութեան համար մասնակցող փորձարկուներու ներկայութիւնը խումբին մէջ, մեծապէս կը վնասէ երեւոյթներու իրադործման կա՛մ զանաւորութիւն անյաջողութեան մասնելով, կա՛մ առաջ բերելով անկարգ, անյարիր և խաբէական երեւոյթներ: Փորձարկուներու սկստականութեան, չարամտութեան ոգին, յուսի և ստորին փափաքները իրենց շուրջ կը ստեղծեն հասանալի համանման վատաւորջ միջնորդութեան մը, նոյն գասակարգի էակներու (entité) ներգործութեան միջոց յարմար, որոնք մշտնապէս կը մղեն խաբէական արարքներու, միջնորդութեան բարձր զգացումներն ու մտածումները, ազնիւ բաղձանքները իրենց կը քաշեն հասանալի բարձրագոյն ճառագայթութեան և ազնիւ ու զարգացած ոգիներ որոնցմէ միայն լուրջ և կարեւոր երեւոյթներու իրադործումը կարելի է սպասել:

Ոգեհարցական նիստերու համար պէտք է ընտրել ազմուկէ հեռու՝ խաղաղ սենեակ մը որ կարապիներով

խառնուած չըլլայ և պարունակէ կարելի եղածին չափ քիչ՝ միայն անհրաժեշտ կարտախները։ Յաջողութեան համար նպատաւոր պայման մըն է փորձերը կատարել միշտ միեւնոյն տեղը, միեւնոյն անձերով, չարթուան միեւնոյն գիշերը, միեւնոյն ժամուն։ Նիստը սկսելէ առաջ ապէկ է ոգեհարցական նիւթերու վրայ խօսակցիլ մէկ ժամու չափ կամ ոգեհարցական գիրք մը կարդալ՝ միտքերը միեւնոյն մտածումով տողորելու և լարելու համար։ Գիշերուան ժամը Յէն (ը․ թ․) առաջ պէտք է ձեռնարկել փորձին։ Առաջին փորձերը պէտք է սեղանով սկսիլ, եթէ խումբը յայտնի մշտնօրէն չունի դեռ։ Այս նպատակին համար կը գործածուին փայտէ թեթեւ եռոտանի և բոլորակ սեղաններ։ Սեղանը կը զետեղուի սենեակին մէկ յարմար կողմը, առանց ծածկոցի, մերկ ըլլալու պայմանաւ, և երբ տանըր գայ՝ խումբին անդամները՝ մէկ այր մէկ կլին ընդմիջաբար կը բոլորուին սեղանին շուրջ և աթոռներու վրայ կը նստին։ Ոգեհարցական նիստերը մթութեան մէջ տեղի կ'ունենան ընդհանրապէս, զի լոյսը հոտանիւթներու վրայ քայքայիչ ազդեցութիւն ունի, բայց սեղանի և գրութեան փորձերու տան կարելի է լուսամտիտիով լամպարներ գործածել կամ լամպարի լոյսը իջեցնելով կէս մթութիւն տալով բերել։ Պէտք է նաեւ սենեակին վարսագործները խնամքով իջեցնել, դուրսէն լոյսի ցրտայման տեղի չտալու համար։

Ոգեհարցուկներու մէջ կանան է նաեւ փորձին սկիզբն ու վերջը աղօթել։ Աղօթքը կ'ընէ խումբին վարիչը, և կը խնդրէ Աստուծոյ իրենց հոգիները բարձրացնել, իրարու հետ ներգաշնակութեան մէջ դնել և իմաստուն ու լուսաւորեալ ոգիներ իրենց քաշելու ընդունակ ընել զիրենք։ Նիստէն վերջ հորհրդակցութիւն կը յայտնէ այն ամէն արդիւնքներուն և ուսուցումներուն համար գոր-

վայելած են։ Աղօթքը պէտք է ըլլայ կարճ և եռանդուն։ Փորձարկութեան միջոցին խիստ կարեւոր է կարգապահութիւնը։ Ամէն ինչ պէտք է վարիչին թողուի։ Կարեւոր է նաեւ որ փորձարկուները գործի մասնագութիւններով մտադրաւոր չըլլան, ուշադրութիւնն այս ու այն ուսարկային վրայ չտարուբերեն, այլ մէկ սիրտ, մէկ հոգի սպասեն ոգիներու յայտնութեան։

Սեղանին շուրջ բոլորուելէ յետոյ՝ մերկ ձեռքերը պէտք է սեղանի վրայ դնել, ձկոյթները միայն իրարու դպցնելով, առանց սակայն մատերու ճնշման, առանց մաքի ձգտումի, առանց սեղանը շարժելու որեւէ ձիգի, և միտքով պէտք է կոչ մը ընել մտեալ սիրելիներու ու այսպէս սպասել։ Երաժշտութիւնն ու խնկարկութիւնը եւս կը նպաստեն յաջողութեան, ուստի այս սպասման ժամանակամիջոցին ալէկ է ցած ձայնով յարմար երգեր երգել և կնդրուել ծխել սենեակին մէջ։ Եթէ միջնէ կէս ժամ սեղանը որեւէ շարժում չընէ, կամ ուրիշ որեւէ ուշադրաւոր չպատահի, պէտք է նիստը վերջացնել, յաջորդանդամներուն վերաւին կրկնելու և վերակրկնելու համար։ Յաջողութեան պարագային՝ սեղանին մէջէն աղմուկներ կը լսուին և քիչ վերջ սեղանը կ'սկսի շարժիլ ու իր մէկ կամ երկու ոտքը վեր վերցնել։ Այդ վայրկեանէն սկսեալ՝ կարելի է հաղորդակցութեան մէջ մտնել գործող գործութեան հետ։

Սուտքին վարիչը միայն պարտի առաջադրել ըլլալիք հարցումները, միւսները պէտք է որ ուղղակի միջամտեն հարցումներուն, բայց կրնան թելադրութիւններ ընել վարիչին՝ պատշաճ ձևով, առանց կարգապահութիւնը խանգարելու։ Հարցումները տեղի ունենալու են քաղաքավար ու խնդրողական ոճով, ո՛չ երբեք հրամայողական կամ պարտադրող։ Իրեւ առաջին գործ՝ հարկ է ստու-

գել թէ ո՛վ է խուժմին մշտիմը, ինչ որ շատ զիւրաւ կ'ատուգուի, զի շատ անգամ մշտիմը կը յայտնուի ինչ ինչ բացասիկ վիճակներով, ինչպէս՝ թմրութիւն, սարսուռ, ջղաձգութիւն, թեթեւ սիրտ խառնուք ելլն, որպիսի նշաններ չեն երևնար միւս փորձարկումներու վրայ։ Բայց եթէ այսպիսի նշաններ չերևնան իսկ, կարելի է ոգիին հարցնել և իմանալ թէ ո՛վ է մշտիմը։ Ասոր համար վարելը կը խնդրէ ոգիէն որ զորօրինակ՝ իրմէ սկսեալ դէպի աջ կամ ձախ համրելով յայտնէ թէ քաներորդն է մշտիմը, այնքան անգամ հարուածներ տալով սեղանին ոտքովը, կամ թէ մշտիմին անունին տառերը հեգելով յայտնէ դանի։ Այս կերպով մշտիմին ո՛վ բլլալը ստուգելէ յետոյ՝ մշտիմը հարկ է նստեցնել խուժմին կեդրոնը՝ սեղանիկի մը զլուխը, ձեռքերը վրան դրած, և միւս փորձարկումները պէտք է որ անոր շուրջ բոլորակ շղթայ կազմեն ձեռք ձեռքի տուած, պայմանով որ ամէն փորձարկու իր աջ ձեռքով բռնէ քովինին ձախ ձեռքը։ Անգամ մը որ ստացուած պատասխանները որոշ, մտացի և յատկանշական գոյն մը առնելով՝ յայտնեն գործող անտեսանելի իմացականութեան մը ներկայութիւնը, կարելի է անոր խորհուրդ հարցնել խուժմին կազմութեան, անոր անդամներու մշտիմական կարողութեան, ինչպէս նաեւ խուժմին հետեւելիք ուղղութեան վրայ, և այդ մասին տրուելիք խորհուրդներու համաձայն ընթանալ։

Ոգեհարցական երեւոյթները վեց դասակարգի կը բաժնուին։

Առաջին՝ սեղանի փորձ որ դիպլոմի (typtologie) կը կոչուի։

Երբոր սեղանը չարժիլ սկսի՝ գործող թաքուն զօրութեան կամ ոգիին հետ հաղորդակցութեան կը մասնուի սա կերպով։ Կը խնդրուի ոգիէն որ այբին տեղ մէկ անգամ,

բեկին տեղ երկու անգամ, գիւմին տեղ երեք անգամ և այսպէս շարունակաբար իւրաքանչիւր տառ քաներորդն որ է, այնքան անգամ գետնը հարուածելով (սեղանին ոտքովը), հեգէ բառերը և այդ կերպով հաղորդէ մեզի իր ո՛վ կամ ի՛նչ բլլալը, իր բսկելիք խօսքերը կամ մեր բրած հարցումներուն պատասխանները։ Այս կերպով սեղանը ոտքի հարուածներ տալով՝ ամբողջ խօսքեր և պարբերութիւններ կը հաղորդէ։ Հաղորդակցութեան այս ձեւը թէև տաղտկացուցիչ ու դանդաղ է, բայց երբոր մշտիմին ընդունակութիւնները աւելնան, անախիստ արագութեամբ կարելի է պատասխաններ ստանալ սեղանէն։ Դիրքովին ոգիներու հետ հաղորդակցելու խիստ անկատար մէկ միջոցն բլլալուն հակառակ՝ սեղանի միջոցաւ ալ երբեմն շատ գարմանալի արդիւնքներ ձեռք բերուած են։ Յիշենք այս կարգի օրինակ մը։

1860-ին իրիկուն մը նաւատէր Պ... ընտանիքը սեղանի մը շուրջ բոլորուած ոգեհարցութիւն կ'ընէր։ Յանկարծ սեղանին մէջ ոգի մը յայտնուելով՝ կը խնդրէ որ Պ. Պ... կանչուի որուն կարեւոր բան մը պիտի հաղորդէ։ Պ. Պ... որ ոգեհարցութեան չէր հաւատար և անդիլի սենեակը իր գլանիկը կը ծխէր, չուզեց գալ։ Այն ատեն ոգին անգամ մըն ալ կը պահանջէ Պ. Պ...-ին գալը։ Վերջապէս դժուարաւ կը համոզեն զինք և կը բերեն սրահ։ Պ. Պ... կը հարցնէ սեղանին — «Ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ» և սեղանը հարուածներով կը պատասխանէ — «Սիրելի Պ. Պ... ես նաւապետ Ռէնիէին եմ, կը յիշէք անշուշտ թէ ձեր շաքարները բուցուցած էի ձեր Պառ Ռոմ առագաստանաւին, երկու ամիս առաջ» — «Այո՛, կը յիշեմ...» — «Շատ լաւ, կուգամ յայտնել թէ տառն օր առաջ ձեր առագաստանաւը ամբողջովին կորսուած է փոթորիկի մը պահուն, Սիմիոն Պէյլի ապառաժուած և

վախին վրայ, Բարեյուսոյ գլուխին մօտերը: Ես և բոլոր
նաւաստիները կորսուեցանք և իմ հօգիս չէր ուղիւ լքել
նաւուն բեկորները որոնց վրայ կը թափառի այն օրէն ի
վեր: Պիտի չհանգստանամ բայց միայն ապահովցնել յե-
տոյ ձեզ թէ ամէն ինչ ըրինք նաւը ազատելու համար,
բայց ծովը չառ գէշ էր և Աստուծոյ կամբքը կատարուե-
ցաւ»): Պ. Պ... չ'ուղիւ հաւատալ այս պատգամին, բայց
սեղանը մէկ ոտքովը արագօրէն զարնելով, կը ձեզէ հե-
տեւեալը («— Ասիկա ճշմարիտ իրողութիւնն է, պիտի
տեսնէք, սիրելի Պ. Պ... թէ նանձի նաւայարդարը ձեզի
պիտի հաստատէ լուրը չորս ամիսէն. մնաւ բարով, Պ.
Պ...»): — Եւ ճիշտ չորս ամիս վերջ Պոլս Ռոմի կո-
րուստին ստոյգ լուրը կը հասնի Պր. Պ...ին:

Երկրորդ՝ ինքնաշարժ գրութիւն (écriture automatique)

Սեղանի փորձով քիչ մը ժամանակ զբաղելէ յետոյ՝
կարելի է փորձել ինքնաշարժ գրութիւնը, կամ նոյն խկ
առաջին անգամէն խկ կարելի է ինքնաշարժ գրութեամբ
սկսել: Ասոր համար թերթ մը ձերմակ թուղթ կը գրուի
սեղանին վրայ և մէտիոմը մատիտ մը առնելով՝ աչքերը
գոցած՝ կը դնէ ձեռքը թուղթին վրայ և կ'պատէ որ
ոգին շարժում տայ իր մատերուն և գրել տայ իր բնե-
լիքները: Այս միջոցին միւս փորձարկուները ձեռք
ձեռքի առած՝ չրջանակ կը կաղմնեն մէտիոմին շուրջ
պայմանաւ որ վարիչը չրջանակէն դուրս մնայ և մէ-
տիոմին քով նստելով՝ վարէ փորձը. կամ թէ միւս փոր-
ձարկուներն ևս, վարիչն ալ միտան, կրնան սեղանին
շուրջ ընդհատել ձեռք ձեռքի առած, և կաղմնելով ընդ-
հատ չրջանակ մը, պայմանաւ որ չրջանակին հետեւ մէկ
ծայրը կենայ մէտիոմը և միւս հետեւ ծայրը գրաւէ
վարիչը որոնք իրարու ձեռք պիտի չբռնեն, որով մէ-
տիոմին աջ ձեռքը և վարիչին ձախ ձեռքը ազատ պիտի

մնան: Մէտիոմը այսպէս գրելու դիրքի մէջ քիչ կամ
չառ սպասելէ յետոյ՝ ձեռքը անդադարաւ կ'անդադ-
մաց կ'սկսի շարժիլ և մատիտը կ'սկսի նշաններ գծել թուղ-
թին վրայ: Առաջին գրութիւններն ընդհանրապէս անըն-
թեւեղի նշաններ կըլլան, բայց քանի՜ փորձեր կը
մէտիոմը վարժուելով տաւերն ու բառերը հետզհետէ
որոշ ձևեր կ'առնեն և վերջապէս ամբողջ խօսքեր կը
գրուին իմաստալից և ընթեւեղի: Զարդացած մէտիոմ-
ներու միջոցաւ ինքնաշարժ գրութիւնը տեղի կ'առնենայ
հրաշալի արագութեամբ և կանոնաւորութեամբ, այնպէս
որ կարծես թէ լոյս աչքով գիտակցօրէն գրուած բաներ
լլային: Ոգիներու հետ հաղորդակցութեան ամէնէն գիւ-
րին, գործնական և արագ միջոցն է այս, որ նաեւ ամէ-
նէն ընդհանրացածն է, լլայով նաեւ է'ն անշուար: Այս
միջոցաւ ձեռք բերուած գրութիւններ շատ անգամ ստորա-
գրուած կ'ըլլան հաղորդակցող ոգիին անունովը և որ աւե-
լին է՝ եթէ ոգեհարցական վտերական երեւոյթ մըն է պա-
տահաճը, հաղորդակցող ոգիին (մեռած անձին) ձեռագրին
յայտնի նմանութիւնները կը կրեն: Երբեմն մէտիոմին
անմանօթ լեզուներով պատգամներ (message) կը գրուին,
որոնք եթէ անիմանալի լլան ներկաներուն, կարելի է պա-
հանջել որ ծանօթ լեզուով գրուի այն օտարալեզու պատ-
գամներուն բացատրութիւնը կամ թարգմանութիւնը: Ա-
մէն անգամ որ գրուածքը չիօթ, անընթեւեղի կամ անի-
մանալի է, լլայ օտար կամ ծանօթ լեզուով, կարելի է
միևնոյն կերպով բացատրութիւնը պահանջել և ստանալ:

Երբեմն գրուած մէտիոմները կըլլան ոտանաւոր: Մեր
կատարած անձնական փորձերու միջոցին ժամանակ մը
ունեցանք մէտիոմ մը որ յանուն այս կամ այն ոգիին
կը գրէր ոտանաւոր պատգամներ, հոյերէն և փրանսերէն
լեզուներով, հակառակ անոր որ փրանսերէն շատ քիչ

գիտէր : Անկարելի էր չզարմանալ տեսնելով թէ ի՞նչպէս երկտողէն սկսեալ քառասող , մինչև ութ կամ տասը սող-նոց ոտանաւորներ կը գրուէին հիանալի արագութեամբ և ա՛յնպիսի ճոխ յանդերով որ մի որևէ վարժ քերթող միայն այդ յանդերը ճարելու համար առնուազն քառորդ կամ կէս ժամ խոկալու պէտք ունէր : Թէ՛ սեղանի փորձի մըջոցին թէ՛ ինքնաշարժ գրութեան ատեն մշտիմը ընդ-հանրապէս արթուն և սթափ վիճակ մը կ'առնեայ , բայց ինքնաշարժ գրութեան ատեն շատ անգամ կէս իմրութեան կամ կէս դրանի (trance) կ'ենթարկուի : Ինք-նաշարժ գրութեան միջոցաւ շատ զարմանալի արդիւնք-ներ ձեռք բերուած են որոնց իբր ամէնէն յատկանշականը կը յիշենք հետեւեալ օրինակը :

Վերմոնի մէջ (Ս.մերիկա) երիտասարդ մը իր բարե-կամներու միջոցաւ մի օր ներկայ կը գտնուի և կը մաս-նակցի ոգեհարցական նիստի մը : Մինչև այն օրը ոգե-հարցական հրաշքները ծաղրած էր , զանոնք նկատելով խաբէութիւններ , առանց երբեք կասկածելու թէ ինք իսկ տէր էր մէտիոմական ձիւքերու : Հաղիւ թէ նիստը սկսած էր և ահա սեղանը՝ սրուն շուրջ բոլորուած էին ներկաները , սկսաւ արագ հարուածներ տալ և յանկար-ծական ու անկանոն շարժումներէ վերջ՝ երիտասարդին ծունկերուն վրայ տապալկեցաւ , հասկցնելու համար թէ մէտիոմ էր ինք : Յաջորդ իրիկունը երիտասարդը հը-րաւիրուեցաւ մասնակցիլ երկրորդ նիստի մը որու միջոցին աւելի կարեւոր երեւոյթներ տեղի ունեցան : Երիտասարդը յանկարծ ենթարկուեցաւ դրանի , թմրութեան վիճակ մը՝ որու մասին պիտի խօսինք ի վերջոյ , և մատիտ մը առնելով՝ դրեց պատգամ մը ստորագրուած ներկայ փոր-ձարկուներէն մէկուն մօտած դաւակին անունով որուն գոյութեան վրայ երիտասարդը չէր իսկ կասկածեր : Անկէ

յետոյ երիտասարդը շատ անգամ մասնակցեցաւ ոգեհար-ցական նիստերու : 1872 Հոկտ.ի վերջերը նիստի մը մի-ջոցին երիտասարդը դրեց պատգամ մը , այս անգամ հան-գուցեալ անուանի Անգլիայի վիպագիր Չարլս Տիքընսի ստորագրութեամբ որ կը խնդրէր իրեն համար յառաջի-կայ Նոյեմբեր 15ին մասնաւոր նիստ մը կազմակերպել : Այս խնդրանքը յաջորդ նիստերու միջոցին ալ քանիցս կրկ-նուեցաւ : Վերջապէս Նոյ . 15ի նիստին մէջ երիտասարդը ստացաւ Չարլս Տիքընսէ ընդարձակ պատգամ մը որով հանգուցեալ վիպագիրը կը խնդրէր մշտիմին միջոցաւ լրացնել իր մէկ վէպը Edwin Drood, որ իր վերահաս մա-հովը կիսատ մնացած էր : Այս պատգամին մէջ կը յայտ-նուէր թէ Տիքընս երկար ատենէ ի վեր միջոցը կը փնտէր իր այս նպատակին համեմու (վէպը լրացնելու) , և հիմա վերջապէս այս գործը կատարելու յարմար մշտիոմ մը գտած էր յանձին երիտասարդին , որմէ կը խնդրէր այս գործին յատկացնել իր արամադրելի պարտաւ ժամանակը : Մէ-տիոմը ընդունեց այս խորհրդաւոր հրաւերը և քիչ ատե-նէն ակներև դարձաւ թէ ստուգիւ հաշակաւոր վարպե-տին ձեռքն էր որ կը գրէր մշտիոմին միջոցաւ : Երիտա-սարդը օրական 10 ժամ զոհեց այս ստորօրինակ աշխա-տութեան և վեց ամսուան մէջ արտադրեց 12 հալար թերթ ձեռագիր , ինչ որ կը ներկայացնէր 400 էջնոց ու-թածալ հատոր մը : Այսպիսի խորհրդաւոր եղանակով մը աւարտեցաւ Չարլս Տիքընսի ընդհատեալ վէպը որ այս-օր ամբողջական վիճակի մէջ հրատարակուած է : Բոլոր քննադատները վկայած են թէ Չարլս Տիքընսի վէպին յետ մահու (postume) գրուած այս վերջին մասին լեզուն և ոճը , մինչև անգամ ուղղագրութիւնը կը կրէ բոլոր քննադատ առանձնացատկութիւնները հեղինակին լեզուն , ոճին և ուղղագրութեան , թէ վէպին ճիշդ ընդհատուած

տեղէն իսկ սկսեալ է երկրորդ մասը և ասիկա ա՛յնպիսի կատարեալ միութեամբ և համաձայնութեամբ մը որ աւմէնէն վարժ և սրտատես քննադատան իսկ պիտի չկրնար որոշել թէ ո՛ւր կը վերջանայ հեղինակին կենդանի ձեռքով գրուած մասը և ո՛ւր կ'սկսի մէտիոմի՞ն ձեռքով գրուածը : Վէպին անձերէն իւրաքանչիւրը կը շարունակէ ըլլալ ա՛յնքան կենդանի, ա՛յնքան դիւրիք, ա՛յնքան լաւ ներկայացուած երկրորդ մասին որքան առաջինին մէջ : Եւ ամէնը այս չէ . հոն (երկրորդ մասին մէջ) կը ներկայացուին նոր անձնաւորութիւններ, (Տիքընս սովորութիւնն ունէր իր գործերուն մէջ միշտ մտցնելու նոր անձեր մինչև պատմութեան վերջին տեսարանը) որոնք սակայն առաջին մասին հերոսներուն կրկնումը չեն, ոչ ալ փայտամարդեր, այլ կենդանի նկարագիր ունեցող ճշմարիտ ստեղծումներ : Ասելոյնս՝ քննաւ թէ մէտիոմը որ Չարլս Տիքընսի խորհրդաւոր տիգրէտովը և անդիտակից ինքնաշարժութեամբ գրած է այս վէպին բնդհամեալ մասը, անդրադէտ մէկը եղած է որ կեանքին մէջ մէկ էջ իսկ բան գրած չէ գրական արժէք ունեցող և ո՛չ ալ կուրող է զրեւու : Թո՛ղ որ անոնք որ Չարլս Տիքընսի գործերը կարդացած են (Բիւզանդիոն քանի մը տարի առաջ թարգմանեց անոր մէկ սքանչելի վէպը՝ Օղիլիէ Դուլիպը) պիտի համազուին թէ անկարելի է որ նոյն իսկ գրողէս մէկը կարող ըլլայ հաւատարմօրէն նմանցնել Չարլս Տիքընսի ա՛յնքան ինքնատիպ ոճն ու արուեստը :

Երրորդ՝ դրանս և ևեռնաւմնացում (trance et incorporation) :

Ներմարմնացումի երեւոյթները տեղի կ'ունենան այն ատեն երբ մէտիոմը դրանս կոչուած վիճակին ենթարկուած է : Դրանսը տեսակ մը մագնիսական քուն է, կամ աւելի ճիշտ՝ այդ քունին մէկ առաջացած և խորազոյն առ-

տիճանը, սա տարբերութեամբ որ մինչդեռ քնածութեան ատեն մագնիսացիոյ մը կայ որ ենթական կը քնայնէ, դրանսի մէջ մագնիսացիոյ ղեկը կը կատարէ անկրեւոյթ ոգին որ կ'ուզէ մէտիոմին միջոցաւ յայտնուիլ և որ թաքուն ուղեւցութեամբ մէտիոմը կ'ենթարկէ այդ վիճակին : Դրանսը կրնայ նաեւ արդիւնք ըլլալ ինքնաթեւադրութեան կամ նոյն իսկ փորձարկուներու մտաւոր անդիտակից թելադրութեան, ինչպէս նոյն պատճառին արդիւնք կրնան ըլլալ ոգեհարցական բոլոր կարծեցեալ երեւոյթները որոնց մասին յետոյ պիտի խօսինք : Դրանսի միջոցին ենթական խոր քունի և թմրութեան մէջ է . ինչպէս որ ինքնին կը քնանայ, նոյնպէս ինքնին կ'արթննայ, երբոր վերջնանս ոգեհարցական երեւոյթները, վրդովեալ վիճակի մէջ, վիճակ մը որ յամբարար կը փարատի և մէտիոմը կը վերադառնայ իր բնականան (normal) կացութեան : Ոգին դրանսի միջոցին կը մարմնանայ մէտիոմին մէջ և անոր բերնովը կը յայտնէ իր պատգամները : Շատ անգամ յայտնուող ոգիին ֆիզիքական և բարբաւ կան նկարագիրը յատկանշող դիմադծութեան և ձայնի զարմանալի փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենան մէտիոմին վրայ : Մէտիոմին դէմքը կ'առնէ ոգեկոչեալ անձին դիմադծութիւնը կամ անոր մօտ բան մը և ձայնը կ'ստանայ ոգեկոչեալ անձին ձայնին չեչաք կամ անոր մօտ բան մը : Նիստին տեղութեան միջոցին իրարու ետեւ քանի մը ոգիներ կը ներմարմնանան չափ անգամ մէտիոմին մէջ և ամէն անգամ որ ոգին փոխուի, մէտիոմին դիմադծութիւնն ու ձայնն ալ անոր համեմատ կը փոխուի : Դրանսի ենթարկուած մէտիոմը պէտք է որ հանգստօրէն տարածուած ըլլայ բազմոցի մը վրայ՝ զլուխը դէպի հիւսիս և ոտքերը դէպի հարաւ և փորձարկուները անոր շուրջ պէտք է որ չդիմաց կաղմնն, պայմանաւ որ միշտ վարիչը տղատ ըլլայ : Կարելի

է նաեւ մշտիւմը փորձողներու շրջանակէն դուրս բայց անկէ ո՛չ շատ հետեւ բազմոցի մը կամ թիկնաթուռի մը վրայ զհանգել, և այն տառն փորձարկուները փոխանակ ոտքի վրայ չլիթայ կազմելու՝ կրնան սեղանի մը շուրջ բոլորութիւլ, կանխաւ նրանմանութեամբ ձեւով:

Երբոր ներմարմնացումը կատարեալ բլլայ, կարելի է անհետիւր կիսովին լուսաւորել վեր հանելով ճրագը, բայց ամէն անգամ որ մէկ ողին քաշուի, մինչև յաջորդ ողիի մը ներմարմնացումը, ճրագը կրկին իջեցնելու է, դիւրացնելու՝ համար ողիներու հասանաւորային ազդեցութիւնը:

Ինչպէս ինքնաշարժ զրութեան տառն՝ ներմարմնացումի միջոցին ևս պատահած է որ ողիին ներհնչման տակ մշտիւմն իր չզխտցած օտար լեզուները խօսի, այսինքն՝ ողին իր լեզուովը խօսեցնէ մշտիւմը: Յիսուսի աշակերտներուն Ս. Հոգիին ներհնչումին տակ վերնատան մէջ օտար լեզուներ խօսած բլլալու նրաքոր որ Գործք Առաքելոցի մէջ պատմուած է, կը բացատրուի այս ողեհարցական երեւոյթով, զի այդ նրաշարժ լեզուախօսութիւնն ալ ողեհարցական երեւոյթ մըն է, բայց բարձրագոյն աւաիճանաւ: Ներմարմնացումի խիստ զարմանալի իրողութիւններ բազմաթիւ են ողեհարցական տարեղբութեանց մէջ որոնցմէ յիշենք երկու հաար:

Պր. Թ. Սիմքիս երբեք չէր հաւատար հանդերձալ կեանքի և ողեհարցութիւնը կը նկատէր իրեն ամերիկեան նորագոյն զաւեշտ մը: Յիլատէլֆիայի մէջ հետաքրքրութենէ շարժուած կ'երթայ անանկ համալուսար մշտիւմ Հանրի Կորտնը: Այն պահուն որ անոր սրահէն ներս կը մտնէ, մշտիւմը կ'ենթարկուի դրանսի և կը թուի մարմնանալ իրեն օտար էութեան մը մէջ: Իսկոյն ձեռքը դէպի Պ. Սիմքիս կ'երկնցնէ, արագօրէն բռնելով, — «Թ'օ'մ' ի՛նչպէս ևս, երջանիկ եմ քեզ հոս տեսնելով, ևս քու

հին բարեկամդ՝ Միքայէլ Գ... ևս» . յետոյ՝ պզտիկ լուսթենէ մը վերջ, — «Ես և ուրիշ մի քանիներ, մզեցինք քեզ հոս գալու որպէսզի քեզի տանք ապացոյցները հոգիի անմահութեան զար դուն կը մարմնա»: Սաուգիւ Միքայէլ Գ... Պ. Թ. Սիմքիսի՝ գոլէճի բարեկամներէն մին էր, մեռած երեք տարիէ ի վեր: Պ. Սիմքիս Ամերիկա կը գտնուէր հաղիւ վեց օրէ ի վեր, և բացարձակապէս օտար և անծանօթ էր այս միջավայրին: Ամերիկայի մէջ ո՛չ մէկուն տալիս արտասանած էր Միքայէլ Գ... ի տնունը որուն վրայ չէր խի մտածած երկար տառնէ խլեր: Միքայէլ Գ... Հանրի Կորտնի միջոցաւ, Պ. Սիմքիսի կը յիշեցնէ ինչ ինչ միջադէպեր մտերմական բնութիւն ունեցող որով կը հաստատուի կատարեալապէս իր ինքնութիւնը (identité):

Նիւ-Եորքի մէջ գաաաւոր և ծերակոյտի նախագահ Պ. Էսմինս ազդիկ մը ունէր, Օր. Լորա, որուն մշտիւմութեան կարողութիւնը յայտնուեցաւ ինքնամին երեւոյթներով: Այս երեւոյթները վերջապէս գաաաւորին հետաքրքրութիւնը շարժեցին և սկսաւ նիստեր կազմակերպել: Այն տառն է որ Օր. Լորա դրանսի ենթարկուեցաւ ու եղաւ խօսող մշտիւմ (medium parlant): Երբոր Լորայի մէջ տարբեր անձնաւորութիւն մը (ողի) կը ներմարմնանար (s'incarner, s'incorporer), անիկա երբեմն իր չզխտցած լեզուները կը խօսէր: Իրիկուն մը երբոր երկատասանեակ մը անձեր համախմբուած էին Պ. Էսմինսի տունը, Նիւ-Եորքի արուեստագէտ մը, Պ. Կըրլին ալ եկաւ՝ ընկերացած անծանօթ անձի մը՝ Էլմանկէլիսէս կոչուած Յոյնի մը հետ: Քիչ վերջ Օր. Լորայի մէջ յայտնուեցաւ անձնաւորութիւն մը որ սկսաւ խօսք ուղղել յոյն այցելուին անգլիերէն լեզուով և անոր հաղորդեց բազմաթիւ եղելութիւններ որոնք կը միտէին ապացու-

ցանկեւ շատ տարիներ առաջ մեռնող իր մէկ մտերիմ բարեկամին անձնաւորութիւնը և որուն գոյութիւնը կ'անգիտանային բոլոր ներկաները , ինչպէս նաև մշտնադարձ : Մանկամարդ աղջկան բերնով Պ . Էվանկելիտէսի հետ խօսող անձնաւորութիւնը (ոգին) անգլիներէն զԺաւարութեամբ խօսիլ կը թուէր և ասին ասին կ'արտասանէր յունարէն լեզուով ամբողջ նախադասութիւններ : Պր . Էվանկելիտէս սկսաւ ինք ալ յունարէն խօսիլ որուն Օր . Լորա կը պատասխանէր մերթ յունարէն մերթ անգլիներէնով : Պ . Էվանկելիտէս հետեւեալ օրը և ուրիշ օրեր ալ եկաւ դատաւորին տունը և Օր . Լորայի հետ վերսկսաւ իր խօսակցութիւնը միշտ նոյն կերպով և կատարելապէս համոզում գոյացուց մշտնադարձ միջոցաւ յայտնուող իր հանդուցեալ բարեկամին ինքնութեան վրայ : Ասիկա (ոգին) Օր . Լորայի բերնով խմոցուց նաև իրեն Յունաստան գտնուող իր որդիներէն մէկուն մահը , մինչդեռ Պր . Էվանկելիտէսի Ամերիկա մեկնած միջոցին՝ իր այդ որդին կատարեալ առողջութիւն կը վայելէր : Տանն օր յետոյ Պր . Էվանկելիտէս ստացաւ նամակ մը ուր կը գտնուէր իր այդ որդին ստոյգ մահը : Պ . Էվանկելիտէս հաստատէ թէ իր աղջիկը ո՛չ միայն յունարէն չէր գիտեր , այլ կեանքին մէջ բառ մը իսկ չսո՞ւսէր չէր այդ լեզուով . կ'աւելցնէ նաև թէ ուրիշ առիթներու մէջ Օր . Լորա մինչև 13 զանազան լեզուներ խօսած է , մինչդեռ իր բնականօրէն վիճակին մէջ միայն անգլիներէն և ֆրանսերէն գիտէր :

Զորբորդ՝ նոգեկան տեսողութիւն և շտղողութիւն (visions et auditions psychiques) :

Մշտնադարձ երբոր յատկատեսութեան (clairvoyance) կարողութիւնն ստանայ , ոգիները տեսնելով ուղղակի կը խօսակցի անոնց հետ և հաղորդակցութիւնն այս կերպով

տեղի կ'ունենայ : Այս պարագային մէջ մշտնադարձ սովորաբար գրեթէ արթուն կ'ըլլայ կամ կէս դրանաի ենթարկուած , միշտ պահելով իր գիտակցութիւնը : Տեսողութեան երեւոյթները առաջ կուգան կատարեալ մթութեան մէջ . մշտնադարձ պէտք չէ որ անջատ կենայ փորձարկուներէն , այլ անոնց հետ կրնայ նստիլ սեղանին շուրջ , մաս կազմելով չըջանալի : Ոգիները տեսանելի են միայն մշտնադարձ և միւս փորձարկուները ոչինչ կը տեսնեն :

Ինչպէս յայտնի է , հին ու նոր պատմութիւններու մէջ խիստ բազմաթիւ են ոգիներու երեւման դէպքեր որոնք կը նոյնանան բազմաթիւ երեւոյթներու այս դատարարին հետ : Այս տեսակէն ալ յատկանշական օրինակ մը տուած ըլլալու համար յիշենք հետեւեալը :

Իշխանուհի Մարի Գարտա 1899 Ապրիլ 2ին Սթոքհոլմի մէջ ներկայ եղաւ ոգեհարցական նիստի մը ուր կար յատկատես մշտնադարձ մը : Սա իշխանուհիին կը ծանուցանէ թէ իր քով կը տեսնէ ոգի մը և որուն խիստ մանրամասն նկարագրութիւնը կ'ընէ , որով իշխանուհին յայտնապէս կը ճանչնայ թէ իր մեռած ամուսինն է այն : Մշտնադարձ կ'ըսէ թէ ոգիին անունը Ժան է (ինչ որ ճիշտ էր) թէ «Մարի , Մարի» կը կանչէ և կ'ուզէ խօսիլ իրեն հետ : Ասոր վրայ մշտնադարձ միջոցաւ իշխանուհին և ոգիին միջև տեղի կ'ունենայ երկար խօսակցութիւն մը խիստ մտքամական խնդիրներու նկատմամբ որոնց մասին իշխանուհիին ամուսինն զատ ոչ ոք կրնար ծանօթութիւն ունենալ : Ի մէջ այլոց՝ կը յիշեցնէ անոր հրդեհ մը որ պատահեցաւ Պոլինեի (Պելճիգա) դղեակին մէջ երբոր իր մարմինը կը գտնուէր դադաղին մէջ և իշխանուհին՝ նուազած , անոր քով : Այս նշանակելի և սոսկալի պատահարը բոլորովին անձանօթ էր հոն ներկայ եղողներուն և իշխանուհին իսկ այդ պահուն չէր մտածեր անոր վրայ :

Հինգերորդ՝ փիզիկական երեւոյթներ (phénomènes physiques) :

Մինչև այստեղ նշանակուած երեւոյթներու չորս դասակարգերը ենթակոյտական են (subjectif), քանզի այդ երեւոյթները մշտնապէս մէջ տեղի կունենան և անոր վերահսկման վրայ հիմնուած են, բայց ոգեհարցութիւնն ունի աւարկայական երեւոյթներ (objectif) փորձարկուներու վկայութեամբ և գործիքներու միջոցաւ ապացուցանելի։ Ընդունուած է թէ դրանք միջոցին մշտնապէս կ'արտահոսի իր մագնիսական կամ հոգեկան ուժը (force psychique), կամ իր սարսղին (perispit) որ է օգիւղ-դիաղներու (occultiste) աստեղային մարմին (corps astral) կոչած եթերային էութիւնը։ Այս արտահոսումը ինչպէս գրած ենք նախորդ գլուխին մէջ, տեղի կ'ունենայ նաև մագնիսական խոր քունի մէջ։ Դրանք ինչքան խորունկ ըլլայ, արտահոսումն ա՛յնքան կատարեալ կըլլայ և արտահոսումն ինչքան կատարեալ ըլլայ, ա՛յնքան աւելի կարեւոր երեւոյթներ ձեռք կը բերուին։ Կ'ենթադրուի թէ ոգին մշտնապէս արտահոսած այս ուժը կամ անոր եթերային մարմինը գործածելով է որ կ'իրագործէ ոգեհարցութեան աստղայական երեւոյթները որոնց մէկ դասակարգը կը կազմեն փիզիկական կոչուածները։

Ֆիզիքական երեւոյթներ են շեյիտափունը (levitation), ուղղակի գրութիւնը կամ հոգեգրութիւնը (écriture directe ou psychographie) և ուրիշ խիստ բազմապիսի քմահաճ երեւոյթներ։ Զորօրինակ՝ սենեակին այս ու այն կողմէն տեսակ տեսակ աղմուկներ կամ ձայներ կը լսուին, նուազարան մը ինքնին կը զարնուի, զանգակ մը կը հնչուի ինքնին, սեղանը ինքնին կը վերցնէ ոտքը և հարուածներ տալով խօսքեր կը հեղէ կամ երբեմն ալ սեղանին մէջէն լսուած մանր հարուածներով պատասխան-

ներ կը արուին, աւարկաներ ինքնին տեղէ տեղ կը փոխադրուին, սեղանը դեանէն վեր կը բարձրանայ, երբեմն նոյն իսկ մշտնապէս, թեթեւ հով մը կ'ելլէ սենեակին մէջ և պատահաններուն վարդոյցները կը շարժէ, աներեւոյթ ձեռքեր ծախ կը զարնեն, ներկաներուն կը դպչին կամ ապտակներ կուտան անոնց, աներեւոյթ չըթուէք մը համբույցներ կը դրոշմէ փորձարկուներու այտերուն վրայ և համբույցներու շաչիւնը կը լսուի ամենէն, և ին և ին։ Երբեմն ոգին կը գործէ տարտապաման ուժով։ Երկու տարի առաջ նշանաւոր մշտնապէս Էօզաբիա Բալաուինայի միջոցաւ խաւացի Բրոֆ. Բիօ Ֆրանս և ուրիշ գիտնականներու կատարած մէկ փորձի միջոցին 8 քիլօ ծանրութեամբ խոշոր սեղան մը օգին մէջ բարձրացաւ, յետոյ աներեւոյթ ուժը այդ սեղանը ջախջախելով կտոր կտոր բրաւ։

Ուղղակի գրութեան երեւոյթը տեղի կ'ունենայ սա կերպով։ Տուփի մը մէջ թուղթ և մատիտ կը դնեն և սուփը գոցելով, ի հարկին կնքելով, մշտնապէս ո՛չ շատ հեռու տեղ մը կամ դարակի մը մէջ կը զետեղեն, կամ երկու քարետախտակներու մէջտեղ դնելով քարեգրիչի կտոր մը, քարետախտակները ամրապէս իրարու կը կապեն, և կապերը կը կնքեն։ Նիստը լրանալուն՝ երբոր սուփը կը բանան կամ քարետախտակները իրարմէ կ'անջատեն, անոնց վրայ կը գտնեն ոգիներու կողմէ գրուած պատգամներ։

Ֆիզիքական երեւոյթներն ալ կ'ստացուին մթութեան մէջ։ Մշտնապէս գրանաի ենթարկուած կ'ըլլայ երբեմն կէս դրանի մէջ ալ ֆիզիքական սղախիկ երեւոյթներ առաջ կուգան։ Ուղղակի գրութեան երեւոյթներ ձեռք բերուած են նոյն իսկ կատարեալ լոյսի և մշտնապէս բնականոն վիճակին մէջ։ Փորձարկուները պէտք է որ չըջնանալ կազմեն ոտքի վրայ կամ սեղանին շուրջ։ Փորձարկուներէն

անդիտակցօրէն բխած մագնիսական ուժն ալ կը կարծուի թէ դեր ունի ֆիզիքական երևոյթներու արտադրութեան մէջ, զի ոգին կ'օգտուի նաև այդ հաւաքական ուժէն ինչպէս կ'իւրացնէ նաև ուժեր միմադրութիւն: Արդէն ոգեհարցական փորձերու մէջ փորձարկուներու ներկայութեան և անոնց շրջանակ կազմելուն նպատակն է առաջ բերել պէտք եղած հոսանուտային ուժը ոգիներու յայտնութեան համար:

Յիշենք մէկ երկու հետաքրքրական օրինակներ այս կարգէն:

Պ. Ռընէ Լըպոն ոգեհարցական փորձի մը մէջ, ուղեկելով իր խօսքը աներեւոյթ ոգիին որ ֆիզիքական երևուոյթներով կը յայտնուէր, կը հարցնէ. — «Ո՞վ ես դուն» . — «Ես քու մօրեղբայրդ եմ» կ'ըսէ ոգին սեղանի հարուածներով: — «Ապացոյցը տուր մօրեղբայրս ըլլալուդ» . — «Քեզի հետ արդէն խօսակցած եմ, անցած տարուան Հոկտեմբերի մէջ. յետոյ այս ձմեռ՝ Դեկտեմբերին ու Փետրեմբերին»: Ասկիւ ձիւտ էր. և հոն գտնուողներէն ո՛չ ոք չէր գիտեր այս մանրամասնութիւններն ու թուականները: — «Կ'ուզեմ փոխադրուիլ դաշնակին մէջ, կը շարունակէ ոգին, դուն գիտես թէ ի՞նչքան կը սիրէի երաժշտութիւնը»: Հազիւ թէ սեղանը այս բաղձանքը յայտնած էր, և ա՜նա բոլոր ներկաները խիստ որոշապէս կը լսեն դաշնակին մէջ ըստ խաղին հնչուիլը, խորհրդաւոր ձեռքէ մը զարնուելով: Զգայախաբուրթեան մը խաղալիքն ըլլալ կարծեմ»: Պ. Ռընէ Լըպոն կը խնդրէ ոգիէն որ անգամ մըն ալ կրկնուի պատահածը: Այն պահին ո՛չ միայն ըսն, այլև այդ խաղին բոլոր տառիճանները կը հնչուին: Յետոյ բոլոր խաղերը վերէն վար և վարէն վեր կը հնչուին: Ապա ոգին կրկին սեղանին վերադառնալով կ'ըսէ. — «Քեզի ապացոյցը տուի զոյութեանս, հիմա

պիտի ապացուցանեմ իմ ինքնութիւնս. դաշնակին չուրջ բոլորուեցէք. հոն պիտի վերադառնամ»:»

Հազիւ թէ դաշնակին չուրջ բոլորուելով՝ ձեռքերնին վրան կը դնեն, և ա՜նա կը լսուի նուագուիլը երաժշտական կտորի մը զոր Պր. Ռընէ Լըպոնի հանգուցեալ մօրեղբայրը որ նշանաւոր երաժիշտ մըն էր (նոյն ինքն ոգին), շարադրած էր իր կենդանութեան: Ի վերջոյ՝ դաշնակը իր ոտքերուն վրայ կը բարձրանայ և ծանրօրէն կ'իջնայ և ասիկա կը կրկնուի դեռ երկու անգամ: Զօրեղ ճարձատիւն մըն ալ և ամէն ինչ կը վերջանայ:

Յիմնապետ Գուքս, Մեծն Բրիտանիայի հոգեբանական ընկերութեան նախագահը, կը վկայէ թէ ստացած է քաբեախտակի վրայ ինքնին գրուած բազմաթիւ պատգամներ, համբաւաւոր մէտիոմ Սլատի միջոցաւ: Անգամ մը՝ երբ մէտիոմ Սլատի ձեռքերը սեղանին վրայ կը հանգչէին և անոր բոլոր մարմինը, ոտքէն մինչև գլուխը, ամէնուն աչքին առջև էր, կ'աւանդէ քարեախտակը որ կանխաւ քննած էր, ապահով ըլլալու համար թէ վրան գրուած բան մը չկար, և անոր վրայ դնելով քարեգրիչի կտորիկ մը, քարեախտակը կը փակցնէ սեղանին տակի երեսին: Իսկոյն, ազմուէկ մը կը լսուի, իբրև թէ մէկը կը գրէր քարեախտակին վրայ: Քիչ վերջ քանի մը յանկարծական հարուածներ կը ջուլցնեն թէ գրութիւնը վերջացած է, քարեախտակը կը դարձուի և վրան կը կարգացուի յատակ տառերով գրուած սա պատգամը. «Սիրելի՛ յիմնապետ, դուք կը քննասիրէք նիւթ մը որ կ'արժէ ձեր բովանդակ ուշադրութիւնը, այն մարդը որ կը յաջողի հաւատալ այս ճշմարտութեան, լաւագոյնը կ'ըլլայ շատ պարագաներու մէջ: Այս է մեր նպատակը, երբոր մենք վերստին կուգանք երկրի վրայ՝ մարդիկը աւելի իմաստուն և աւելի մաքուր ընելու փափաքէն մղուած»: :

Ուղղակի գրութեան մէջ ալ պատահած է որ մշտն-
ապես անձանօթ լեզուներով պատգամներ գրուին կամ գրու-
թիւնը կրէ հաղորդակցող մեղեալին ձեռագրին կատար-
եալ նամակութիւնը :

Վեցերորդ՝ նկարացումի և աննկարացումի երեւոյթներ
(matérialisation et dématérialisation) .

Ոգեհարցութեան առարկայական երեւոյթներու դա-
սակարգէն են նաեւ նիւթացումի և աննիւթացումի երե-
ւոյթները : Գործող խնայական ուժը կամ ոգին մշտնապէս
բխած՝ հոսանիւթը (corps astral) և ուրիշ միջնորոտային
հոսանիւթներ (fluide) իւրացնելով և խտացնելով, կը նիւ-
թականանայ այլեւայլ աստիճաններով : Նիւթացումի առա-
ջին աստիճանին մէջ ոգին միայն լուսանկարելի է, բայց
ոչ տեսանելի, երկրորդին մէջ լուսանկարելի է և միան-
գամայն տեսանելի բոլոր ներկաներուն, երրորդին մէջ որ
կատարեալ նիւթականացումն է, թէ՛ լուսանկարելի է,
թէ՛ տեսանելի, թէ՛ չօշափելի : Նիւթականացման ուրիշ
աստիճանի մը մէջ ոգին միայն չօշափելի և լուսանկարե-
լի է, բայց ոչ տեսանելի :

Ներմարմնացումի, տեսողութեան, զիւրջողովի և
ինքնաշարժ գրութեան երեւոյթներու տառն թէ՛ ոգին
անտեսանելի է կամ միայն մշտնապէս տեսանելի, բայց
չառ անգամ պատահած է որ այդ միջոցին փորձի համար
զետեղուած լուսանկարչական բլաքներու վրայ ամբողջա-
կան կամ մասնական եթերային կերպարանքներ տպաւոր-
ուին : Յիշուցական երեւոյթներու տառն աւելի յաճախ-
օրէն լուսանկարելի է ոգին, և ընդհանրապէս տեսանելի
ու չօշափելի նիւթականացումներու երեւոյթներն ալ ֆիզի-
քական երեւոյթներու հետ յարակցօրէն կը պատահին :

Նիւթականացումը կ'ըլլայ ստորտամ կամ որոշ, ամ-
բողջական կամ մասնական : Մերթ միայն տարտամ լոյսեր

կ'երեւին, գնտաձե կամ ուրիշ ձեւերով, մերթ միգամածա-
յին լուսաւոր գոլորշիներ որ մարդկային մարմնի տարտամ
նամակութիւն մը կ'ուրուագորեն : Երբեմն միայն լուսաւոր
ձեւքեր կ'երեւին որ ներկաներու կը դպչին, կամ առար-
կաներ տեղէ տեղ կը փոխադրեն, կամ մատիտն առնե-
լով սեղանին վրայ պատգամ մը կը գրեն . երբեմն միայն
դէմքեր կ'ուրուագրեն որոնց մարմինը պարուրուած կ'ըլլայ
կազային վերաբերուով մը, և երբեմն ոգին իր ամբողջա-
յին կերպարանքով կը նիւթականանայ, հագուած կապուած
և կատարեալ իր բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ, կը
չըջի ներկաներուն մէջ, կը դպչի անոնց, կը խօսակցի
հետեւին և ին :

Նիւթականացումը եթէ կատարեալ չըլլայ, ներկանե-
րէն իւրաքանչիւրը իր յատկատեսութեան աստիճանին
համեմատ տպաւորութիւն կը կրէ . այսպէս՝ շատ անգամ
մինչ տեսանող մշտնապէս որոշակի կը տեսնէ ոգին, ուրիշ
մը փայլուն կէտ մը միայն կը նշմարէ, ուրիշ մըն ալ լու-
սաւոր ձեւ մը, մինչդեռ ուրիշներ ալ ոչինչ չեն տեսներ :

Գործող ուժը կամ ոգին ո՛չ միայն կրնայ ինքզինք
նիւթականացնել, այլ և կրնայ իջողէ մարմնացնել
նիւթական առարկաներ, այսպէս՝ պատահած է որ ներ-
կաներու աչքին առջև ոգին մէջ ծաղիկներ դոյնան և ներ-
կաներուն վրայ թափին և քիչ վերջ ցնդին իրրեւ գոլորշի :

Աքոր (apport) կոչուած երեւոյթներն ալ ճիշտ հակա-
դարձն են նիւթացումի երեւոյթներուն : Գործող ուժը
(ոգին) ինչպէս կրնայ եթերի խտացումով իջողէ առար-
կայ մը նիւթականացնել, նոյնպէս կրնայ նիւթը տարբա-
ղադրելով առարկայ մը աննիւթացնել . այսպէս՝ դուրան
ծաղիկներ, պտուղներ կամ այլ առարկաներ բոլորովին
փակ սենեակէ մը ներս կը թափանցեն, կամ ներսէն նը-
մանօրինակ առարկաներ դուրս կը փոխադրուին :

Նիւթականացումի և աննիւթացումի երեւոյթներու ատեն մշտիմը խոր դրանաի մէջ կ'ըլլայ և շատ անգամ առանձնացած մշտիոմական խցիկին մէջ : Մշտիոմական խցիկը (cabinet medianique) կը կազմուի ընդհանրապէս փորձի սենեակին մէկ անկիւնը սե վարագոյրով մը բաժնելով ներկաներու յատկացած մասէն : Փորձարկուները կրնան չլիթայ կազմել կամ սեղանի շուրջ բոլորուիլ :

Նիւթացումի, աննիւթացումի, ինչպէս նաև ֆիզիկական երեւոյթներու ատեն, ուր հոսանուտային արտահոսումը քօրաւոր է, մշտիոմին մարմնէն ստուգիւ բան մը կը պակսի, և ասիկա կ'ապացուցուի նախ սա փաստով թէ մշտիոմն իր ծանրութենէն մաս մը կը կորսնցնէ, ինչպէս ստուգուած է գիտական փորձերով : Պատահած է նաև որ հոսանուտային կորուստը շատ աւելի ըլլայ, այնպէս որ մշտիոմն մարմինը պղտիկնայ կամ մասամբ աննիւթանայ : Նոյն իսկ, ինչ որ ամէնէն զարմանալին է, պատահած է որ ոգիին կատարեալ նիւթականացման պահուն՝ մշտիոմը բոլորովին աննիւթանայ և աներեւութանայ :

Ոգեհարցական տարեգրութեանց մէջ նիւթականացումի ամէնէն նշանաւոր և ծանօթ դէպքն է անգլիացի համբաւաւոր տարրաբան Սըր Ուիլիամ Գրուքսի պատահածը : Մշտիոմն էր Միս Գուք, տասընհինգամեայ աղջիկ մը որու միջոցաւ հազորդակցող ոգին, Քաղի Քինկ, կ'երեւնար երբ Միս Գուք դրանաի մէջ կը գտնուէր, գեղեցիկ, խարսեալ մանկամարդ կնոջ մը կերպարանքովը, շատ անգամ նոյն իսկ կատարեալ լոյսի մէջ և այս երեւումը շարունակուած է ամբողջ երեք տարի : Այս ուրուականը ո՛չ միայն մարդկային կատարեալ մարմին, գործարաններ և զգայարանքներ ունէր, այլ նաև կը խօսակցէր, իր երկրային կեանքէն մանրաւէպեր կը պատմէր և ինքզինք յօժարակամ տրամադրելի կ'ընէր ամէն փորձերու, մասնաւորապէս Ուիլ-

եւմ Գրուքսի փորձերուն : Փորձերը կը կատարուէին համբաւաւոր գիտնականին տան մէջ, մշտիոմը կը քաշուէր մշտիոմական խցիկը ուր կը մտար քնացած վիճակի մէջ : Հոն է որ տեղի կ'ունենար խորհրդաւոր մարմնացումը և քիչ վերջ գալինէն դուրս կ'ելլէր Քալի Քինկի ուրուականը զոր ամէն ոք կը տեսնէր և որուն լուսանկարը զանազան դիրքերով առած է Բրոֆէսէօրը :

Յիշենք օրինակ մին ալ :

Պերլինի մէջ 1901ին, մշտիոմ Տիկին Ապրիլի միջոցաւ կատարուած փորձի մը ատեն, ներկաներէն Պ. Կ. Լարսընի 1899ին մեռած կինը՝ Աննա, մարմնանալով կ'երեւնայ : Պր. Լարսըն երեւումը կը պատմէ հետեւեալ կերպով : «Խցիկին վարագոյրները բացուեցան, և հրաշալի տեսարան մը պարզուեցաւ : Տեսանք կանգնադեղ կին մը, նոր հարսի պէս հագնուած և ճերմակ քօղով մը որ գլուխէն մինչև ոտքերը կ'իյնար, և որ կարծես հիւսուած ըլլար ալերային լուսաւոր ճառագայթներով : Ճանչցայ իր դէմքը. 12 տարի առաջ այդ կինը, կենդանի այն ատեն, այդ վիճակին մէջ եկեղեցի կը տանէի : Ինչքան գեղեցիկ էր սե մազերուն վրայ ձգած քօղովը : Ամէն ոք ըսկրսաւ հիացման բացազանցութիւններ արձակել : Աչքերս յառած մնացին այս սիրելի դէմքին վրայ, մինչև որ վարագոյրները կրկին գոցուեցան : Վայրկեան մը յետոյ նորէն երեցաւ, այնպէս՝ ինչպէս էր մեր տան մէջ. դէպի քովս յառաջացաւ և բազուկները բարձրացուց ու տարածեց : Իր սե մազերը ամէնէն գեղեցիկ չըջանալը կը կազմէին իր դէմքին շուրջ, բազուկները մերկ էին, նրբակերտ մարմինը ծածկուած էր ձիւնասպիտակ երկար սարեգօտով մը : Զիս կը դիտէր իր սե լուսաւոր աչքերով. կը վերագտնէի ճիշտ իր գորովալի արտայայտութիւնը, իր կեցուածքը. իմ կենդանի կինս էր. բայց երեւումն ամբողջ

ունէր անստգիւտ գեղեցկութիւն և ներդաշնակութիւն մը, խտէացած ամբողջութիւն մը զոր հունի երկրային ուէ էակ: Իր անունը մըմնէցի: Անճառելի երջանկութեան մը զգացումը կը գրուէր զիս: Լսիկ սահնցաւ մէտիոմական խցիկին մէջ որուն վարագոյրները փակուեցան: Փորձի սենեակը բաւական լուսաւորուած էր, ներկաները լուրջ և հանդարտ էին: Մէտիոմը տեսանելի մնաց իր թիկնաթուփին մէջ, մէկ կողմը, երեւման ամբողջ տուր-դութեան միջոցին»։ Պր. Լարսէնի խնդիրքին վրայ քողէն կտոր մը իրեն տրուեցաւ որ մինչև ցարդ իր քովն է: Այս քօղը փափուկ հիւսուածք մը ունէր:

*
**

Ոգեհարցական այս զանազան կարգի երեւոյթները շատ անգամ խառն տեղի կ'ունենան, մասնաւոր երբ մէտիոմը զարգացած և կարող է. զորօրինակ՝ միւնչոյն նիստին մէջ սեղանի երեւոյթ, ինքնաշարժ գրութիւն, երեւումներ եւլն իրարու կրնան յաջորդել, բայց ֆիզիքական երեւոյթներուն հետ նիւթացումի և աննիւթացումի երեւոյթները, այսինքն ոգեհարցութեան ստորկայական երեւոյթները խիստ հաղուածէպ են, և մէտիոմներէն շատ քիչերը միայն այդ կարողութեան կրցած են հասնիլ: Ու յետոյ՝ իւրաքանչիւր մէտիոմ մասնաւորապէս ընդունակ է ոգեհարցական երեւոյթներու մի մասնաւոր կարգին: Այսպէս՝ կան տեսանող մէտիոմներ (médiom voyant), գրող մէտիոմներ (médiom écrivain), խօսող մէտիոմներ (médiom parlant), ֆիզիքական երեւոյթներու ընդունակ մէտիոմներ (médiom à effet physique), նիւթացումի երեւոյթներ (médiom à matérialisation), նոյն իսկ զծագրող մէտիոմներ որոնք ինքնաշարժօրէն ոգեհարցական պատկերներ կը գծագրեն, և բուժող մէտիոմներ

(médiom guérisseur) որոնք հիւանդութիւններու դամաններ կը նշանակեն:

Ոգեհարցական երեւոյթներու քննութեամբ և փորձարկութեամբ զբաղած են Ուիլեմ Գրուքսի, Լոմպրոզոյի, Մայէրսի, Ա. քասքոֆի, Գամիլ Ֆլամարիոնի, Ռիչէի, Տօքորովիչի, Մորսէլլիի նման անկախ գիտուններ, որոնց գիտական ամենախիստ գոնդրոյի տակ կատարած փորձերն իսկ հաստատած են ոգեհարցական բոլոր երեւոյթներուն իրականութիւնը. միայն թէ ոչ-ոգեդաւան (non-spirite) անկախ գիտունները այդ բոլորը կ'ընդունին իբրեւ սոսկ մէտիոմութեան յատուկ երեւոյթներ և միայն ազանցմով մոռենք ու հետ հաղորդակցութեան ստուգութիւնը ապացուցուած չեն նկատեր, զի անոնք այդ երեւոյթներու մէկ մասը կը համարեն իբրեւ ենթագիտակցական երեւոյթներ, մէկ մասը կը բացատրեն անգիտակից մոտաւոր թելադրութեամբ կամ մտածումներու փոխանցման վարկածով, և մէկ մասն ալ, նոյն իսկ նիւթականացումի երեւոյթները կը մեկնեն մէտիոմէն բխող ուժի կամ հասանիլի մը իտացումովն ու գործունէութեամբը, կամ իբրեւ կրկնաւորման (dédoublément) երեւոյթներ որոնք արտաքին ոգիի մը գոյութեան կամ միջամտութեան պատրանքը կուտան:

Ստույգ է թէ ոգեհարցական երեւոյթներու արտադրութեան մէջ դեր ունին բազմաաեսակ ազդակներ. նոյն իսկ ոգեդաւանները կ'ընդունին թէ ամէն երեւոյթ պէտք է անպատճառ ոգիի վերադրել: Ոգիի մը ստույգ միջամտութեան այն առն է միայն կարելի է վստահութիւն գոյացնել երբ ինքզինք իբրեւ այսինչ մեռելը ներկայացնող սղին իր ինքնութիւնը հաստատող որոշ ապացոյցներ ընծայէ: Դժբախտաբար այս ինքնութեան հաստատ ապացոյցը ձեռք բերել շատ անգամ դժուար է, թէև այդպիսի

ապացոյցներ ալ բազմիցս ձեռք բերուած են, ինչպէս կ'երևի մեր վերը առաջ բերած քանի մը օրինակներէն :

Ոգեհարցական փորձերու առեւն ձեռք բերուած երեւոյթներէն և պատգամներէն պէտք է անմիջապէս խանգարուիլ և հաւատ ընծայել անոնց՝ առանց քննութեան : Փորձարկուներու մտածումները կրնան ազդել մշտնոգործ վրայ անդիտակցօրէն, մշտնօր կրնայ ինքի մտածումներէն և գաղափարներէն ազդուիլ անդիտակցօրէն, մշտնօգործ մէջ և փորձարկուներէն արտահոսող ուժերը կրնան գործել առանձին, և այս ամէնը կրնան առաջ բերիլ արդիւնքներ որոնց մէջ ոգի կամ ուրիշ գերերկրային ազդակ գործ չունի : (*) Սակե զատ՝ ոգեհարցուկները կը հաստատեն թէ շատ անգամ ստորին ոգիներ կուգան, ինքզինքնին զանազան անուններով կը ներկայացնեն և կը հաղորդեն անցարիւր ու հակասական պատգամներ : Ստուգելով թէ շատ անգամ թէ և ձեռք բերուած արդիւնքները սուտ ու սխալ, հասարակ (banal) կամ հակասական են, բայց յայտնապէս կը դիտուի թէ անոնք կը բխին մշտնօգործ և փորձարկուներէն բացարձակապէս անկախ աղբիւրէ մը : այսպէս՝ ոգիները, ինչ որ ալ լլկայ անոնց խելութիւնը, գրեթէ բնաւ մեր կամքին չեն հպատակիր, գործընթակ հարցում մը կ'ողգլենք և կ'ստանանք ա'յնպիսի պատասխան մը որ մեր հարցումին հետ բնաւ տալիս չունի և ներկայներէն ոչ մէկուն մտքէն իսկ անցած չէ : կամ մինչդեռ մենք այս ինչ մտաւր կ'ողեկոյնենք, անակընկալօրէն տրիշ ոգի մը կը ներկայանայ որու մօտին ոչ ոք խորհած չէ ներկայներէն, կամ մինչդեռ ամէն ոք այս ինչ երեւոյթին կ'սպասէ, անոր հետ բնաւ տալիս չունի :

(*) Սուրբերու եւ հրեշտակներու երեւումներ կամ անոնց անունով տրուած պատգամներ ընդամենապէս այս կարգէն են եւ աւարկայացումն են մշտնօգործ կրօնական գաղափարներուն :

չունեցող ա'յնպիսի երեւոյթ մը տեղի կունենայ կամ պատգամ կը տրուի, որ ոչ մէկուն մտքէն անցած է այդ բանը :

Բայց ամէն անգահարցուցիչ երեւոյթներէ վեր կրնան պատահիլ այնպիսի երեւոյթներ՝ ուր ոգին իր ինքնութեան (identité) որոշ ապացոյցները կուտայ և այն առեւն կրնանք վստահիլ թէ ստուգու անդրաշխարհային էութեան մը հետ է մեր գործը :

Ոգեհարցական փորձերու առեւն կրնանք մասնաւոր մեռեալներ ոգեկոյնել, և ոգեհարցուկներուն կարծիքը այն է թէ մօտ ժամանակի մէջ մեռած անձերը աւելի դիւրութիւն ունին մեզի հետ հաղորդակցելու, որովհետեւ անոնց ոգիները դեռ երկրային միջավայրին մօտ ուրախներու մէջ կը գտնուին : Սակայն ամէն ոգեկոյնութիւն չի յաջողիր : կրնայ ըլլալ որ ոգի մը գայ և ինքզինք ներկայացնէ իբրեւ մեր ոգեկոյնած մեռեալը, բայց հակասական բաներ հաղորդէ և չկարենայ իր ինքնութեան անվիճելի նշանները տալ : այս պարագային մէջ եղածը կամ ինքնութեւ լաւութեան արդիւնք ենթադրատակցային երեւոյթ մըն է, կամ ստորին ոգիներու մէկ խաղը : Շատ անգամ ալ մեր ոգեկոյնած մեռելը չէ որ կը ներկայանայ, այլ մի որեւէ անձանօթ անունով կամ անանուն մի ոգի, որ կամ հասարակ պատգամներ տան կուտայ-ինչ որ արդիւնք է ենթադրատակցութեան կամ ստորին ոգիներու-կամ այնպիսի իմաստալից պատգամներ որոնք յայտնապէս բարձր են մշտնօգործ իմացական մոկարդակէն : Վերջի պարագային մէջ պիտի ընդունինք թէ անդրաշխարհի գարգացած մէկ էութեան հետ է մեր գործը : Լուհանրապէս մշտնօգործ կ'ունենան իրենց մասնաւոր առաջնորդ-ոգիները (esprit-guide) որոնք այսպիսի գարգացած ոգիներ կ'ըլլան, և որոնց գոնդրոյն տակ կ'ողեկոյնեն ուրիշ

մեռեալներ: Ասանց այսպիսի առաջնորդի մը ներկայութեան՝ ոգեհարցային երեոյթները անկանոն եւ հակասական եւ նոյն իսկ մշտնորէն համար վնասակար ընթացք մը կ'առնեն շատ անգամ. այդ իսկ պատճառաւ կարելոր կը համարուի որ ամէն մշտնորէն համար նախ ապահովուի դարգացած առաջնորդ ոգիի մը գործակցութիւնը:

Ոգեհարցական նիստերու միջոցին ոգիներու կողմէն կրնան երբեմն պատահարաւ ստոյգ ազդարարութիւններ տեղի ունենալ անձանթ եւ ծածուկ իրողութիւններու կամ գալիք դէպքերու մասին, բայց ոգեհարցութիւնն ինքնին գուշակութեան կամ մտադուշակութեան գիտութիւն մը չէ, եւ անոնք որ այդպիսի նպատակներու կ'ուզեն ծառայեցնել ոգեհարցութիւնը, դառն յուսախաբութիւններու կ'ենթարկուին լիւրջոյ: Ոգիները ամենագէտ էութիւններ չեն. պէտք չէ կարծել թէ մարմնին մահովը՝ նիւթին կտակերէն ձերբազատուած հոգին անմիջապէս կ'ստանայ հրաշալի պայծառատեսութիւն մը եւ բոլոր գաղտնիքներն իր առջեւ կը պարզուին: Ըստ ոգեհարցներու՝ ոգին կամ միայք մարմնին մահուընէն վերջն ալ կը մնայ այն ինչ որ էր երկրային կեանքի միջոցին: Ո՛չ միայն իր փափաքները, իր կիրքերը, իր ցանկութիւնները իր հետ կ'երթան եւ կը մնան նոյն, այլ նաեւ իր իմացականութիւնն ալ կը մնայ նոյն մակարդակին վրայ: Ուրեմն ազէտ մարդու մը հոգին յետ մահու ալ դարձեալ նոյն ագիտութեան մէջ է. դարգացումը ինչպէս աշխարհի վրայ՝ նոյնպէս անդրաշխարհի մէջ տեղի կ'ունենայ յամբարաւ Հետեւաբար երբ մեախոմբն միջոցաւ մեզի հետ յարաբերութեան մէջ մտնող էութիւնը (entité) չդարգացած եւ ազէտ ոգի մըն է, բնաւ չպիտի կրնայ գոհացնել մեր հետաքրքրութիւնը: Ասկէ զատ՝ ոգին հարցաքննելով անձնական խնդիրներու, ծածկուած գանձերու, պատահելիք դէպքերու եւնի մասին,

հարկաւորապէս ծագածու եւ ստորին ոգիներ կը հրաւիրենք մեզի սրնք քմահաճ պատասխաններով մեզի հետ կը խաղան, զի բարձր ոգիները ընդհանրապէս չեն ուզեր պատասխանել մեր շահամոլական եւ անձնական հարցումներուն. անոնք աւելի կը սիրեն հոգեկան եւ մասաւոր բարձրացումի նպատակ խնդիրներով զբաղիլ եւ իրենց պատգամները գրեթէ միշտ բարոյական եւ անանձնական բնութիւն ունին:

Ստորին ոգիներու հասանիւթային ազդեցութիւնը մշտնորէն անհանգիստ կ'ընէ, եւ անոնց կը պատճառէ տեսակ տեսակ հեղութիւններ, ինչպէս ցնցում, ջգածըգութիւններ, սրտի սեղմում, գլխադաւ եւն, երբեմն նաեւ մրտացած ալանդակ եւ ահազդեցիկ երեւումներու հետ որոնց փորձը մենք քանիցս ունեցած ենք մեր անձնական փորձերու միջոցին: Ասանց հետքը երբեմն կը մնայ մշտնորէն վրայ՝ փորձը լրանալէն վերջ. այդ պարագային մէջ հարկ է մագնիսական բասերով անհետացնել մշտնորէն նեղութիւնները: Ստորին ոգիները երբեմն ալ անպատեհ պատգամներ տուն կուտան մշտնորէն, զորօրինակ, հայհոյութիւններ, պիղծ խօսքեր եւն: Ամէն պարագայի մէջ փորձերու տառն երբ ստորին ոգիի մը ազդեցութեան կամ ներկայութեան յոռի նշանները երեւին, վարիչը եւ փորձարկունները պարտին միահամուռ կամեցողութեամբ եւ ազօթքով վանել այդ դէշ ազդեցութիւնը եւ սրտագին կոչում ընել բարձր ոգիներու:

Այսպիսի գէշ ազդեցութիւններ թէեւ ըստ ոգեհարցներու, ընդհանրապէս կը վերագրուին չար եւ ստորին ոգիներու, բայց ոգեհարցներն իսկ կ'ընդունին թէ այդ յոռի ազդեցութիւնները կրնան արդիւնք ըլլալ այս կամ այն փորձարկուին կողմէ մշտնորէն վրայ տեղի ունեցած անգիտակից ներգործութեան: Ստորին նկարագրի տէր,

նիւթակսն նպատակներու հետամուտ փորձարկուները, կամ անոնք որ հոգեկան և բարոյական ներդաշնակութեան մէջ չեն մշտնութիւն և նիստին մասնակցող միւս ընկերներուն հետ, շատ անգամ յանգէտս պատահում կ'ըլլան մշտնութեան ներդաշնակութեան, այնպէս որ երբ օգտակար փորձարկուները դուրս հանուին ոգեհարցական շրջանակէն, մշտնութիւն կը հանգստանայ և երեւոյթները հեշտ ու կանոնաւոր ընթացք մը կ'առնեն: Անյարմար փորձարկուները կարելի է որոշել՝ ոգիին հարցնելով և ըստ այնմ այնպիսիները դուրս հանել շղթայէն և նոյն իսկ հեռացնել նիստին սենեակէն: Երբեմն ոգին ինքնին մասնաճիւղ կ'ընէ անյարմար փորձարկուին, պահանջելով անոր հեռացուիլ:

Ոգեհարցական երեւոյթներու արժէքն ու կանոնաւորութիւնը ամէնէն աւելի կախում ունի մշտնութենէ: Դժբախտաբար թէև մշտնութեան ընդունակ անձեր կարծաւորեալ աւելի բազմաթիւ են, բայց ընտիր մշտնութեանը՝ խիստ հազուադէպ: Կիներն աւելի ընդունակ են մշտնութեան քան ազգերը և ոգեհարցական է՝ն բարձրագոյն երեւոյթները կին մշտնութեանը միջոցաւ ձեռք բերուած են ընդհանրապէս: Սոյն ենթակայինը որ քնածելի (hypnotisable) են, աւելի կամ նուազ աստիճանով յարմար են նաև մշտնութեան: Մշտնութիւնը անհատական պէտք է որ կատարեալ ըլլայ և այն պարագային որ մշտնութիւնը ստեղծութիւնը խանգարուի, երեւոյթները ալ կը դադրին կամ կը վերադառնան: Փորձերու ատեն մշտնութիւնը մտային յուզեալ և անհանգիստ վիճակը նմանապէս կը խանգարէ երեւոյթները:

Ընտիր մշտնութիւն մը մէկ օրէն միւսը չի կազմուիր, այլ աստիճանական զարգացումով որ կ'իրագործուի ինքնապատրաստութեամբ և յարմար փորձարկութեամբ:

Իրաւ է թէ մշտնութեան յատկութիւնը երբեմն երեւան կ'ելլէ տղայութենէն — եղած են զարմանալի մանուկ մշտնութեան — և հետզհետէ բարձր կատարելութեան կը հասնի, բայց շատերու համար երկար վարժութիւններ պէտք են այդ կարողութիւնն իվեր հանելու և զարգացնելու համար: Բարձր ոգիներու հետ հաղորդակցութիւնը կարելի ընելու համար մասնաւորապէս մշտնութիւն կը պահանջուի բարոյական ընտիր նկարագրի, կամքի ուժ, հայեցողական կեանք, ազօթք, մարդկային կիրքերէ հեռու կենալ և ինչ որոնց չնորհիւ է որ մշտնութիւն հոգին կարող պիտի ըլլայ ինքզինք ներդաշնակութեան մէջ դնել հոգեկան աշխարհի բարձրագոյն ճանապարհներուն հետ և անոնցմէ ապաւորուելու ընդունակութիւն ստանալ:

Մշտնութիւնը ինչքան կը թուած, զարգացած է, և օժտեալ բարոյական ու հոգեկան յատկութիւններով, ա՛յնքան աւելի յարմար է: Մշտնութիւնը գործիքն է և գործիքն ինչքան ընտիր ըլլայ, ա՛յնքան աւելի ոգին կրնայ զայն յաջողապէս գործածել: Իրաւ է որ տղէտ մշտնութեանը միջոցաւ ալ յաջող արդիւնքներ ձեռք բերուած են, բայց ոգին կը նախընտրէ կրթուած, կատարելագործեալ մտքի տէր մշտնութեանը որոնք ընդունակ են հասկնալու զինք և իր մտածումները հաւատարմօրէն փոխանցելու: Երբեմն ոգիին և մշտնութիւն մտածումներն իրարու կը խառնուին և ոգին փոխանցուած գաղափարը կամ մտածումը կը խեղաթիւրի, կամ կ'առնէ ա՛յնպիսի ձև մը որ մշտնութիւնը ստորական լեզուն ու ոճն է:

Մշտնութիւնը սկզբնաւորութեան ատեն ընդհանրապէս խիստ հասարակ (banal) արդիւնքներ, անարժէք պատգամներ ձեռք կը բերուին: Սկանակ մշտնութեանը հետ ստորին ոգիներն են որ աւելի հաղորդակցութեան կը մըտնեն, և շատ անգամ առաջին երեւոյթները ինքնաթիւա-

գրութեանն և մտաւոր թելադրութեանն արդիւնք են, բայց պէտք չէ վհատել, պէտք է անվհատ շարունակել փորձերը և հետզհետէ երեւոյթները կը կանոնաւորուին և կը յանդիմանականաւ յաջողութիւններու: Ինքնաշարժ գրութեան համար մշտնադէպ կրնայ առանձին աշխատել և ինքզինք զարգացնել, այս բանին համար ամէն գիշեր միշտ որոշեալ ժամերու մէջ պարտի առանձնանալ իր սենեակը և մատիտ մը առնելով՝ ձեռքը թւադիւրս վրայ դնել և սպասել: Երբ գրութեանը ընթեռնի վիճակի հասնին, ա՛յլ զաղբեցնելու է առանձին փորձը որ կրնայ վտանգաւոր հետեւանքներ ունենալ: Անկէ յետոյ պէտք է շարունակել փորձերը ոգեհարցական շրջանակներու մէջ, վարիչի մը գոնդրովին տակ:

Կարելի է մշտնադէպ զարգացնել նաեւ քնածական թելադրութեան միջոցաւ, այսինքն՝ մշտնադէպ մագնիսական քունի ենթարկելով և իր մշտնադէպ ձիւքերը զարգացնելու մասք թելադրութիւններ ընելով անոր: Սակայն այս կերպով պատրաստուած մշտնադէպ մը աւելի ընդունակ կը դառնայ ինքնաքնածութեանն որ դրանով պատրաստը կուտայ և ինքնաթելադրութեանն արդիւնք պատրիշ երեւոյթներու՝ որոնք իսկապէս ոգեհարցական չեն: Ասոր հետ մէկտեղ՝ ոգեհարցական ազդեցութիւններու ընդունակ վիճակի մը վերածելու համար մշտնադէպ և զիւրացնելու համար ոգիներու ներգործութիւնը, փորձարկութեանն ուսանք մշտնադէպ կը մագնիսացնեն կանխաւ և միջեւ քնաշրջութեան (somniaambulisme) աստիճանին հասցընելէ վերջ անոր մագնիսական քունը, առանց որ և է թելադրութեան, անոր շուրջ կը կազմեն ոգեհարցական շրջան և լոյսն իջեցնելով կամ մարելով, կը սպասեն երեւոյթներու իրագործման:

Երբ մշտնադէպ բաւական զարգացած և երեւոյթները

խիտ կանոնաւոր ընթացք մը առած են, այն ատեն կարելի է զանց ընել փորձարկութեան կարգ մը պայմանները:

Ոգեհարցական նիւսերը մէկ ժամէն աւելի տեւելու չեն:

Ոգեհարցական երեւոյթներ են նաեւ ոգեհարցական տուններու (maison hantée) կամ ոգեհարցական (hantise) դէպքերը որոնք ամէն ժամանակներու մէջ պատահած են: Այս պարագային մէջ ոգեհարցական տան կամ ընտանիքին մէջ անպատճառ կը դանուլի մշտնադէպ մը որու միջոցաւ յանգէտս իրեն տեղի կ'ունենան երեւոյթները ինքնադէպ (spontané) եղանակով մը: (*)

(*) Գոլգէինը վերջին գլուխով մըն ալ օգիւղիզմի (occultisme) վրայ տեսական և գործնական ծանօթութիւններ տալ, բայց զանց ըրինք, նկատի առնելով օգիւղիզմի կարգ մը մոթին վարդապետութիւններուն դժուարմբունքի հանգամանքը անպատճառ ընթերցողներու համար: Պարտք կը համարենք նաեւ ըսել թէ այս գիրքը ժողովրդականացումի (vulgarisation) յատուկ գործ մը ըլլալով՝ պէտք չէ զայն դատել գիտական խտուածեամբ: Մեր նպատակը եղած չէ գիտական քննութեան մը բովէն անցընել այն բոլոր երեւոյթները որոնց վրայ խօսեցանք — մանաւանդ թէ գիտութիւնը դեռ իր վերջին բառն ըսած չէ ասոնց մասին, — ալ պարզապէս այդ երեւոյթները հաստատելով ծանօթացնել ընթերցողներուն, միեւնոյն ատեն ըսելով թէ ի՛նչ զանազան տեսութիւններ, վարկածներ ու մեկնութիւններ կը տրուին ազոնց:

Յ Ա Ն Կ

	Էջ
Յառաջաբան	3
Ինքնաբերություն	5
Թերություն	21
Մագնիսականություն և կամֆին ուժը	30
Քնածություն կամ մագնիսական բուն	55
Մշտնոր քերություն, մշածումներու փոխանցում և հեռակություն	90
Ոգեհարցություն և մեխանություն	108

ՆԵՂԻՆԱԿԻՆ ՇՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ԳՈՐԾԵՐԸ

Վաճառման կեդրոնացեղի Պ. ՊԱՆԵՆՅ ԳՐԱՏՈՒՆ

Կ. Պոլիս, Չամախեբլար բիւ 20

- Գաղտնիք և Արուեստ Մոգութեան, Կ. Պոլիս, 1889
(աշխատակցութեամբ Յովհ. Գառարճեանի) 15 դր.
Եւզոկիոյ Հայոց Գաւարաբարբառը, Վիկենա, 1899
(պատկուած Իզմիրեանց մրցանակով) 5 դր.
Նոր Քերականութիւն Արդի Հայերէն Լեզուի, (տարրա-
կան դասընթացք), Կ. Պոլիս, 1908 4 դր.
Նոր Քերականութիւն Արդի Հայերէն Լեզուի, (միջին
դասընթացք), Կ. Պոլիս, 1909 6 դր.
Մագնիսականութիւն և Ոգեհարցութիւն, Կ. Պոլիս, 1909
6 դր.

ՆԵՂԻՆԱԿԻՆ ՇՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

- Նոր Քերականութիւն Արդի Հայերէն Լեզուի, (բարձրա-
դոյն դասընթացք)
Առուիւններ Հայ Լեզուի և Գրականութեան շուրջ
Գաւառի Հայ Կիւնը (Եւզոկիոցի կնոջ վրայէն զխոտւած)
Քննական և Պատմական Ուսումնասիրութիւն Արդի Հա-
յերէն Լեզուի վրայ
Հաւաքածոներու Դասընթացք (տարրական, միջին, բարձ-
րագոյն)

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0152972

3497

The image shows the front cover and spine of an old book. The cover is decorated with a marbled paper pattern, featuring large, irregular, organic shapes in shades of brown and tan. The spine, visible on the right, is made of a dark, textured material, possibly cloth or leather, and shows some wear. A small, light-colored rectangular label with the handwritten number '3497' is attached to the top edge of the cover.